

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor 16 – Historie

SVATAVA, PRVNÍ ČESKÁ KRÁLOVNA

VLIVNÁ OSOBNOST V POZADÍ ČESKÉ POLITIKY NA PŘELOMU 11. A 12.
STOLETÍ

Vojtěch Slouka

Gymnázium Třebíč

Kraj Vysočina

Lektoroval: PhDr. Rudolf Fišer, CSc.

Třebíč 2015

Prohlašuji, že jsem svou práci vypracoval samostatně, použil jsem prameny a literaturu uvedené v příloženém seznamu a postup při zpracování a dalším nakládání s prací je v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů v platném znění.

V Třebíči dne 19. dubna 2015

.....

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat PhDr. Rudolfu Fišerovi, CSc., za veškeré připomínky a odbornou revizi textu.

Anotace

Tato práce především pojednává o životě Svatavy z rodu Piastovců, která se stala první českou královnou. Vzhledem k povaze tématu jsou též probírány osudy jejích synů a vztahy přemyslovských držav s Polskem, odkud Svatava pocházela. Práce vychází ze studia písemných pramenů a odborné literatury. Výklad je chronologický a je zaměřený na okolnosti, s nimiž Svatava měla či mohla mít něco společného.

Klíčová slova: Svatava Polská, Vratislav II., Přemyslovci, Piastovci, stařešinský řád.

Annotation

This work especially deals with the life of Svatava from the Piasts Dynasty who became the first Queen of Bohemia. Due to the topic, stories of her sons and history of relationship with Poland, Svatava's fatherland, are also discussed. It refers to original sources and professional literature. The explanation is guided chronologically. Impact is set on things which were or could be related to Svatava.

Key words: Svatava of Poland, Vratislav II of Bohemia, the Přemyslids, the Piasts, Elders's Order

„... poněvadž častěji vídáme, že z tajného soudu Božího zlí zde zůstávají a dobří nám bývají vzati, byl tento ... muž vzat z tohoto světa...“

– KOSMAS II. 17

Život je proměnlivý a nemusí být vždy spravedlivý. Validitu této sentence si uvědomuji zvláště od chvíle, kdy byl tomuto světu odňat pan Bohuslav Horáček (22. 6. 1953 – 4. 12. 2014), jehož památce svoji práci věnuji. Člověk zcela oddaný učitelskému povolání, jež bral jako poslání. V hodinách přísný a neústupný, polemika však nikdy nepřekročila odbornou či faktickou rovinu. Mimo vyučování přátelský a nezměrně laskavý a ochotný. Všichni, kdož chtěli a žádali, měli dveře otevřené. Především se však k těm, jimž se snažil vštěpit základy českého jazyka, vždy hlásil a podporoval je a své radosti pozdějšího studia s ním sdíleli též jeho studenti. To není v dnešní době příliš obvyklé. Vztah mezi žákem a učitelem tak přerůstal do vyšší roviny, kde se nejednou přeměnil v přátelství, které přežila až zákeřná nemoc.

Čtyři a půl roku výuky českého jazyka pod jeho dozorem mi dalo opravdu hodně, počínaje slohovými návyky a konče svérázným postojem k lidské omezenosti a malosti. Nikdy nezapomenu na společné všezahrnující debaty pořádané každoročně při příležitosti otevření našeho gymnázia veřejnosti. Tehdy se koutek společenských věd stával oázou optimismu, duševního klidu a rozjímání nad jsoucнем. Měl jsem ještě mnoho otázek, jež jsem chtěl svému učiteli položit, mnoho poznámek, o něž jsem se chtěl podělit. Osud se však postavil proti tomu.

Sbohem, pane učiteli. A děkuji.

Obsah	6
Úvod	7
Původ a primární rodina	9
Datum narození	10
Vztahy Čech a Polska a sňatek Svatavy s Vratislavem	11
Mladistvé výhonky Přemyslova rodu	16
První česká královna	24
Polské království Přemyslovců	29
<i>„Válka víc než občanská“</i>	33
Ovdovění – ústup z výsluní?	40
Zájmové kliky na pražském dvoře a mimo něj	42
Čechové proti Polákům a zahraniční politika českého knížectví	46
Čechové proti Čechům a Moravanům	49
Vražda knížete Břetislava Mladšího	51
Vláda Bořivoje II. – Svatava znovu v sedle?	53
Bořivoj proti Svatoplukovi	55
Násilná smrt knížete Svatopluka – Svatavina zásluha?	60
Vláda Vladislava I. a jeho vztahy s bratry – Svatava zasahuje	62
Sestry z Bergu – nová vlivová skupina	68
Krátkodobá přemyslovská harmonie aneb Druhá polovina Vladislavovy vlády	70
Poslední nemoc a smrt knížete Vladislava – Svatavina chvíle slávy	76
Nástup Soběslava I.	80
Svataviny poslední dny	83
Závěr	85
Prameny	87
Literatura	89
Zkratky	100

Úvod

Historiografie českého středověku je vůči urozeným ženám nespravedlivá. Přestože jejich úloha zplodit syna byla ve feudálním systému velmi důležitá a novodobými historiky nezpochybňovaná, na otázky ohledně snah přímo ovlivňovat politické dění České kotliny se zapomíná. Jistě, pro rané období přemyslovských dějin brání důkladnější analýze politické role kněžen nedostatek pramenných zmínek (když nepočítáme hagiografické a numismatické prameny), pokud vůbec byla zaznamenána jejich existence. Totéž však naštěstí neplatí o přelomu 11. a 12. století. Zde nám prameny zachytily několik osobností, které po boku svých manželů či po jejich smrti prosazovaly na přemyslovském dvoře vlastní politiku.

Snad nejvýznamnější místo mezi nimi zaujímá polská princezna Svatava. Do paměti se vryla především jako první česká královna. Nemělo by se ale zapomínat, že byla ženou, která po celý život soustavně a cíleně podporovala nároky vlastních potomků na vládu. Vzhledem vysokému věku, jehož se dožila, příležitostí, kdy mohla zasáhnout ve prospěch svých potomků, měla pozhledně. Jelikož se ovšem historikové Svatavinými osudy zabývali jen útržkovitě, ucelenější pohled na její aktivity chybí. Právě k takovému cíli, popsat a shrnout Svatavinu politickou činnost, směřuje tato práce.

Počet pramenných zmínek o Svatavě není příliš vysoký. Kromě několika zmínek kronikáře Kosmy,¹ jeho pokračovatele Mnicha sázavského,² kompilátora Análů hradištsko-opatovických³ a bezejmenné zmínky Galla Anonyma⁴ se její jméno vyskytuje jen v pramenech závislých na Kosmovi – u Annalisty Saxa,⁵ pozdní Kroniky Čechů⁶ a v ještě méně dobovém soupisu českých panovníků.⁷ Specifickou skupinu pramenů tvoří nekrologia, z nichž Svatavu zmiňují Pegavské kalendárium⁸ a Olomoucké nekrologium.⁹ Svatava je též zmíněna ve dvou listinách, a to v Soběslavově listině věnované vyšehradskému kostelu z roku 1130¹⁰ a ve falzu

¹ KOSMAS – *Cosmae Pragensis chronica Boemorum*, MGH SRG NS II. Edd. B. Bretholz, W. Weinberger, Berolinum 1923, II. 20, p. 112: „...Wratizlaus ... accepit uxorem nomine Zuatauam...“, II. 38, p. 140: „... Egilbertus ... imposuit diadema super caput ... Zuataue...“, III. 37, p. 209: „Regina Zuataua inter natos suos satagente...“, III. 58, p. 234: „... regina Zuataua ... venit...“.

² MON. SAZ. – *Monachi Sazaviensis continuatio Cosmae*, FRB II. Ed. J. Emler, W. W. Tomek, Praha 1874, p. 257: „... obiit Zvatava regina...“.

³ AGO – *Annales Gradicensis et Opatowicenses*, MGH SS XVII. Ed. W. Wattenbach, Hannover 1861, p. 649: „Zuatava regina obiit.“.

⁴ GALLUS – *Chronicae Polonorum*, MGH SS IX. Edd. I. Sylachtowski, R. Koepke, Hannover 1851, I. 19, p. 438: „... [Kazimír Obnovitel, pozn. aut.] filiam regi Bohemiae desponsandam generavit.“

⁵ ANN. SAXO – *Annalista Saxo*, MGH SS XXXVII. Ed. K. Nass, Hannover 2006, p. 404: „...Wratizlaus ... accepit uxorem Zuatauam...“, p. 478: „...Egilbertus ... Zuataue diadema imposuit...“, p. 546: „Wladizlaus ... matre sua Suataua satagente...“, p. 583: „...supplicante matre sua Suataua...“.

⁶ CHRON. BOH. – *Chronica Boemorum auct. canonico S. Blasii Brunsvicensis*, MGH SS XXX. 1. Ed. O. Holder-Egger, Hannover 1891, p. 39: „...Wratizlaus ... accepit uxorem nomine Zuatauam...“, p. 40: „... regina Zuatava inter filios suos pacem faciente...“.

⁷ ANN. BOH. BREV. – *Annales Bohemiae brevissimi*, MGH SS XVII. Ed. W. Wattenbach, Hannover 1861, p. 721: „Rex Wladislaus [!] Bohemie; regina Swatawa uxor sua.“.

⁸ CAL. PEGAV. – *Calendarium Pegaviense*, SRGS II. Ed. I. B. Mencke, Lipsia 1728, p. 142: „Zwatizlawia regina mater fundatricis nostre“.

⁹ NECR. OLOM. – *Necrologium Olomoucense*, AÖG 59, 1880. Ed. B. Dudík, p. 469: „Zuatava regina obiit.“

¹⁰ CDB I – *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, I (805–1197)*. Ed. G. Friedrich, Praga 1904–1907, 111, p. 114: „... animam matris mee [Svatavy, pozn. aut.]...“.

ze 13. století.¹¹ Cesta proto vede přes kontinuální dějinný výklad zahrnující období, v němž Svatava politicky působila. Může se zdát, že text není sourodý a některé pasáže postrádají s první českou královnou přímou souvislost. Protože však aktivity Svataviných synů s její politickou orientací velmi úzce souvisí, nebylo by moudré vyhýbat se kontextu aspoň v rámci českých dějin. S ohledem na Svatavin původ je zvýšená pozornost věnována též vztahům přemyslovských a piastovských držav.

¹¹ CDB I, 406, p. 439: „... avia mea regina Zuataua...”

Původ a primární rodina

Svatava pocházela z polského panovnického rodu. Ten odvozoval svůj původ od legendárního oráče Piasta, jehož syn Zeměvít se pro svou poctivost stal knížetem Polanů. Prvním historicky doloženým Piastovcem byl ovšem až Měšek († 992), podle piastovského mýtu Zeměvítův pravnuke,¹² jenž přijal díky sňatku s Dobravou, dcerou českého knížete Boleslava I., křesťanství a rozvážnou politikou vůči Římské říši položil základy silnému postavení polského státu. Za vlády Dobravina syna Boleslava Chrabrého (992–1025), jenž se nechal korunovat králem,¹³ stalo Polsko po boku Římského císařství. Rozkvět pokračoval také v první polovině vlády jeho syna Měška II. (1025–1034). Vnitropolitická krize ovšem oslabila zemi natolik, že pozbyla statutu království a dostala se do vleku Říše.¹⁴

Svataviným otcem byl Kazimír (*1016),¹⁵ jediný syn nešťastného Měška II. a jeho choti Richezy, jež byla po matce vnučkou římského císaře Oty II. Po otcově smrti byl zřejmě uveden na trůn, ale záhy musel uprchnout. Pět let pobýval ve vyhnanství v Uhrách a v říši, zatímco v jeho vlasti vládla anarchie. Když se opět zmocnil vlády, nebyla jeho pozice nikterak silná. Snažil se proto pojit sňatkem. Někdy na počátku 40. let 11. století se oženil s kyjevskou princeznou Dobroněgou.

O jejím původu se vedly dlouhé diskuse. Nebylo totiž zcela jasné, byla-li dcerou knížete Vladimíra I. Velikého († 1015), nebo jeho syna Jaroslava I. Moudrého († 1054).¹⁶ Významný polský genealog Kazimierz Jasiński snad již definitivně prokázal, že běží o dceru Vladimírovu.¹⁷ Nezodpovězenou (a nezodpověditelnou) otázkou zůstává, kdo byla její matka. Vzhledem k předpokládanému datu narození (zcela jistě po roce 989) přichází v úvahu dvě možnosti. Podle první teorie se narodila Anně Porfyrogenetě, dceři byzantského císaře Romana II. V takovém případě by šlo o velmi zajímavou skutečnost, jelikož by v těle všech potomků Kazimíra Obnovitele kolovala krev byzantských císařů amorijské dynastie. Je-li tato možnost správná,

¹² GALLUS, MGH SS IX, I. 2–4, p. 426–427. Srov. G. LABUDA, *Mieszko I*, Wrocław 2009² (dále jen „*Mieszko I*“), s. 45–46.

¹³ S ohledem na složitost problematiky vročení Boleslavovy korunovace volím opatrnou formulaci. K tomuto problému srov. např. D. KALHOUS, *Jak viděla Hnězdno roku 1000 středověká tradice?*, in: *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely (= Země a kultura ve střední Evropě 14)*. Edd. L. Reitinger, M. Wihoda, Brno 2010 (dále jen „*Jak viděla*“), s. 346 a násl.

¹⁴ Srov. G. LABUDA, *Mieszko II król Polski. Czasy przełomu w dziejach państwa polskiego*, Kraków 1992 (dále jen „*Mieszko II*“), passim, z českého prostředí B. KRZEMIENSKA, *Politický vzestup českého státu za knížete Oldřicha (1012–1034)*, ČSCH 25, 1977 (dále jen „*Politický vzestup*“), s. 251 a násl.

¹⁵ Plyne tak zcela jednoznačně z KOSMY, MGH SRG NS II, II. 20, p. 112, a GALLA, MGH SS IX, I. 19, p. 437–438. K dalšímu výkladu srov. především B. KRZEMIENSKA, *Boj knížete Břetislava o upevnění českého státu (1039–1041)*, Praha 1979 (dále jen „*Boj knížete Břetislava*“), s. 10 a násl., T. GRUDZIŃSKI, *Bolesław Szczodry. Zarys dziejów panowania. Cześć I*, Toruń 1953 (dále jen „*Bolesław Szczodry*“), s. 21 a násl.

¹⁶ NESTOR – *Nestorův letopis ruský. Pověst dávných let*. Edd. J. Dolanský, K. J. Erben, A. Florovskij, Praha 1954, p. 120, tvrdí, že byla dcerou Vladimírovou. Jako první o jeho tvrzení začal pochybovat lingvista A. Brückner. K tomu srov. též O. BALZER, *Genealogia Piastów*, Kraków 1895 (dále jen „*Genealogia Piastów*“), s. 87–88, kde též odkazy na další prameny z Nestorova letopisu vycházející, a K. JASIŃSKI, *Rodowód pierwszych Piastów*, Poznań 2004² (dále jen „*Rodowód*“), s. 131–132, kde též odkazy na další novější literaturu.

¹⁷ K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 132.

mohla by se v nejzazším případě narodit roku 1011.¹⁸ Pokud bychom věřili teorii druhé, narodila by se Vladimírově neznámé manželce či milostnici. Ačkoli se tento názor jeví jako pravděpodobnější,¹⁹ za bezpečně pravdivý jej s ohledem na absenci pramenů považovat nemůžeme.

Je ovšem mimo pochybnost, že Svatava byla Dobroněžinou dcerou. Kromě Svatavy Dobroněga Kazimírovi porodila minimálně další čtyři syny – Boleslava, Vladislava, Měška a Otu.²⁰ Určení, který z bratrů byl starší či mladší, je přímo závislé na datu Svatavina narození.

Datum narození

Jelikož prameny se o Svatavině datu narození přímo nezmiňují, je třeba je aspoň přibližně rekonstruovat. Je vysoce pravděpodobné, že se sňatek jejích rodičů uskutečnil po 30. listopadu 1040.²¹ Dalším datem, tentokrát zcela jistým, je narození Svatavina bratra Měška dne 15. dubna 1045.²² Prokázáno je úmrtí knížete Kazimíra 19. března 1058²³ a v úvahu je nutné vzít také Svatavin sňatek s českým knížetem Vratislavem II., který se uskutečnil na sklonku roku 1062.²⁴ Neméně podstatné je též datum narození nejstaršího ze Svataviných dětí, syna Boleslava. Ten přišel na svět někdy mezi léty 1063–1068 (?).²⁵

Abychom se dopracovali k přesnějšímu určení data Svatavina narození, je vhodné také stanovit, kdy se (alespoň přibližně) narodil každý ze Svataviných bratrů. Datum narození *a quo* nejstaršího Boleslava je poslední čtvrtina roku 1041.²⁶ S přihlédnutím k faktu, že do dubna 1045 povila Dobroněga ještě minimálně dvě děti (o dvojčata nešlo a ani jít nemohlo),²⁷ dojdeme k mechanickému datu *ad quem* – říjen, či spíše srpen 1043. Druhorozený Vladislav se narodil nejpozději v červnu/červenci 1044. V úvahu ovšem připadá také tvrzení, že Svatava

¹⁸ Spíše však dříve, poněvadž víme, že Anna přišla na svět roku 963. Kromě toho se v literatuře často skloňovala její neplodnost. Srov. K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 132. – K příslušnosti Anny Porfyrogennety do dynastie amorijské, nikoli makedonské, srov. J. HERRIN, *Ženy v purpuru*, Praha 2004 (dále jen „*Ženy v purpuru*“), s. 258–260.

¹⁹ V tomto smyslu již K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 132–133.

²⁰ GALLUS, MGH SS IX, I. 19, p. 438.

²¹ Tehdy přibýlo k římskému králi Jindřichu III. ruské poselstvo (tak ANN. SAXO, MGH SS XXXVII, p. 383). Podle hypotézy H. ŁOWMIAŃSKIHO, *Poczatki Polski VI. 1.*, Warszawa 1985 (dále jen „*Poczatki VI. 1.*“), s. 85–86, bylo při této příležitosti jednáno o sňatku Kazimíra a Dobroněgy. Vzhledem k tomu, že se podařilo vyvrátit tvrzení ANN. SAXA, MGH SS XXXVII, p. 379, který sňatek umisťuje právě k roku 1039, je tato hypotéza pravděpodobná. Srov. též K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 139.

²² RKK – *Rocznik kapituły krakowskiej*, MPH NS V. Ed. S. Kozłowska-Budka, Warszawa 1978, p. 48, roční datum RD – *Rocznik dawny*, MPH NS V. Ed. S. Kozłowska-Budka, Warszawa 1978, p. 9.

²³ Pod tímto datem uvádí jeho smrt NECRL. MON. EM. – *Necrologium Monasteri S. Emmerami Ratisbonensis*, MHG Necr. III. Ed. F. L. Baumann, Berolinum 1905, p. 309 (zápis pochází cca z roku 1150, srov. ediční poznámku, p. 301). Roční datum uvádějí (mezi jinými) RKK, MPH NS V, p. 48, RD, MPH NS V, p. 9. Starší literatura za denní datum považovala 28. listopad (pod vlivem pozdějších pramenů), srov. K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 130 a násl.

²⁴ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 20, p. 112.

²⁵ Nejstarší hypoteticky mohla být též dcera Judita, či předčasně zemřelý potomek neznámého pohlaví. Srov. též s. 20 zde.

²⁶ Není důvodu nevěřit GALLOVU, MGH SS IX, I. 19, p. 438, seřazení.

²⁷ Je sice pravda, že o případech narozených dvojčat toho mnoho nevíme, jenže kdyby byl druhorozený (?) Vladislav Boleslavovým dvojčetem, jistě by si nárokoval po otcově smrti podíl na správě Polska. Ani v případě Vladislava a Měška nemohlo jít o dvojčata; *Rocznik kapituły krakowskiej* by v tomto případě Vladislavovo narození jistě zaznamenal.

byla starší než Měšek a možná také než Vladislav.²⁸ V tom případě by se Svatava dožila nejméně 82 let (nejvíce 85 let). Není to nemožné; domnívám se však, že je třeba dát právě kvůli vysokému věku v okamžiku úmrtí přednost pozdějšímu datu. Svatava by tak byla mladší než Měšek. Datum narození Oty, nejmladšího z doložených Kazimírových synů, bohužel neznáme.²⁹ Svatavino narození tedy spadá pravděpodobně do let 1046–1050 (?), jelikož při sňatku se jako dolní hranice věku nevěsty obvykle uvažuje věk dvanácti let.³⁰

Ježto se sňatek Vratislava a Svatavy řadí mezi politické,³¹ není vyloučena historiografií opomíjená možnost, že se Svatava vdávala v brzkém věku mezi dvanácti a čtrnácti lety. Datum narození jejich dětí této možnosti nepřekáží.³²

Vztahy Čech a Polska a sňatek Svatavy s Vratislavem

Jelikož nemáme žádné zprávy o dřívějších stycích Vratislava a Svatavy, je třeba přijmout, že jejich sňatek byl výsledkem politických úmluv.³³ Příčin, které mohly dát podnět jedné či druhé straně k uzavření manželského svazku, mohlo být několik. Vztahy mezi Čechy a Poláky nabíraly v posledních dekadách na obrátkách.

Po vyplenění Polska českým knížetem Břetislavem I. (1035–1055) a následných trestných výpravách římského krále Jindřicha III. (samostatně vládl 1039–1056), které skončily uzavřením spojenectví mezi Čechy a Říší, se zdálo, že se situace uklidnila. Český kníže se soustředil na pomoc králi Jindřichovi v uherských záležitostech³⁴ a polský kníže se musel potýkat s vnitřními problémy. Nepřátelství s Čechy nebylo v jeho zájmu.³⁵ Břetislav i Kazimír se též zúčastnili říšského sněmu v Merseburgu roku 1046, kde bylo dohodnuto zachování *statutu quo*.³⁶ Situace se změnila na přelomu čtyřicátých a padesátých let. Český kníže stále

²⁸ Že byla starší než Měšek, uvažoval již O. BALZER, *Genealogia Piastów*, s. 108. Možnost, že byla též starší než Vladislav, nastínil K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 177.

²⁹ Otu zmiňuje GALLUS, MGH SS IX, I. 19, p. 438. Zřejmě jej nemůžeme ztotožnit s Otou (*Otto dux*), podle RKK, MPH NS V, p. 48, zesnulým v roce 1048. Tento Ota totiž ve skutečnosti zemřel o rok dříve a šlo o Kazimírova strýce a švábského vévodu. Srov. K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 160, 179.

³⁰ Jsem si však vědom toho, že jde o datum mechanické a jistě ne všeobecně platné. Srov. též K. JASIŃSKI, *op. cit.*, s. 176–177, D. TŘEŠTÍK, *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530–935)*, Praha 1997 (dále jen „*Počátky*“), s. 194, 196–197.

³¹ Viz následující podkapitola.

³² Srov. s. 18 a násl.

³³ Na tom se též shoduje česko-polská literatura, liší se však konkrétní příčiny. Srov. např. T. WOJCIECHOWSKI, *Szkice historyczne XI wieku*, Warszawa 1970⁴ (dále jen „*Szkice historyczne*“), s. 165, B. KRZEMIENSKA, *Konala se roku 1060 polská výprava na Hradec u Opavy? (Z politických počátků Vratislava II.)*, FHB 2, 1980 (dále jen „*Konala se*“), s. 404, J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 2007² (dále jen „*Čechy knížecí*“), s. 97.

³⁴ Břetislavovy uherské aktivity probral J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 64–67, M. LYSÝ, *Politika českého knížete Břetislava I. (1035–1055) voči Uhorsku*, HČ 52, 2004 (dále jen „*Politika českého knížete*“), s. 643 a násl., M. WIHODA, *Morava v době knížecí 907–1197*, Praha 2010 (dále jen „*Morava knížecí*“), s. 120–122, téměř totožně TYŽ, *Morava knížete Břetislava I.*, in: *Mezi raným a vrcholným středověkem. Pavlu Kouřilovi k 60. narozeninám přátelé, kolegové a žáci*. Edd. J. Doležel, M. Wihoda, Brno 2012 (dále jen „*Morava knížete Břetislava*“), s. 424–426.

³⁵ K postavení Kazimíra I. srov. GALLUS, MGH SS IX, I. 18–22, p. 436–439, z literatury kupř. T. GRUDZIŃSKI, *Bolesław Szczerzy*, s. 26 a násl.

³⁶ Tak ANN. ALTAH. MAIORES – *Annales Altahenses maiores*, MGH SRG [4]. Ed. E. von Oefele, Hannover 1891, p. 41, srov. V. NOVOTNÝ, *České dějiny I. 2. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha 1913 (dále jen „*ČD I. 2*“), s. 63.

držel Slezsko, což se stalo rozbuškou nových sporů. Ve čtyřicátých letech Kazimír zatím vnitřně upevnil svoji vládu (proto přízvisko Obnovitel) a zabral na úkor českého knížete část Slezska.³⁷ Břetislav si stěžoval císaři Jindřichovi III. (císařem od 1046), a ten Kazimíra pozval do Goslaru. Zprostředkování smíru se však nezdařilo.³⁸ Definitivního smíru bylo dosaženo v květnu 1054 v Quedlinburgu za přítomnosti římského císaře. Polský kníže Kazimír si měl ponechat okolí Vratislavi a některé další hrady, zároveň však měl českému knížeti odvádět vysoký tribut ve výši 500 hřiven stříbra a 30 hřiven zlata.³⁹ Tento poplatek se stal předmětem dlouhých dohadů historiků. Většina jej interpretuje jako poplatek za podstoupení a užívání části Slezska.⁴⁰ Lukáš Reitinger, navazuje na Bedu Dudíka, však nastínil, že tento polský poplatek může souviset s pozdějším českým ideovým nárokem na Polsko. V chápání Čechů by tak nešlo o pouhý poplatek za užívání části území, nýbrž o uznání české svrchovanosti nad Polskem.⁴¹

Po smrti českého knížete Břetislava I. v lednu 1055 se vlády chopil jeho nejstarší syn Spytihněv II. (1055–1061). Po nástupu na trůn se pokusil rozprášit stařešinský zákon svého otce,⁴² ale na rozdíl od Břetislava se o aktivnější politiku vůči Polsku a Uhrám zřejmě z počátku nepokoušel. Kazimír I. svého dlouholetého rivala následoval na onen svět za tři roky, v březnu 1058.⁴³ Nový kníže Boleslav II. Smělý (1058–1079), Svatavin nejstarší bratr, neměl dost sil, aby mohl účinně začít válečné tažení proti českému knížeti, zvláště v situaci, kdy byl vázán příbuzenskými úmluvami v Uhrách, kde eskaloval konflikt mezi bratry Ondřejem I. (1046–1060) a Bélou.⁴⁴ Český kníže Spytihněv stanul jako bratr Ondřejova tchána proti polskému

³⁷ ANN. ALTAH. MAIORES, MGH SRG [4], p. 46–47. Že šlo o Slezsko či jeho části, se literatura shoduje. Srov. M. WIHODA, *Mocenský zápas českého a polského státu v 11. a 12. století*, SPFFBU C 44, 1997 (dále jen „*Mocenský zápas*“), s. 7, B. KRZEMIENSKA, *Břetislav I. Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*, Praha 1999² (dále jen „*Břetislav I.*“), s. 333–334, J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 67. – K přízvisku srov. GALLUS, MGH SS IX, I. 17, p. 436.

³⁸ ANN. ALTAH. MAIORES, MGH SRG [4], p. 47, 50. K dějinám Jindřichova císařství srov. E. STEINDORFF, *Jahrbücher des deutschen Reichs unter Heinrich III. Zwei Bande*, Leipzig 1874–1881 (dále jen „*Jahrbücher unter Heinrich III. Bd. 1–2*“, citován vždy příslušný díl), passim.

³⁹ Ke queglinburskému jednání ANN. ALTAH. MAIORES, MGH SRG [4], p. 50. K výši poplatku KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 13, p. 101. AGO, MGH SS XVII, p. 647, uvádějí, že poplatek byl uzavřen za jiných podmínek a čítal „jen“ 500 marek. Pravděpodobnější je však varianta uvedená v textu, srov. též KOSMAS III. 1, MGH SRG NS II, p. 162.

⁴⁰ Např. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2*, s. 71, B. KRZEMIENSKA, *Konala se*, s. 80–81, T. GRUDZIŃSKI, *Bolesław Szczodry*, s. 33, R. NOVÝ, *Přemyslovský stát 11. a 12. století*, Praha 1972 (dále jen „*Přemyslovský stát*“), s. 13.

⁴¹ Srov. L. REITINGER, „*Census de terra Polonie*“ a přemyslovská svrchovanost nad Polskem, ČMM 128, 2009 (dále jen „*Census de terra Polonie*“), zejm. s. 478 a násl., B. DUDÍK, *Dějiny Moravy. Díl II. Od roku 906 až do roku 1125*, Praha 1875 (dále jen „*DM II.*“), s. 311, pozn. 3.

⁴² Břetislavova smrt a nařízení byly zaznamenány KOSMOU, MGH SRG NS II, II. 13, p. 101–103. K dalším pramenům hovořícím o Břetislavově smrti srov. D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie: Soupis členů původního českého panovnického rodu*, in: Přemyslovci. Budování českého státu. Edd. P. Sommer, D. Třeštík, J. Žemlička, P. Mašková, R. Novotný, Praha 2009 (dále jen „*Přemyslovská dynastie*“), s. 554. – Ohledně Spytihněvova zásahu proti mladším bratrům srov. KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 15, p. 105–106, z literatury např. M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 116–118, 127, srov. též pozn. 634. – Ke Spytihněvově politice vůči Uhrám a Polsku srov. např. B. KRZEMIENSKA, *Konala se*, s. 88 a násl.

⁴³ Srov. pozn. 23.

⁴⁴ Srov. B. KRZEMIENSKA, *Konala se*, s. 78 a násl. – K tomuto konfliktu srov. B. HÓMAN, *Geschichte des ungarischen Mittelalters, I. Band. Von den ältesten Zeiten bis zum Ende des XII. Jahrhunderts*, Berlin 1940 (dále jen „*Geschichte des ungarischen Mittelalters I.*“), s. 267–268, J. STEINHÜBEL, *Nitrianske kniežactvo. Počiatky stredovekého Slovenska*, Bratislava 2004 (dále jen „*Nitrianske kniežactvo*“), s. 267–272.

knížeti, jehož teta byla Bélovou první manželkou.⁴⁵ Polská vojska se roku 1060 do bojů zapojila, česká vojska též. Není příliš důležité, zda v čele hotovosti stanul Spytihněv II., či jeho mladší bratr Vratislav, kníže olomoucký.⁴⁶ V literatuře se často do souvislostí s uherskou válkou dává zpráva Galla Anonyma, že polský kníže Boleslav Smělý přepadl českou posádku v Hradci u Opavy.⁴⁷ Jelikož Gallovo chronologické zařazení je velmi neurčité, pokusila se historička Barbara Krzemieńska datovat tuto výpravu až o 11 let později.⁴⁸ Pro vymezení česko-polských vztahů té doby však není polemika o vročení příliš směrodatná, jelikož jak kolem roku 1060, tak o dekádu později rozhodně nebyla obě knížectví ve vztahu přátelském, tudíž je možné ji zařadit do obou v úvahu přicházejících konfliktů.⁴⁹ Zatímco ale konflikt kolem roku 1071 se týkal přímo vztahů českého a polského panovníka, dřívější spor měl své kořeny ve vnitřní válce v Uhrách.⁵⁰

Spytihněv II. zemřel náhle v lednu 1061.⁵¹ Jelikož jeho syn Svatobor byl ještě malým chlapcem, nastoupil na trůn Vratislav, druhorozený syn Břetislava I. a Judity ze Schweinfurtu.⁵² Na zahraničně-politických postojích svého bratra ve vztahu k polskému knížectví neměl co měnit za předpokladu, že polský kníže řádně odváděl každý rok v prosinci stanovený poplatek.⁵³ Zda se tak dělo, nemůžeme bezpečně říci. Ze strany Vratislava II. by bylo jistě zodpovědné, kdyby přisun polských peněz do své pokladnice nějak pojistil. Vhodným nástrojem byla sňatková politika. V polské historiografii se sice spekuluje o sňatku blíže

⁴⁵ Spytihněvův bratr Vratislav měl za choť Ondřejovu dceru Adlétu. Srov. *KOSMAS*, MGH SRG NS II, II. 16, p. 107. K manželství Bély a sestry Kazimíra Obnovitele srov. *CHRON. PICT.* – *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV.*, SRH I. Ed. A. Domanovszky, Budapest 1999², 78, p. 335

⁴⁶ K polské účasti srov. *CHRON. PICT.*, SRH I, 93, p. 356–357, B. HÓMAN, *Geschichte des ungarischen Mittelalters I.*, s. 268, a J. STEINHÜBEL, *Nitrianske kniežactvo*, s. 271–272. – K účasti českého vojska *CHRON. PICT.*, SRH I, 93, p. 356–357, a *LAMPERT – Lamperti monachi Hersfeldensis Opera*, MGH SRG [38]. Ed. O. Holder-Egger, Hannover – Lipsia 1894, p. 78. – Názor, že v české vojsko vedl kníže Spytihněv, zastává např. D. KALHOUS, *K mocenskému obrazu středovýchodní Evropy za vlády Vratislava II. (1055–1092)*. Magisterská diplomová práce FF MU, dostupná online na <http://davidkalhous.webzdarma.cz/KalhousMGR.pdf> [cit. 28. 2. 2015], Brno 2001 (dále jen „*K mocenskému obrazu*“), s. 34–35, poukazuje na neurčitou zprávu *KOSMY* II. 17, p. 109. Vratislava za onoho českého knížete na základě *LAMPERTOVY*, MGH SRG [38], passim, neznalosti Spytihněva II. považuje B. KRZEMIEŃSKA, *Konala se*, s. 99–100. Rozporuplná jsou uvažování V. VANÍČKA, *Vratislav II. (I.) První český král. Čechy v době evropského kulturního obratu v 11. století*, Praha 2004 (dále jen „*Vratislav II.*“), s. 53–55 a M. BLÁHOVÉ – J. FROLÍKA – N. PROFANTOVÉ, *Velké dějiny země Koruny české. Svazek I. Do roku 1197*, Praha – Litomyšl 1999 (dále jen „*VDZKČ I.*“), s. 415 a pozn. 16 na s. 715–716. (Autorkou veškerého textu citovaného v této práci je M. Bláhová.) – Osobně považuji za silnější argumentaci B. Krzemieńské.

⁴⁷ *GALLUS*, MGH SS IX, I. 22, p. 439. – Tak např. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2*, s. 111, H. BULÍN – L. E. HAVLÍK, *Český a polský stát v době stabilizace svého územního rozsahu do konce 12. století*, in: *Češi a Poláci v minulosti I.* Ed. J. Macůrek, Praha 1964 (dále jen „*Český a polský stát*“), s. 50.

⁴⁸ B. KRZEMIEŃSKA, *Konala se*, s. 103–105.

⁴⁹ Většina historiků brání starší pohled, srov. M. WIHODA, *Mocenský zápas*, s. 7, pozn. 11, M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *VDZKČ I.*, s. 415, D. KALHOUS, *České země za prvních Přemyslovců v 10.–12. století. I. díl. Čeled' sv. Václava*, Praha 2011, s. 96, který s polským tažením též spojuje Spytihněvovu smrt. Teorii B. Krzemieńské naproti tomu brání J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 455, pozn. 16 a též V. VANÍČEK, *Boemi, infestissimi Polonorum inimici? Literární emoce a politické reality od Galla Anonyma po Jindřicha z Isernie*, in: <http://people.fsv.cvut.cz/~vanicvr1/studie/2studie.pdf> [cit. 28. 2. 2015], Praha 2010 (dále jen „*Boemi*“), s. 15.

⁵⁰ Toto si uvědomil již V. VANÍČEK, *op. cit.*, s. 15.

⁵¹ *KOSMAS*, MGH SRG NS II, II. 17, p. 109, k dalším pramenům srov. D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie*, s. 554.

⁵² *KOSMAS*, MGH SRG NS II, II. 18, p. 110.

⁵³ Že byl poplatek odváděn v prosinci, tvrdí *KOSMAS* III. 13, p. 174.

neznámé Vratislavovy sestry s Boleslavem Smělým, jde ovšem jen o spekulace.⁵⁴ Lepší příležitost k upevnění tributárního postavení se knížeti naskytla po smrti jeho druhé ženy Adléty v lednu 1062.⁵⁵ Neuplynul ani rok a maximálně třicetiletý Vratislav slavil již svůj třetí sňatek s přibližně o polovinu mladší Boleslavovou sestrou Svatavou.⁵⁶ Polská princezna byla příbuznou českého knížete, spříznění byli ve čtvrtém stupni příbuzenství.⁵⁷

Sňatek bývá ve starší polské historiografii vykládán jako obrana českého knížete proti rostoucí polské moci a jako pojistka proti nárokům jednoho z Vratislavových mladších bratrů, Jaromíra, který jako jediný nedosáhl na moravské knížectví, jelikož byl předurčen pro církevní kariéru.⁵⁸ Tato teorie zároveň předpokládá značnou moc polského knížete Boleslava. Jelikož jí ovšem, jak se později prokázalo, nedisponoval, celá tato nacionalistická teze, podle které byl Boleslav rozhodující silou ve střední Evropě, padla.⁵⁹ V manželství Svatavy a Vratislava bývá také shledávána – opět především s ohledem vůči polské síle – příčina Vratislavova nezájmu o svého mladého uherského švagra Šalomouna, který po smrti svého otce zápasil proti svému strýci králi Bélovi I. (1060–1063).⁶⁰ To je jistě pravda, ale toto tvrzení opět předpokládá značný vliv polského knížete, stojícího za svým strýcem Bélou. Zdá se, že vysvětlení politických motivů, které vedly ke sňatku, je mnohem prostší. Jak je již naznačeno výše, Vratislav chtěl sňatkem s Boleslavovou sestrou k sobě polského knížete a jeho rod ještě více připoutat. Že Svatava v tomto smyslu svému choti posloužila více než dobře, se ukázalo v osmdesátých letech 11. století.⁶¹

Svatava přicházela do rodiny českého knížete v době, kdy již měl tři, nebo čtyři malé děti z druhého manželství: Juditu, Ludmilu, Břetislava a Vratislava, který ovšem zesnul již 19. listopadu 1062 a je tedy otázkou, zda jej Svatava na knížecím dvoře ještě zažila. Sama Vratislavovi porodila v průběhu následujících pětadvaceti až třiceti let dalších minimálně pět dětí: Juditu, Boleslava, Bořivoje, Vladislava a Soběslava.⁶²

⁵⁴ K tomu srov. V. VANÍČEK, *Polský královský titul Vratislava II. (tradice, kontinuita a inovace v 11. století)*, in: <http://people.fsv.cvut.cz/~vanicvr1/studie/8studie.pdf> [cit. 1. 3. 2015], Praha 2012 (dále jen „*Polský královský titul*“), s. 1, pozn. 3.

⁵⁵ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 20, p. 112. Je otázkou, zda se k ní váže zápis, jehož uvádí *NECR. BOH. – Necrologium Bohemicum*, in: *Necrologium Bohemicum – Martyrologium Pragense a stopy nekosmovského pojetí českých dějin*, ČSCH 15, 1967. Ed. F. Graus, n. 8, p. 802.

⁵⁶ Sňatek datuje ještě do roku 1062 KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 20, p. 12. Ačkoli se někteří autoři, např. T. WOJCIECHOWSKI, *Skice historyczne*, s. 165, pokoušejí datovat sňatek až do roku 1063, Kosmas hovoří jasně.

⁵⁷ Na to upozornil již K. JASIŃSKI, *Česko-polské dynastické vztahy v raném středověku*, DaS 21, 2/1999 (dále jen „*Česko-polské dynastické vztahy*“), s. 7.

⁵⁸ Tak např. T. WOJCIECHOWSKI, *Szkice historyczne*, s. 164–166, T. GRUDZIŃSKI, *Bolesław Szczodry*, s. 68. K Jaromírovu odchodu srov. KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 18, p. 110–111, též D. KALHOUS, *Jaromír-Gebhard, pražský biskup a říšský kancléř (1038–1030) (Několik poznámek k jeho životu)*, MHB 9, 2003 (dále jen „*Jaromír-Gebhard*“), s. 28–29. K situaci na Moravě po roce 1061 přehledně M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 127 a násl.

⁵⁹ Srov. B. KRZEMIŃSKA, *Konala se*, s. 94 a násl., V. VANÍČEK, *Vratislav II.*, s. 64, ač jeho vyprávění jinak nepovažují za zcela šťastné. Srov. též pozn. 527.

⁶⁰ Tak kupř. V. NOVOTNÝ, *ČD I.*, s. 118 a násl. – T. WOJCIECHOWSKI, *Szkice historyczne*, s. 165, a T. GRUDZIŃSKI, *Bolesław Szczodry*, s. 68, kladou na uherskou politiku s ohledem na sňatek ještě větší význam.

⁶¹ Tuto možnost naznačuje v souvislostech s pozdější dobou již T. GRUDZIŃSKI, *op. cit.*, s. 111.

⁶² KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 20, p. 112.

Nevíme, zda po sňatku polské princezny a českého knížete byl stále vyplácen tribut.⁶³ Zdá se však, že ne, protože na jaře roku 1068 se Vratislav vypravil s vojskem k Dobenínu při polských hranicích, kde hodlal navíc rozhodnout o obsazení vakantního svatovojtěžského stolce uprázdněného smrtí velmože-biskupa Šebíře († 9. prosince 1067).⁶⁴ Hlavním kandidátem na uprázdněné místo byl Jaromír, čtvrtý syn knížete Břetislava I., podporovaný dalšími bratry, brněnským knížetem Konrádem a olomouckým knížetem Otou, nejmladším z pěti bratrů. Kníže Vratislav však hodlal prosadit vlastního člověka, probošta litoměřického kapitulního kostela Lance. Samotná volba probíhala velmi zmateně a vyústila v úprk opuštěného knížete zpět do Pražské kotliny.⁶⁵ Nátlak bratrů nakonec na knížete zapůsobil a ještě v červnu 1068 byl Jaromír, užívající jako biskup jméno Gebhard, zvolen biskupem (1068–1090).⁶⁶ Kromě bratrů však byl podle některých historiků v Jaromírově prospěch ochoten a schopen intervenovat též jeho někdejší hostitel, polský kníže Boleslav II. Smělý. Důvodem k této hypotéze bylo především to, že se volba uskutečňovala poblíž polských hranic a že Vratislav přitáhl s vojskem, chystaje se na eventuální vojenský střet.⁶⁷ Polský kníže skutečně mohl být připraven k boji, to nemůžeme vyloučit, ale není příliš pravděpodobné, že by tak činil kvůli Jaromírovi. Příčinu je zřejmě nutné hledat v polském tributu a jeho nevyplácení. Vratislav se proto rozhodl, že svého příbuzného ztrestá, a vypravil se s vojskem směrem na východ.⁶⁸ Kvůli potížím hrozícím ze strany nepokojných bratrů však musel kníže svoji výpravu odložit. K polsko-českým střetům v následujících letech skutečně docházelo,⁶⁹ nezabránila jim ani kněžna Svatava. O smír se pokusil mladý římský král Jindřich IV. (1056–1105) roku 1071, leč neúspěšně.⁷⁰ Zdá se, že mezi Vratislavem a Boleslavem vypuklo takové nepřátelství, které přesahovalo Vratislavovu snahu vymáhat poplatek. Polský kníže byl snad veden touhou po odplatě za české nájezdy (?) a pokračoval v ozbrojeném konfliktu.⁷¹ O dvě léta později se proti Boleslavovi rozhodl vypravit římský král osobně. Z výpravy ovšem sešlo kvůli protestům a povstáním saských předáků.⁷² Do první poloviny sedmdesátých let (?) snad můžeme datovat

⁶³ Na tuto otázku můžeme nalézt různé odpovědi. B. KRZEMIENSKA, *Konala se*, s. 104, předpokládá, že již nebyl českým knížetem vyžadován. Podle L. REITINGERA, „*Census de terra Polonie*“, s. 485–486 však poplatky zadržoval polský kníže.

⁶⁴ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 21–24, p. 112–117, srov. J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 98, k Šebířovi též S. ŠIMORDOVÁ, *Biskup Šebíř*. Magisterská diplomová práce FF MU, dostupná online na http://is.muni.cz/th/110131/ff_m/SEBIR.pdf?zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3D%C5%A1eb%C3%AD%C5%99%20agenda:th%26start%3D1 [cit. 1. 3. 2015], Brno 2009 (dále jen „*Biskup Šebíř*“), s. 26 a násl.

⁶⁵ KOSMAS MGH SRG NS II, II. 22–24, p. 113–117.

⁶⁶ Stalo se tak 15. června 1068. K tomu KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 24, p. 117.

⁶⁷ Srov. např. T. WOJCIECHOWSKI, *Szkice historyczne*, s. 167, T. GRUDZIŃSKI, *Bolesław Szczodry*, s. 123 a násl., který však uznává na s. 111 též, že polský kníže odmítal platit tribut.

⁶⁸ Srov. KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 23, p. 115.

⁶⁹ O tom svědčí LAMPERT, MGH SRG [38], p. 131–132. Do téhož období snad můžeme zařadit zprávu GALLA, MGH SS IX, I. 24, p. 439–440, o českém vpádu do Polska a odvetném vpádu polských vojsk na Moravu. Toto tažení je sice vloženo až za Boleslavův vpád na Rus (GALLUS, MGH SS IX, I. 23, p. 439), vzhledem ke Gallově chatrné chronologické kostře však není dle názoru problém zařadit jej buď sem, nebo do doby o několik málo let pozdější, rozhodně však před jeho vpád na Rus snad roku 1076. Tak učinil již M. WIHODA, *Mocenský zápas*, s. 8, pozn. 14, a přímo k období kolem 1071 v. NOVOTNÝ, *ČD I.* 2, s. 138, pozn. 2.

⁷⁰ LAMPERT, MGH SRG [38], p. 131–132.

⁷¹ Za agresora totiž platil v případě Lampertem výše zmíněného vpádu Boleslav, nikoli Vratislav. Srov. též GALLUS, MGH SS IX, I. 24, p. 439–440.

⁷² LAMPERT, MGH SRG [38], p. 147.

sňatek olomouckého knížete Oty, Vratislavova bratra, s Boleslavovou sestřenicí Eufemií.⁷³ Ani tento sňatek však nezabránil pokračující česko-polské válce (což svědčí zároveň o tom, že politika českého knížete a jeho bratra byla do jisté míry samostatná) a polský panovník do bojů též zapojil své ruské spojence.⁷⁴ Vzájemné spory zřejmě pokračovaly dále, byly ještě zatíženy tzv. bojem o investituru mezi římským králem, podporovaným českým knížetem, a papežskou stolicí, za níž mj. stál polský panovník, který navíc v polovině 70. let přijal královský titul. Tento spor zřejmě zatlačil tribut do pozadí.⁷⁵ Polský král Boleslav byl nadto roku 1079 sesazen domácí vzpourou.⁷⁶ S novým knížetem, Svataviným dalším bratrem Vladislavem I. Heřmanem (1079–1102), se Vratislav záhy smířil, když jej oženil s Juditou, svou dcerou z druhého manželství. Polský kníže, doposud švagr českého knížete, se tak stal jeho zetěm. Můžeme se jen domnívat, že sňatek zprostředkovala kněžna Svatava.⁷⁷

Mladistvé výhonky Přemyslova rodu⁷⁸

V době, kdy si Vratislav Svatavu bral, byl již v mužném věku kolem třiceti let. Narodil se babenberské princezně Juditě a knězi Břetislavovi někdy mezi léty 1029–1035.⁷⁹ Byl také dvojnásobným vdovcem. Poprvé se oženil ještě za otcova života⁸⁰ s dívkou neznámého jména a původu. Pokud víme, potomka se nedočkal. Bylo to zaviněno také zjetím krásné kněžny z nařízení Vratislavova bratra Spytihněva, následným vězněním a tragickou smrtí v pokročilém stupni gravidity. Stalo se tak nejméně měsíc od nástupu Spytihněva II. na trůn, spíše však o

⁷³ Na základě nepřímých důkazů (uvedení uherských králů Gejzy I. a Ladislava I. v *NECR. BOH.*, ČsČH 15, 1967, n. 35, p. 804, n. 62, p. 806, a Ladislava I. v *AGO*, MGH SS XVII, p. 648) se domnívám, že Eufemie byla dcerou Bély I. a jeho polské manželky, nikoli Ondřeje I. a Rurikovny, jak prosazuje B. KRZEMIEŃSKA, *Olomoučtí Přemyslovci a Rurikovci*, ČMM 106, 1987 (dále jen „*Olomoučtí Přemyslovci*“), s. 260.

⁷⁴ NESTOR, Nestorův letopis ruský, p. 147. Stalo se tak někdy v letech 1075–1076. Srov. D. KALHOUS, *K mocenskému obrazu*, s. 45–47, obdobně TÝŽ, *Koruna česká a polská? Střetávání Boleslava II. a Vratislava II. na cestě za královskou korunou*, SPFFBU C 48, 2001 (dále jen „*Koruna česká a polská*“), s. 7–8.

⁷⁵ K tomuto konfliktu srov. J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 89–96, 100–104, M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *VDZKČ I.*, s. 435 a násl., kde též v příslušných poznámkách odkazy na další literaturu. – Ke království Boleslava II. srov. z české novější produkce D. KALHOUS, *Koruna česká a polská?*, s. 8 a násl.

⁷⁶ Srov. H. ŁOWMIAŃSKI, *Początki VI. 1.*, s. 115.

⁷⁷ O sňatku píše KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 36, p. 133 a násl., GALLUS, MGH SS IX, I. 30, p. 442. Jejich sňatek byl již O. BALZEREM, *Genealogia Piastów*, s. 102, datován okolo roku 1080, a toto stanovisko přijímá literatura dodnes, srov. K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 164, K. BENYSKIEWICZ, *Udział rycerstwa polskiego w bitwie pod Mailbergiem (1082 r.)*, SKHS 61, 2006 (dále jen „*Udział rycerstwa polskiego*“), s. 507–508, oba zmíněné prameny totiž píše, že knížecí pár bojoval několik let před rokem 1086 s neplodností. – O Svatavě v této souvislosti uvažoval kupř. V. VANÍČEK, *Polský královský titul*, s. 28.

⁷⁸ V této podkapitole se budu zabývat zejména daty narození vnuků Břetislava I. (včetně potomků Svatavy a Vratislava). Zdánlivě tak odbočím od tématu, vzhledem ke Svataviným synům a dalšímu výkladu je však tato odbočka nutná.

⁷⁹ Vratislavův starší bratr Spytihněv se narodil roku 1029/1031 (k roku 1031 KOSMAS, MGH SRG NS II, I. 41, p. 77, navzdory tomu AGO, MGH SS XVII, p. 647, uvádí rok 1029; srov. též B. KRZEMIEŃSKA, *Politický vzestup*, s. 256 a násl.) a mladší bratr Konrád nejpravděpodobněji roku 1035. Srov. B. KRZEMIEŃSKA, *Břetislav I.*, s. 128, Krzemieńska. K pořadí synů Judity a Břetislava I. KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 1, p. 82.

⁸⁰ Plyne to z KOSMY, MGH SRG NS II, II. 16, p. 106, jenž tvrdí, že krátce po nástupu Spytihněva II. „byla blízko porodu“ („... vicina partui erat ...“).

několik měsíců později. Není však důvod nevěřit Kosmovu vročení k roku 1055.⁸¹ Jeho druhou manželkou byla uherská princezna Adléta, dcera tamějšího krále Ondřeje I. (1046–1060), s níž se oženil během vyhnanství v Uhrách. Sňatek byl slaven snad ještě roku 1055.⁸² Mladíčka Adléta svému choti povila nejméně čtyři děti. Jejich přesné stáří určit nelze, přestože se zejména o stanovení data narození Břetislava (Mladšího) řada historiků pokoušela.⁸³ Snad ovšem můžeme věřit, že Kosmas pořadí potomků Adléty a Vratislava zapsal podle stáří. Nejstarší by potom byla dcera Judita, následovala by Ludmila, Břetislav a Vratislav.⁸⁴ Adléta zemřela 27. ledna 1062⁸⁵ a syn Vratislav matku následoval 19. listopadu téhož roku.⁸⁶ Zbylé děti se dožily dospělosti.

Také Vratislavův starší bratr Spytihněv zanechal nejméně dva potomky. Zřejmě mu je porodila Idda, mišeňská princezna; o jiné Spytihněvově ženě zprávy nemáme. Dcera neznámého jména i syn Svatobor, jenž měl snad dle původních plánů svého otce zdědit knížecí stolec,⁸⁷ hráli v plánech knížete Vratislava II. jistou roli. Spytihněvova dcera měla jednoho (?) syna, Wichmanna z Celly.⁸⁸ Svatobor (Fridrich), jenž se zřejmě odhodlal nastoupit na církevní

⁸¹ Srov. KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 15, 16, p. 106, k roku 1055. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 89 a násl., pozn. 3, celou událost posunul do pozdější doby (o jeden rok). Jeho hlavní argument, že se vše, co Kosmas od smrti Břetislava I. popisuje, nemohlo odehrát v jednom roce, považuji za ne zcela relevantní.

⁸² KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 16, p. 107. Srov. též poznámku výše.

⁸³ Zejména tak činila B. Krzemieńska. Její vývody však byly značně protikladné. Podle článku B. KRZEMIENSKA, *Břetislav II. Pokus o charakteristiku osobnosti panovníka*, ČsČH 35, 1987 (dále jen „Břetislav II.“), s. 724, pozn. 15, se narodil nejspíše roku 1056, v článku TÁŽ, *Olomoučtí Přemyslovci*, s. 261 a pozn. 30, tvrdí, že se sňatek jeho rodičů uskutečnil roku 1058. In margine dodávám, že oba články vyšly tiskem ve stejném (!) roce. – Nemůžeme vyloučit ani to, že některá z nich byla dvojčaty. Na to upozornil A. NOVOTNÝ, *Nástupnictví Přemyslovců jako „závody v plození“*, VVM 61, 2007 (dále jen „Nástupnictví Přemyslovců“), s. 267–268, pozn. 23. – K Břetislavovu titulu KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 1, p. 160: „... dux Bracizlaus iunior...“.

⁸⁴ Analogicky srov. pozn. 26.

⁸⁵ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 20, p. 112, je otázkou, zda se k ní vztahuje údaj v *NECR. BOH.*, ČsČH 15, 1967, n. 8, p. 802 („... ..ch ... [du]ctrix“).

⁸⁶ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 20, p. 112, zprávu zařadil pod rok 1062, denní datum ještě zmíněno v *NECR. BOH.*, ČsČH 15, 1967, n. 98, p. 809. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 117 a násl., pozn. 2, však „podle celé souvislosti“ vyvodil, že Vratislav zemřel roku 1061. Ačkoli již v uvedené edici *Necroloia Bohemica* František Graus na uvedeném místě upozornil, že se Novotný mýlil, nelze říci, že by byla Grausova poznámka brána zcela vážně. Jsme tak svědky situace, kdy zvukné jméno autora (Novotného) prosadí sebevětší omyl. Srov. D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie*, s. 555, kteří uvádějí roky 1061/1062, W. DWORZACEK, *Genealogia. Tablice*, Warszawa 1959 (dále jen „Genealogia“), tab. 81, W. WEGENER, *Die Přemysliden. Stammtafel des nationalen böhmischen Herzoghauses ca 850–1306 mit einer Einführung*, in: *Genealogische Tafeln zur mitteleuropäischen Geschichte*. Ed. W. Wegener, Göttingen 1962–1969 (dále jen „Die Přemysliden“), s. 6, Z. FIALA, *Přemyslovské Čechy. Český stát a společnost v letech 995–1310*, Praha 1975² (dále jen „Přemyslovské Čechy“), rodokmen (k Fialovu nepřátelství srov. pozn. 189), a M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *VDZKČ I.*, s. 750, kteří uvádějí rok 1061. S ohledem na společné chyby (v prvních případech též např. mylná data úmrtí Jaromíra-Gebharta a Oty Olomouckého) je důvodné se domnívat, že všechny čtyři vývody na sobě jsou závislé.

⁸⁷ Také takto lze interpretovat Spytihněvovo vystupování vůči mladším sourozencům. KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 15, p. 105–106.

⁸⁸ O manželství, jakož o obou dětech a Spytihněvovu vnukovi hovoří *GEN. WETT.* – *Genealogia Wettinensis*, MGH SS XXIII. Ed. E. Ehrenfeuchter, Hannover 1874, p. 228: „Hidda nupsit duci Bohemico [Spytihněva, pozn. aut.] et genuit Guntherum patriarcham [Svatobora, pozn. aut.] et matrem Wichmanni de Cella.“ Dynastické spojení Přemyslovců a mišeňských Wettinů snad souviselo s vojenskými výpravami krále Jindřicha III. v letech 1040 a 1041, v jehož vojsku bojoval také Iddin strýc. Srov. O. POSSE, *Die ersten Markgrafen von Meissen*, in: CDSR I. *Urkunden der Markgrafen von Meissen*, Leipzig 1882 (dále jen „Die ersten Markgrafen“), s. 163, B. KRZEMIENSKA, *Boj knížete Břetislava*, passim.

dráhu, byl však zpočátku opomíjen. Za jeho apanáž vykázanou Spytihněvem intervenoval dokonce papež Řehoř VII.⁸⁹ Výtku apoštolského otce zřejmě zapůsobila a princ dostával od strýce diplomatické úkoly ve styku s Římem a nakonec dosáhl, jistě ne k Vratislavově nelibosti, stolce patriarchy aquilejského.⁹⁰ Zřejmě kladné vztahy mezi přemyslovským dvorem a Svatoborem zpřetrhala až patriarchova násilná smrt 23. února 1086.⁹¹

Svatava svému choti porodila nejméně pět potomků: Boleslava, Bořivoje, Vladislava, Soběslava a Juditu.⁹² O datech narození však od současníků není přímý záznam. Na půdě úrodné pro hypotézy se tak muselo vyskytnout několik více či méně relevantních názorů, jež měly inkriminovaná data stanovit. Následující řádky jsou pokusem o jejich korekci.

Za nejstaršího syna Svatavy a Vratislava je obecně považován Boleslav.⁹³ Děje se tak po právu. Je sice pravda, že v pramenech jako přímý účastník vystupuje nejprve Bořivoj,⁹⁴ jenže designace Boleslava na budoucího krále Čechů a fakt, že byl za otcova života ustaven vládcem Olomoucka,⁹⁵ hovoří v Boleslavův prospěch. Složitější je však určit datum narození. Datem *a quo* je devět měsíců od svatby jeho rodičů, tedy přibližně konec léta 1063. Tento rok bývá také nejčastěji přijímán v literatuře; důvodem pak bývá podle mého soudu mylný a v neochvějnou jistotu se měnící předpoklad narození Bořivoje roku 1064.⁹⁶ Boleslavovo narození je však snad třeba klást o málo později. Je zarážející, že by předurčený nástupce nebyl ve věku kolem 25 let ženatý (o Boleslavově sňatku totiž nic nevíme).⁹⁷ Při přijetí pozdějšího data bychom také mohli uvažovat o posunutí narození Svatavy poněkud blíže k roku 1050. Čas příchodu na svět *ad quem* však úzce souvisí s druhorozeným Bořivojem.

Bořivoj se na scéně poprvé objevil během císařského tažení Jindřicha IV., uskutečnivšího se v letech 1081–1084. Formálně velel českému oddílu čítajícímu 300 vojáků. Jako ochránce s ním putoval Wiprecht II., hrabě z Grojče, s nímž navázal Bořivoj velmi úzké styky.⁹⁸ Pod vlivem Václava Novotného usuzuje valná část literatury, že Bořivojovo datum narození spadá k roku 1064.⁹⁹ Důvod však jeden z největších českých historiků neuvedl. Snad šlo o paralelu s římskou jízdou Jindřicha V., jehož měl doprovázet Břetislav, v tom čase (1111) nejvíce šestnáctiletý. Pokud by se Bořivoj skutečně narodil již roku 1064, ženil by se poprvé ve

⁸⁹ K církevní dráze srov. *CDB I*, 76, p. 80, V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 111 a násl., pozn. 2.

⁹⁰ *CDB I*, 81, p. 89, V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 244, pozn. 1, 2.

⁹¹ Denní datum zaznamenalo *NECR. BOH.*, *ČsČH* 15, 1967, n. 21, p. 803, k dalším odkazům srov. poznámku výše a Novotného *České dějiny*.

⁹² *KOSMAS*, *MGH SRG NS II*, II. 20, p. 112, *ANN. PEGAV.* – *Annales Pegavienses et Bosovienses*, *MGH SS XVI*. Ed. G. H. Pertz, Hannover 1859, p. 241.

⁹³ Tak již F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého I.*, Praha 1968 (dále jen „*Dějiny I.*“), s. 239.

⁹⁴ *ANN. PEGAV.*, *MGH SS XVI*, p. 237, nevročeno.

⁹⁵ K Boleslavově politické kariéře srov. s. 35 a násl.

⁹⁶ Srov. pozn. 99.

⁹⁷ Je ovšem dobře možné, že o sňatku a vůbec úspěších Boleslavových nevíme kvůli Kosmovu ne zcela konformnímu postoji vůči prvnímu českému království. Srov. M. WIHODA, *Kosmas a Vratislav*, in: *Querite primum regnum Dei*. Sborník příspěvků k počtům Jany Nechutové. Edd. H. Krmíčková, A. Pumprová, D. Růžicková, L. Švanda, Brno 2006 (dále jen „*Kosmas a Vratislav*“), s. 379.

⁹⁸ *ANN. PEGAV.*, *MGH SS XVI*, p. 237.

⁹⁹ V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 233. Po něm toto vročení převzali např. W. DWORZACEK, *Genealogia*, tab. 81, M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *VDZKČ I.*, s. 750, J. ŠŮLA, *Byl Bořivoj II. úředním knížetem moravským?*, *NL* 19, 1964 (dále jen „*Byl Bořivoj II. úředním knížetem*“), s. 136, B. KRZEMIENSKA, *Břetislav II.*, s. 724 (Krzemieńska uvažuje o počátku roku 1064).

věku třiceti šesti let.¹⁰⁰ Je sice pravda, že Břetislav II. se poprvé – pokud víme – oženil nejdříve ve třiatřiceti letech a Vladislav se Soběslavem snad kolem třicítky,¹⁰¹ jenže pozdní sňatky sotva mohly být politickým programem, když se průměrná délka dožití pohybovala hluboko pod padesáti lety.¹⁰² Právě fakta, že Bořivoj měl na výpravě poručníka, a jeho sňatek roku 1100 indikují, že jeho narození je třeba vročit do doby minimálně o čtyři léta později, tedy blíže k roku 1067, ne-li přes rok 1070.¹⁰³ Musíme však brát v potaz jeho účast na italské výpravě Jindřicha IV. V době, kdy by se vydal na výpravu, by mu bylo kolem třinácti let. Pro porovnání stačí uvést polského prince Boleslava Křivoústého, který již v sedmi letech táhnul ve vojsku na Moravu a formálně spravoval Krakovsko a od jedenácti Vratislavsko, nadto podle Gallových slov sám velel vojsku.¹⁰⁴ Tímto posunutím Boleslavova a Bořivojova narození, které koresponduje s pozdějším příchodem na svět jejich matky Svatavy, se ale nezmenší mezera mezi daty narození potomků Svatavy a Vratislava. Narození Vladislava a Soběslava je totiž třeba posunout blíže k roku 1092, jak ukáže následující výklad. Ještě před tím je ovšem vhodné upozornit na syny Vratislavova bratra Konráda a vymezit životní data jediné doložené dcery Svatavy a Vratislava.

Neznámo přesně kdy, nejspíše však někdy v první polovině 60. let, se oženil také Vratislavův mladší bratr Konrád, kníže brněnský. Jméno jeho manželky – Wirpirk – zaznamenává jen Kosmas, navíc k roku 1091.¹⁰⁵ Až novodobé bádání blíže určilo její původ. Zřejmě pocházela z rodu Aribonů.¹⁰⁶ Jelikož žádné zprávy o nějakém předchozím Konrádově sňatku nemáme, je třeba předpokládat, že Wirpirk se stala matkou jeho dvou synů, o nichž se dochovaly pramenné zmínky. Starší z obou bratrů byl Oldřich, jehož datum narození je přímo závislé na Bořivojovu. Podle Kosmova nezpochybňovaného a nezpochybnitelného výkladu byl totiž starší než právě Bořivoj.¹⁰⁷ Zda byl starší než Boleslav, nemožno říci. Narodil se tedy nikoli před rokem 1064, jak byli nuceni historikové po generace pod vlivem tvrzení V. Novotného

¹⁰⁰ Podle KOSMY, MGH SRG NS II, III. 12, p. 172, se ženil 18. října 1100. O dřívějším (prvním) sňatku nemáme zpráv. Není však vyloučeno, že se Bořivoj (stejně jako jeho bratři) oženil s nějakou méně urozenou ženou jako jejich strýc Vladislav Heřman, jenž se poprvé „řádně“ oženil až kolem sedmatřiceti let. Srov. K. JASIŇSKI, *Rodowód*, s. 158 a násl. – K Břetislavovi „nejmladšímu“ srov. KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 38, p. 210–211 a též s. 47–48 níže.

¹⁰¹ Srov. s. 47–48, 68 a 71–72.

¹⁰² Z. SMETÁNKA, *Legenda o Ostojovi. Archeologie obyčejného života*, Praha 2004 (dále jen „*Legenda o Ostojovi*“), s. 9–10.

¹⁰³ Bořivoj totiž mohl v čele být pouze jako syn českého knížete, aby sbíral zkušenosti po Wiprechtově boku. Jeho účast v bojích mohla být velmi omezená. – Zdánlivý protiargument nadhodil L. REITINGER, *Král Vratislav v paměti kláštera v Pegau*, in: *Memoria et damnatio memoriae ve středověku* (= CMP 15). Edd. M. Nodl, P. Wecowski, Praha 2014 (dále jen „*Král Vratislav v paměti*“), s. 39, 41, když upozornil, že ANN., PEGAV., MGH SS XVI, p. 239, hovoří o Bořivojovi jako o adolescentovi („... principes cum Boemico adolescente [Bořivojem, pozn. aut.]“, v měřítku středověku 14–21 let). Jelikož jsou však Pegavské anály chronologicky nepřilíživě spolehlivé (srov. L. REITINGER, *Král Vratislav v paměti*, s. 56 a násl.), nelze tomuto zápisu přikládat zásadní význam.

¹⁰⁴ GALLUS, MGH SS IX, II. 10, p. 448, II. 13, p. 449: „[Boleslav, pozn. aut.] cum paucis terram hostium introibat, villisque combustis captivos et praedem adducebat.“, KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 1, p. 162.

¹⁰⁵ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 45, p. 151.

¹⁰⁶ Srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 301 a násl., pozn. 3.

¹⁰⁷ Výslovně KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 15, p. 176: „... [císař Oldřichovi, pozn. aut.] restituat iniuste preereptum a fratre suo iuniore Borivoy Bohemie ducatum.“

přijímat,¹⁰⁸ nýbrž o několik let později, snad kolem roku 1067. Pozdější datum narození je pravděpodobnější, neboť narození jeho jediného prokázaného syna Vratislava nejspíš spadá za rok 1100.¹⁰⁹ Datum narození mladšího Litolda se rekonstruuje obtížněji, jelikož nevíme jistě, zda byl starší, či mladší než kterýkoli z bratranců. Víme pouze, že jeho jediný (?) syn Konrád byl ještě nedlouho před 1115 nezletilý, zatímco roku 1123 již dospělý.¹¹⁰ Mohlo by se zdát, že nebyl starší než Vladislav, syn Vratislava a Svatavy, ani než Svatopluk, syn Vratislavova mladšího bratra Oty Olomouckého. Důvodem pro tuto domněnku by byla absence zpráv o vzdoru Litoldově při nástupu obou jmenovaných.¹¹¹ Jelikož však po roce 1101 omezili oba Konrádovi synové své politické aktivity, je možné, že Litold stejně jako bratr jen pozbyl ctižádosti.¹¹² Snad se tedy narodil krátce po Oldřichovi, někdy v první polovině 70. let. S jistotou to však tvrdit nemůžeme.

Judita zvaná mladší je jediným dítětem Vratislava II., které Kosmas zmiňuje a zároveň je nezná jménem.¹¹³ Podle Pegavského kalendária byla Svatavinou dcerou.¹¹⁴ Kromě toho sekundární rodina Judity mladší výrazně podporovala Svataviny syny.¹¹⁵ Víme, že snad krátce po skončení Jindřichovy císařské jízdy (nejpozději však roku 1088) se provdala za Wiprecha z Grojče.¹¹⁶ Pokud přijmeme, že dívka mohla být provdána nejméně ve dvanácti letech, pak se nejzazším datem narození teoreticky jeví léta 1072–1076 v závislosti na roku sňatku. Narození jejich dětí, Wiprechta, Jindřicha a Berty, je v Pegavských análech souhrnně zapsáno pod rokem 1090.¹¹⁷ Podle týchž letopisů byli přítomni již na svěcení kostela sv. Jakuba roku 1096.¹¹⁸ První vojenská akce staršího ze synů Wiprechta je zaznamenána k roku 1109,¹¹⁹ což nám datování jejich narození neusnadní a zároveň nám neusnadní bližší určení narození Juditina. Teoreticky

¹⁰⁸ Srov. např. B. KRZEMIENSKA, *Břetislav II.*, s. 724, 726, TÁŽ, *Moravští Přemyslovci ve znojenské rotundě*, in: *Moravští Přemyslovci ve znojenské rotundě*. Edd. B. Krzemieńska, A. Merhautová, D. Třeštítk, Praha 2000 (dále jen „*Moravští Přemyslovci*“), s. 100.

¹⁰⁹ Roku 1123 ještě neobdržel knížectví svého otce, zato jeho znojemský bratranec Konrád ano. Srov. KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 51 p. 224. Je ovšem možné, že za Vratislavovým nenastoupením stojí spíše politické důvody a hrátky mezi Otíkem Olomouckým a knížetem Vladislavem I. – Oldřichovým nelegitimním (?) synem však mohl též být Naděj, zmíněný v AGO, MGH SS XVII, p. 648.

¹¹⁰ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 41, p. 214, III. 51, p. 224.

¹¹¹ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 19, p. 184–185, III. 28, p. 197.

¹¹² Srov. s. 54.

¹¹³ Např. KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 7, p. 167: „... dux Bracizlaus ... advocat Wigbertum, suum per sororem generum...“.

¹¹⁴ CAL. PEGAV, SRGS II, p. 142: „Zwatizlawa regina mater fundatrix nostre“.

¹¹⁵ Srov. porůznu níže.

¹¹⁶ Srov. ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 241. K roku 1088 KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 40, p. 144, hovoří o Wiprechtovi jako zeti krále („... [bojovník Beneda, pozn. aut.] remeans de Polonia adiit Wigbertum generum regis ...“).

¹¹⁷ ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 242.

¹¹⁸ ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 245, srov. zejm. L. REITINGER, *Přemyslovci mezi královskou korunou a knížecím stolcem. Tři studie k prvnímu českému království*. Magisterská diplomová práce na FF MU dostupné online na http://is.muni.cz/th/64694/ff_m/Diplomova_prace.pdf?zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dluk%C3%A1%C5%A1%20reitinger%20agenda:th%26start%3D1 [cit. 3. 3. 2015], Brno 2008 (dále jen „*Přemyslovci mezi královskou korunou*“), s. 42 a násl.

¹¹⁹ ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 248. K nepřesné chronologii analů srov. L. REITINGER, *Král Vratislav v paměti*, s. 56 a násl.

se tak mohla narodit nejpozději roku 1076, spíše však o několik let dříve. Stanovit, zda byla starší či mladší než Boleslav či Bořivoj, nelze. Zdá se však, že s Bořivojem ji pojil silný vztah.¹²⁰

Data narození Vladislava a Soběslava, nejmladších Svataviných doložených dětí, jsou silně provázána s daty narození jejich bratranců z olomoucké větve Přemyslovců. Ota Olomoucký, nejmladší bratr Vratislava II.,¹²¹ měl se svou chotí Eufemií, dcerou uherského krále Bély I. a Svatavinou sestřenicí,¹²² nejméně tři děti. Dceru Bohuslavu, narozenou někdy před 3. únorem 1078,¹²³ a syny Svatopluka a Otíka (Otu). O Svatoplukovi můžeme říci, že v čase vydávání hradištské listiny ještě nebyl na světě. Knížecí pár byl tehdy v očekávání narození syna.¹²⁴ Narodil se tedy někdy mezi rokem 1078 a červnem 1087, což je pozdější ze dvou dat, kdy mohl zemřít jeho otec.¹²⁵ Mladší Otík by se tak narodil v březnu 1088 jako pohrobek. Tento výklad ovšem není příliš pravděpodobný, jakkoli první nezpochybnitelné důkazy o Svatoplukově samostatné vládě pocházejí z roku 1101,¹²⁶ kdy by mu dle extenzivních úvah bylo 14 let. Museli bychom totiž počítat s nadměrným rozpětím během narození Bohuslavy a Svatopluka v porovnání s rozdílem mezi Svatoplukem a Otíkem. Budeme-li navíc předpokládat Otovo delší onemocnění, které mu znemožnilo zahraniční aktivity,¹²⁷ narození obou bratrů po roce 1085 se stává ještě nemožnějším. Svatoplukův sňatek přesně datovat nemůžeme, neznáme ani jméno jeho manželky. Víme jen, že jediný prokázaný syn se narodil roku 1107, či 1108.¹²⁸ S ohledem na fakt, že roku 1101 již bezpečně stanul v čele vojenské hotovosti, jíž sám velel, a na jeho politické aktivity na počátku samém 12. století¹²⁹ bych kladl jeho narození spíše do první poloviny let osmdesátých. V úvahu připadá také doba krátce po únoru 1078.¹³⁰

O tom, zda byl starší Svatopluk, nebo Vladislav, třetí Svatavin syn, se prameny přímo nezmiňují. Vladislav vystupuje poprvé až roku 1107 (tehdy se ovšem již těšil jisté vážnosti, není dokonce vyloučeno, že pobýval ve vyhnanství), navíc v situaci, kdy pomáhal Svatoplukovi na trůn.¹³¹ To nemusí být ovšem zcela určující. Mezi oběma bratranci a mezi předáky byla totiž uzavřena dohoda o Vladislavově nástupu, která mohla, ale stejně tak nemusela stvrzovat, že nastoupí mladší po starším, takže Vladislav mohl neklidnému Svatoplukovi ustoupit domnívaje

¹²⁰ Na jeho radu se podle ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 241, provdala za Wiprechta.

¹²¹ Výslovně KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 1, p. 82: „... quartus genitura Iaromir, quintus et ultimus Otto pulcherrimus.“. Navzdory tomu někteří autoři (např. B. DUDÍK, DM II., s. 181–182, R. NOVÝ, Přemyslovský stát, s. 144, V. VANÍČEK, Vratislav II., např. s. 22) přesvědčují své čtenáře, že nejmladším z bratrů byl Jaromír.

¹²² Eufemiina matka byla sestrou Svatavina otce. Srov. pozn. 73.

¹²³ Podle CDB I, 79, p. 85, vydané téhož data, již byla na světě.

¹²⁴ CDB I, 79, p. 85: „... si fuerit ei filius [Eufemiin]...“. Je samozřejmě možné, že nešlo o Svatopluka, nebo že očekávání, v němž oba manželé byli, vyjadřuje jen touhu po synovi, nikoli skutečné Eufemiino těhotenství.

¹²⁵ K Otově smrti srov. s. 27, 35.

¹²⁶ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 15, p. 178.

¹²⁷ Zejména jde o neúčast na confirmaci tzv. sjednocovací listiny v Mohuči 29. dubna 1086 (CDB I, 86, p. 92–95).

¹²⁸ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 22, p. 188, AGO, MGH SS XVII, p. 648.

¹²⁹ Nejde tedy o případ Bořivoje během korunovační jízdy Jindřicha IV. – M. WIHODA, Morava knížecí, s. 162, klade první Svatoplukovu samostatnou akci k roku 1099 na základě KOSMY, MGH SRG NS II, III. 9, p. 170: „... Ottonis ... filii Svatopluk et Ottik cum matre sua Eufemia multum obedientes duci erant et fideles.“ Je to možné, zde ovšem mohla hypoteticky oba bratry stále ještě zastupovat jejich matka Eufemie, kterou by Kosmas jinak možná ani nezmiňoval. Samozřejmě se nabízí hypotéza, že si Eufemie udržela značný vliv.

¹³⁰ To by znamenalo, že je oním nenarozeným synem, na kterého odkazuje zakládací listina hradištského kláštera.

¹³¹ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 19, p. 184.

se, že Svatopluk by se trůnu silou stejně zmocnil.¹³² Celou situaci ještě komplikuje, že v té době ještě žil nejstarší z rodu Oldřich Brněnský a Bořivoj, jenž byl jistě starší než Vladislav i Svatopluk, a přísaha při Svatoplukově nástupu tak mohla jen diskvalifikovat nejstarší z rodu, aniž by nějak souvisela s věkem obou zainteresovaných Přemyslovců. Vladislavovo datum narození *ad quem* se stanovuje velmi obtížně. Snad jím je povýšení Vratislava na krále v dubnu 1085, či korunovace Vratislava a Svatavy v červnu 1086,¹³³ jelikož v případě, že by byl synem korunovaných panovníků, vystupoval by navenek okázaleji s promyšlenější ideologií. Jistotu však nemáme. Pozdní datum narození předpokládající nezletilost roku 1100 může evokovat zpráva kronikáře Kosmy.¹³⁴ Nejdříve se teoreticky mohl narodit krátce po Bořivojovi (teoreticky kolem roku 1068). To však není reálné; v pramenech by totiž poprvé vystupoval až krátce před čtyřicátkou. Generační sepětí se Svatoplukem, jež snad dopomohlo k ustavení spojenectví v letech 1107–1109, by tak neplatilo. Datum sňatku nám v tomto ohledu příliš nepomůže, protože nemůžeme stanovit, kdy nejdříve se oženil. V každém případě se ženil před rokem 1111, jelikož již roku 1124 provdával nejstarší dceru.¹³⁵ Nejstarší syn se naproti tomu narodil později;¹³⁶ také proto bych dal přednost spíše první polovině 80. let jako v případě Svatoplukově. S přihlédnutím k výše zmíněnému – nástupnické dohody, narození prvního syna, první pramenná zmínka – se však domnívám, že Svatopluk byl nepochybně starší než Vladislav. S jistotou to ovšem tvrdit nemohu.

Situace kolem Soběslava a Otíka je trochu jednodušší. Z kontextu vyprávění Kosmova a jeho pokračovatele Mnicha sázavského plyne, že Otík byl starší než Soběslav.¹³⁷ Tak také usuzuje valná část literatury.¹³⁸ Otík se mohl narodit nejdříve na sklonku 1078 po narození bratra Svatopluka, nejpozději devět měsíců po smrti svého otce, tedy v březnu 1088.¹³⁹ K roku 1099 je Kosmou zmíněn spolu s bratrem a matkou, když všichni zachovali věrnost tehdejšímu knížeti Břetislavovi II. proti Oldřichovi Brněnskému, jeho role však mohla být jen formální.¹⁴⁰

¹³² KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 27, p. 197.

¹³³ K celému procesu povýšení srov. následující podkapitolku.

¹³⁴ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 12, p. 173: „... Paulik, filius Marquardi, pedagogus Wladizlai...“. Kosmas ovšem, jak plyne z citovaných slov, o domnělé Vladislavově nezletilosti mlčí; onen Pavlík mohl prince vychovávat již dříve. – K ideologickému dosahu království v knížecích Čechách v případě Soběslava I. srov. s. 23.

¹³⁵ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 56, p. 231. Srov. též s. 68.

¹³⁶ Tak lze usuzovat ze slov CAN. WISS. – *Canonici Wissegradensis continuatio Cosmae*, FRB II. Edd. J. Emler, W. Tomek, Praha 1874, p. 217: „... effrenae indolis tyro Wladizlaus ...“ k roku 1133. Kromě toho, jak se zdá, nebyl zletilý ani roku 1125, srov. KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 58, p. 235: „Ille [Otík Olomoucký, pozn. aut.], quem tibi fratrem facis, et cui modo tue sobolis, et care coniugis curam iniungis et in tutelam committis ...“

¹³⁷ Z výpovědi Soběslavovi nakloněného, byť s odstupem asi půlstoletí píšícího MON. SAZ., FRB II, p. 254, vyplývá, že Otíkův nárok na trůn byl zcela legitimní. KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 60, p. 238, uvádí, že Soběslav byl „věkem... mladší“ (tento a veškerý další český překlad Kosmovy kroniky se odkazuje ke K. HRDINOVÍ, *Kosmova kronika česká*, Praha 1950 (dále jen „*Kosmova kronika česká*“), passim) z něj potom AGO, MGH SS XVII, p. 649. Většina historiků toto místo interpretovala tak, že Soběslav byl mladší než jeho hlavní konkurent Otík (srov. jako *pars pro toto* J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 139). V. NOVOTNÝ, ČD I. 2., s. 557 a násl., pozn. 4, uvádí, že přesně na základě Kosmy nemůžeme určit, zda jde o komparativ absolutní či relativní, tudíž nevíme, který z bratranců byl starší. V. VANIČEK, *Soběslav I. Přemyslovci v kontextu evropských dějin v letech 1092–1140*, Praha – Litomyšl 2007 (dále jen „*Soběslav I.*“), s. 161, argument stárí pro změnu relativizuje. V souladu s tvrzením MON. SAZ., FRB II, p. 254, se však lze domnívat, že starší byl Otík.

¹³⁸ Je zajímavé, že o Otově vyšším věku pochybují jen autoři, v jejichž díle je Soběslav glorifikován. Srov. poznámku výše.

¹³⁹ Ke smrti Oty I. viz s. 27, 35.

¹⁴⁰ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 9, p. 170.

Víme, že se oženil roku 1114 se Sofií z Bergu, sestrou manželky Vladislava I. Richezy.¹⁴¹ Relativně vyšší věk kolem 30 let (?) v době sňatku můžeme ospravedlnit Otíkovým tříletým vězením od léta 1110.¹⁴² Jelikož byl Otík mladší než Svatopluk a jeho narození jsem s opatrností datoval do první poloviny 80. let 11. století,¹⁴³ datoval bych Otíkovo narození přibližně k roku 1085. Soběslavovo narození není této tezi překážkou.

Určení Soběslavova narození kupodivu ulehčuje rozdíl mezi Kosmovou zmínkou k roku 1107, kdy následoval do polského vyhnanství svého bratra Bořivoje,¹⁴⁴ a datem jeho sňatku. S ohledem na to, že se jeho choť Adléta, dcera uherského prince Almoše a kyjevské princezny Predslavy, narodila nejdříve roku 1105, není pravděpodobný sňatek dříve než roku 1117.¹⁴⁵ První dítě, syn Vladislav, přišel na svět krátce před rokem 1128,¹⁴⁶ což je vzhledem k věku matky pochopitelné. Pokud skutečně šlo o Soběslavovo první manželství (nemáme zprávy o opaku; informace o jeho zdrženlivosti od jemu nakloněného kronikáře ovšem musíme brát s rezervou),¹⁴⁷ bylo by pravděpodobné, kdyby se narodil co možná nejpozději. Byl-li nejmladším potomkem svých rodičů (pokud započítáme záhy zemřelé sourozence), mohl se narodit nejpozději devět měsíců po smrti otce, tedy v říjnu 1092.¹⁴⁸ Datum *a quo* pomůže objasnit hypotéza V. Vaníčka, že se narodil korunovanému (resp. pomazanému) královskému páru. Nasvědčovalo by tomu jeho propojení s panovnickou ideologií svého otce (zejména pokud jde o Vyšehrad). Je ovšem třeba ohradit se proti Vaníčkovu tvrzení, že královský původ Soběslavovi zajišťoval lepší právo na trůn než Otíkovi, tedy že princip seniorátu nebyl důležitý.¹⁴⁹ Jednak při nástupu na knížecí stolec královský původ navazující na padlé království nic neznamenal, jednak ještě po Soběslavově smrti jsme svědky reminiscencí na seniorátní ustanovení.¹⁵⁰ Pokud přijmeme Vaníčkovu hypotézu, Soběslav se narodil někdy mezi léty 1085 a 1092. Posunutí horní hranice závisí na vymezení vzniku jednoho z velkých témat „posametové“ medievistiky, prvního českého království.¹⁵¹

¹⁴¹ Datum uvádí AGO, MGH SS XVI, p. 649.

¹⁴² KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 34, p. 205.

¹⁴³ Viz s. 21.

¹⁴⁴ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 20, p. 185.

¹⁴⁵ Srov. s. 71, pozn. 594. To, že se sňatek uzavřel ještě za Soběslavova panování v někdejší državě Konráda Brněnského, přijímá i literatura (srov. např. V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 156, značně opatrně J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali*, Praha 2005 (dále jen „*Přemyslovci*“), s. 126). Nejranější datum je pro změnu stanoveno datem sňatku Adlétiných rodičů, k němuž podle NESTORA, Nestorův letopis ruský, p. 186, došlo 21. srpna 1104.

¹⁴⁶ CAN. WISS., FRB II, p. 205, 219, 228, totiž informuje o křtu tří ze čtyř Soběslavových synů, z nichž zná jménem jen nejmladšího Václava. Nabízí se proto domněnka, že se nejstarší Vladislav narodil před rokem 1128, kam zařadil Kanovník vyšehradský svou první zmínku.

¹⁴⁷ CAN. WISS., FRB II, p. 232.

¹⁴⁸ Vratislav zemřel 14. ledna 1092. Srov. s. 40, pozn. 291.

¹⁴⁹ V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 161.

¹⁵⁰ Jde zejména o povstání Konráda Znojemského roku 1142 (CAN. WISS., FRB II, p. 235). Srov. J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 230–231.

¹⁵¹ První část následující kapitoly (termín *první české království* poprvé užit, pokud vím, M. WIHODOU, *První české království a jeho pád. Česká státnost za vlády knížete a krále Vratislava*, DaS 27, 8/2005 (dále jen „*První české království*“), s. 18 a násl.) se Svatavou zdánlivě nespojuje, slouží jako úvod ke království Vratislava II. – V textu bude český panovník dále označován buď dle knížecího počítání s řadovou číslovkou II., nebo jako král Vratislav bez číslovky.

První česká královna

Snahy o povýšení přemyslovského knížectví na království a první pokusy o založení metropole (arcibiskupství) jsou spatřovány již v době prvních Boleslavů ve druhé polovině 10. století.¹⁵² Na rozdíl od Arpádovců a Piastovců však Přemyslovci na korunu nedosáhli, naopak se utápěli ve vnitřních a často bratrovražedných bojích. Až nastolení Břetislava I. na počátku roku 1035 přineslo v tomto ohledu definitivní uklidnění¹⁵³ a nový kníže se mohl soustředit na posílení ideologické prestiže českého knížectví. Významným krokem bylo přenesení ostatků svatého Vojtěcha, jednoho z tvůrců myšlenky Čech arcibiskupských, z Hnězdna do Prahy roku 1039.¹⁵⁴ Spytihněv II. na otcovo dílo navázal sblížením se s apoštolským stolcem; od papeže Mikuláše II. a jeho nástupců dostal český kníže za poplatek do užívání mitru.¹⁵⁵ S navázáním úzkých vztahů s Římem možná souviselo také vyhnání sázavských mnichů, pěstujících slovanskou liturgii svázanou s ortodoxním ritem. Spytihněvův nástupce Vratislav II. zvolil jinou strategii. Sázavský klášter úzce spojil s úsilím o vznik církevní metropole.¹⁵⁶ Výraznější kontury získával také plán na získání královské koruny.

Vratislav podřídil svou politiku jen tomuto cíli. Pragmatické příměří s mladším bratrem Jaromírem-Gebhardem, jinak také pražským biskupem, který se v počátcích tzv. boje o investituru stal kancléřem římského krále Jindřicha IV., umožnilo diplomatickou spolupráci

¹⁵² K založení biskupství na Moravě – v Olomouci – a v Praze a snahám o metropoli v sedmdesátých letech 10. století srov. ze zásadních prací D. TŘEŠTÍK, *Sv. Vojtěch a formování střední Evropy*, in: Svatý Vojtěch, Čechové a střední Evropa. Mezinárodní sympozium uspořádané Českou křesťanskou akademií a HÚ AV ČR 19.–20. 11. 1997 v Praze. Edd. D. Třeštík, J. Žemlička, Praha 1998 (dále jen „*Sv. Vojtěch*“), s. 86 a násl. (tam též na s. 91 zmínka o království), s. korekcemi D. KALHOUS, *Záhadné počátky pražského biskupství*, in: Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi. Edd. E. Doležalová, R. Novotný, P. Soukup, Praha 2004 (dále jen „*Záhadné počátky*“), s. 196–205., velmi obdobně TÝŽ, *Kristiánova legenda a počátky českého politického myšlení*. Disertační práce FF MU, dostupná online na http://is.muni.cz/th/12320/ff_d/Disertace.pdf?zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Ddavid%20kalhous%20a%20genda%20start%3D1 [cit. 1. 3. 2015], Brno 2006 (dále jen „*Kristiánova legenda a počátky*“), s. 43–52. – Ke druhé vlně (sklonek vlády Boleslava II.) srov. zejm. D. TŘEŠTÍK, *Sv. Vojtěch*, s. 91 a násl., D. KALHOUS, *Kristiánova legenda a počátky*, s. 55 a násl. Shrnutí podal P. ELBEL, *Dějiny neúspěchu aneb úsilí Přemyslovců o zřízení arcibiskupství v českých zemích*, in: Proměna středověčného Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely (= Země a kultura ve střední Evropě 14). Edd. L. Reitinger, M. Wihoda, Brno 2010 (dále jen „*Dějiny neúspěchu*“), s. 255–278.

¹⁵³ K tomuto období srov. faktograficky B. KRZEMIEŃSKA, *Krise českého státu na přelomu tisíciletí*, ČsČH 18, 1970, s. 497–529, TÁŽ, *Politický vzestup*, s. 246–270, J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 55 a násl.

¹⁵⁴ K tomuto Břetislavovu tažení srov. zejm. B. KRZEMIEŃSKA, *Břetislav I.*, s. 188–229. Ke křivdě z roku 1000 a jejím nápravám srov. původní práci M. WIHODA, *Between the emperor and the pope: a traumatic century of Czech history*, in: *The Neighbours of Poland in the 11th Century*. Ed. P. Urbańczyk, Warsaw 2002 (dále jen „*Between the emperor and the pope*“), s. 121 a násl., zejm. s. 125, 131, TÝŽ, *Kosmas a Vratislav*, s. 379, TÝŽ, *Sázavský klášter v ideových souřadnicích 11. věku*, in: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa. Ed. P. Sommer, Praha 2006 (dále jen „*Sázavský klášter*“), s. 242, ke snahám o arcibiskupství kriticky I. HLAVÁČEK, *Angebliche Versuche des Přemysliden des 11. Jhs um das Landeserzbistum in Prag*, in: *Studia z dziejów średniowiecza i czasów wsczesnonowożytnych. Práce ofiarowane Profesorowi Zenonowi Nowakowi w 65 rocznicę urodzin i 40 pracy naukowej*. Edd. A. Radziwiński, J. Tandecki, Toruń 1999 (dále jen „*Angebliche Versuche*“), s. 37 a násl., jehož výtku však zamítl M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 331, pozn. 118.

¹⁵⁵ CDB I, 57, p. 60, 76, p. 79–80. Srov. též J. ŽEMLIČKA, *Mitra českých knížat*, SSPS 3, 1992 (dále jen „*Mitra*“), s. 17–20.

¹⁵⁶ Srov. M. WIHODA, *Between the emperor and the pope*, s. 123–124, česky TÝŽ, *Sázavský klášter*, s. 241.

mezi Prahou a dvorem římského krále.¹⁵⁷ Soustavnou vojenskou podporu ve sporu s odbojnými říšskými knížaty a papežem Řehořem VII. (s nímž ovšem obratný Vratislav také neztrácel kontakt)¹⁵⁸ poskytoval český kníže od poloviny 70. let, kdy pomohl potlačit povstání v Sasku. Čeští bojovníci se pod Vratislavovým vedením zúčastnili několika vpádů do Švábska a do Míšně, bitev u Flarchheimu a u Lipska proti protikráli Rudolfovi v roce 1080¹⁵⁹ a bitvy u Mailberka proti vládci východní (rakouské) marky Leopoldovi II., spojenci říšské opozice a papeže, v květnu 1082.¹⁶⁰ Oddíly pod formálním velením Svatavina druhorozeného syna Bořivoje se zúčastnily také Jindřichovy dlouhé korunovační jízdy do Říma, kde byl na sklonku března 1084 Jindřich IV. korunován císařem Římanů.¹⁶¹ Význam této události byl pro samotného Jindřicha nesporný. Menší byl pro Vratislava, jenž se přesto velmi přiblížil svému snu.¹⁶² V dubnu 1085 v Mohuči položil císař knížeti Vratislavovi na skráně vlastní korunu.¹⁶³

Akt povýšení přemyslovských držav na království byl dovršen církevním pomazáním Vratislava a Svatavy, oděné „v královské roucho“.¹⁶⁴ Obřad, jenž provedl na Pražském hradě na císařův příkaz trevírský arcibiskup Egilbert,¹⁶⁵ proběhl v jeden ze tří nejvýznamnějších dnů v roce, na svátek sv. Víta, tedy 15. června.¹⁶⁶ Prameny však jednoznačně nevypovídají o roku korunovace. Kosmas, o druhé polovině vlády Vratislava II. nepříliš dobře informovaný,¹⁶⁷ ji

¹⁵⁷ Srov. D. KALHOUS, *Jaromír-Gebhard*, zejm. s. 35 a násl.

¹⁵⁸ Kupř. CDB I, 81, p. 87–89, a srov. původně M. WIHODA, *Between the emperor and the pope*, s. 124–125., česky kupř. TÝŽ, *Sázavský klášter*, s. 241–242.

¹⁵⁹ Faktograficky V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 181–227, souhrnně J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 100–103, M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 143 a násl.

¹⁶⁰ K této bitvě srov. M. WIHODA, *Between the emperor and the pope*, s. 111–114, v překladu TÝŽ, *Kosmas a Vratislav*, s. 367–370, K. BRUNNER, *Herzogtümer und Marken. Vom Ungarnsturm bis ins 12. Jahrhundert*, Wien 1994 (dále jen „*Herzogtümer und Marken*“), s. 325–326, K. BENYSKIEWICZ, *Udział rycerstwa polskiego*, s. 508 a násl., 518.

¹⁶¹ K české účasti ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 237 a násl. Srov. L. REITINGER, *Král Vratislav v paměti*, s. 37–42. K výpravě též srov. G. MEYER VON KNONAU, *Jahrbücher des Deutschen Reiches unter Heinrich IV. und Heinrich V. Sieben Bande*, Leipzig 1890–1909 (dále jen „*Jahrbücher unter Heinrich IV. und Heinrich V. Bd. 1–7*“), citován vždy příslušný díl), Bd. 3, s. 345 a násl. Vojska českého knížete ovšem byla pod patronátem Wiprechta z Grojče. Ten se posléze oženil s Bořivojovou sestrou Juditou (mladší). Srov. ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 241.

¹⁶² Titul římského císaře totiž nebyl určující pro vztahy s okolními státními útvary. V tomto ohledu neexistoval rozdíl mezi tituly rex a imperator. Dále viz D. TŘEŠTÍK, „*Gloria regni*“ Vratislava II. Hymnus „*Versus post missam*“ a kronikář Kosmas, in: Verba in imaginibus. Františku Šmahelovi k 70. narozeninám. Edd. M. Nodl, P. Sommer, Praha 2004 (dále jen „*Gloria regni*“), s. 286, kde jsou další odkazy.

¹⁶³ Srov. G. MEYER VON KNONAU, *Jahrbücher unter Heinrich IV. und Heinrich V. Bd. 4*, s. 547–550.

¹⁶⁴ Svatavinu účast dokládá výslovně KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 38, p. 140–141.

¹⁶⁵ Kromě v poznámce výše zmíněného Kosmy o korunovací referují (a Egilberta zmiňují) ještě ANN. PATHERB. – *Annales Patherbrunnenses. Eine verlorene Quellenschrift des zwölften Jahrhunderts*. Ed. P. Scheffer Boichorst, Innsbruck 1870, p. 100 a pozdní ANN. VETER. – *Annales Veterocellenses*, MGH SS XVI. Ed. G. H. Pertz, Hannover 1859, p. 41. K povýšení na krále též (z Análů patherbrunnských) ANN. S. AEGIDI – *Annalium S. Aegidi Brunsvicensium maiorum excerpta*, MGH SS XXX. 1. Ed. L. de Heinemann, Hannover 1896, p. 10, AGO, MGH SS XVII, p. 648, v souvislostech s rokem 1079 ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 237, dále ANN. PRAG. – *Annales Pragenses*, FRB II/2. Ed. J. Emler, Praha 1875, p. 377, ANN. BOH. – *Annales Bohemiae*, FRB II/2. Ed. J. Emler, Praha 1875, p. 381.

¹⁶⁶ Tak opět KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 38, p. 140. K významným dnům přemyslovského věku srov. J. ŽEMLIČKA, „*Politický kalendář*“ přemyslovských Čech, ČČH 89, 1991 (dále jen „*Politický kalendář*“), s. 33–34, 43 a násl., M. DRAGON, *Den všední, den sváteční a politika přemyslovských Čech*, MHB 4, 1995 (dále jen „*Den všední*“), zejm. s. 64–65.

¹⁶⁷ Srov. D. TŘEŠTÍK, *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení*, Praha 1968 (dále jen „*Kosmova kronika*“), s. 37–38.

datuje stejně jako mohučské pomazání do roku 1086.¹⁶⁸ O korunovaci královského páru hovoří také Anály hradištsko-opatovické, jež na rozdíl od Kosmy zachycují Vratislavovo povýšení dvakrát, k letům 1086 a 1087. Vlastní korunovace je zmíněna k roku 1087.¹⁶⁹ Dvojí zprávu uvádí také velmi pozdní tzv. Beneš Minorita.¹⁷⁰ Anály pražské, pozdní interpolace Kosmy a jeho pokračovatelů, datují do roku 1088 *pomazání*; myšleno však může být jak světské z rukou císaře, tak církevní od Egilberta Trevírského.¹⁷¹ Ze zahraničních pramenů korunovaci zmiňují Anály patherbrunnské, uvádějící rok 1087,¹⁷² a velmi pozdní Anály veterocellenské k roku 1085.¹⁷³

Nepříliš jasná výpověď středověkých autorů zamotala hlavu také historikům lavírujícím mezi dvěma letopočty: 1085, kam je třeba zařadit Vratislavovo mohučské povýšení, a 1086, jak zmiňuje Kosmas. Jelikož Kosmův omyl při datování mohučského setkání Vratislava s Jindřichem definitivně opravil až Gerold Meyer von Knonau roku 1903,¹⁷⁴ starší produkce dávala v otázce data korunovace za pravdu většinou Kosmovi.¹⁷⁵ Ani autorita Václava Novotného v literatuře rok 1085 příliš neupevnila. Novotný bránil dřívější datum především proto, že 15. června 1085 byla neděle, kdy byly „takové slavnosti obvykle konávány“.¹⁷⁶ Nověji Novotného stanovisko bránil například Demeter Malaťák dodávaje, že se v tentýž den slavil svátek Nejsvětější Trojice.¹⁷⁷ K zastáncům roku 1085 se přidali také David Kalhous a Josef

¹⁶⁸ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 37, p. 134–135, II. 38, p. 140. Část jeho zprávy je ovšem reminiscencí na Reginona z Prümü. Srov. D. TŘEŠTÍK, *Kosmas a Regino. Ke kritice Kosmovy kroniky*, ČsČH 8, 1960 (dále jen „*Kosmas a Regino*“), s. 582.

¹⁶⁹ AGO, MGH SS XVII, p. 648. K prameni srov. M. WIHODA, *Anály hradištsko-opatovické nebo První moravská kronika? Po stopách nekosmovského pojetí českých dějin*, in: Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek. Sborník příspěvků z konference „Češi nebo Moravané? K vývoji národního vědomí na Moravě“, konané dne 28. 2. 2001 v Brně (=Disputationes Moraviae 2). Edd. J. Malíř, R. Vlček, Brno 2001 (dále jen „*Anály hradištsko-opatovické*“), s. 29–31, TÝŽ, *Morava knížecí*, s. 73–75.

¹⁷⁰ Text kroniky (jeho útržky zasazené vždy do srovnání s některým starším pramenem) zpřístupnil ve své studii L. DUŠEK, *Kronika tzv. Beneše Minority a její pokračování*, *Minulostí západočeského kraje* 26, 1990 (dále jen „*Kronika tzv. Beneše Minority*“), např. s. 17, 30. Dílo pochází z 15. století.

¹⁷¹ Zmiňují se však jen o Vratislavovi, o Svatavě nikoli. ANN. PRAG., FRB II/2, p. 377: „*Wratizlaus unctus est in regem*“. Anály české zmiňují taktéž k roku 1088 pomazání ze strany Jindřicha. ANN. BOH., FRB II/2, p. 381. K filiaci srov. D. TŘEŠTÍK, *Počátky*, s. 102 a násl.

¹⁷² ANN. PATHERB., Eine verlorene Quellenschrift, p. 100.

¹⁷³ ANN. VETER., MGH SS XVI, p. 41. Srov. D. MALAŤÁK, *Korunovace Vratislava II.*, ČMM 121, 2002 (dále jen „*Korunovace Vratislava II.*“), s. 277.

¹⁷⁴ G. MEYER VON KNONAU, *Jahrbücher unter Heinrich IV. und Heinrich V. Bd. 4*, s. 547–550. K předchozím pokusům srov. V. NOVOTNÝ, ČD I. 2., s. 246 a násl., pozn. 2.

¹⁷⁵ F. PALACKÝ, *Dějiny I.*, s. 237, B. DUDÍK, *DM II.*, s. 305, A. BACHMANN, *Geschichte Böhmens. Erster Band. Bis 1400*, Gotha 1899 (dále jen „*Geschichte Böhmens*“), s. 268.

¹⁷⁶ V. NOVOTNÝ, ČD I. 2., s. 260, pozn. 2, Z. FIALA, *Přemyslovské Čechy*, s. 152, TÝŽ, *Die Urkunde Friedrichs I. für den böhmischen Fürsten Vladislav II. vom 18. I. 1158 und das „Privilegium minus“ für Österreich*, MIÖG 78, 1970 (dále jen „*Die Urkunde Friedrichs I.*“), s. 168 a násl., pozn. 3, J. K. HOENSCH, *Geschichte Böhmens. Von der slavischen Landnahme bis ins 20. Jahrhundert*, München 1992² (dále jen „*Geschichte Böhmens*“), s. 65, V. VANIČEK, *Vratislav II.*, s. 195, TÝŽ, *Polský královský titul*, s. 29, K. STLOUKAL, *Svatava, první česká královna*, in: *Královny, kněžny a velké ženy české*. Ed. K. Stloukal, Praha 1941 (dále jen „*Svatava*“), s. 67, G. FRIEDRICH, *Rukověť křesťanské chronologie*, Praha 1934 (dále jen „*Rukověť*“), s. 260, 262, B. BRETHOLZ, *Geschichte Böhmens und Mährens bis zum Aussterben der Přemysliden (1306)*, München – Leipzig 1912 (dále jen „*Geschichte Böhmens und Mährens*“), s. 180.

¹⁷⁷ D. MALAŤÁK, *Korunovace Vratislava II.*, s. 280, TÝŽ, *Korunovace přemyslovských králů*, in: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky*. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října

Žemlička, kteří se dříve přikláněli k roku 1086,¹⁷⁸ někteří autoři se jednoznačně nepřiklánějí k žádnému roku.¹⁷⁹ Přesto však rok 1086 brání většina historiků.¹⁸⁰

Ze zmíněných pramenů mají s ohledem na časovou blízkost nejvyšší vypovídající hodnotu Kosmas a Anály hradištsko-opatovické, v jejichž závěrečné a nám dostupné redakci rezonuje také Kronika Čechů.¹⁸¹ Právě jejich vzájemný vztah by snad pomohl problematiku roku královské korunovace Vratislava a Svatavy osvětlit. V Kosmově kronice je k témuž roku – 1086 – ještě uvedeno, že zemřel Ota I. Olomoucký, Vratislavův nejmladší bratr.¹⁸² Anály hradištsko-opatovické uvádějí jak Otovu smrt, tak Vratislavu korunovaci k létům 1086 i 1087. Obsáhlejší zprávy však byly zaznamenány v obou případech k roku 1087.¹⁸³ Připusťme, že původní (hradištská) verze análů zachovala správné údaje o Otově smrti k roku 1087, kde je Ota zván Otcem Moravy.¹⁸⁴ Dále připusťme, že v Hradisku znali rok Vratislavovy korunovace a také jej zapsali k roku 1086. Věděli tedy, že Ota zemřel roku 1087, zároveň ale věděli, že Vratislav byl korunován ještě za bratrova života. Při kombinaci původní redakce s Kosmovou kronikou kompilátor zjistil, že Kosmas uvádí pro Vratislavovo královské povýšení i Otovu smrt tentýž letopočet (1086), avšak jiný, než uvádí hradištská redakce při Otově skonu. K roku 1086 proto připojil krátkou zprávu o Otově úmrtí v souladu s Kosmou, zatímco k roku 1087 zase informaci o Vratislavově korunovaci, jelikož věděl, že Ota toho roku zemřel a zároveň podle Kosmy byl Vratislav korunován. Čtenář nechť si zvolí. Vratislav a Svatava byli tedy korunováni pravděpodobně v úterý 15. června 1086.¹⁸⁵

2005 v Brně (= Země a kultura ve střední Evropě 4). Edd. D. Malaťák, M. Wihoda, Brno 2006 (dále jen „Korunovace“), s. 54, názor zopakoval J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci*, s. 302–303.

¹⁷⁸ Srov. D. KALHOUS, *Koruna česká a polská*, s. 13, pozn. 43, a TÝŽ, *Jak viděla*, s. 351, obdobně J. ŽEMLIČKA, *Politický kalendář*, s. 44, a TÝŽ, *Čechy knížecí*, s. 106–107.

¹⁷⁹ W. H. FRITZE, *Corona regni Bohemiae. Die Entstehung des böhmischen Königtums im 12. Jahrhundert im Widerspiel von Kaiser, Fürst und Adel*, in: *Frühzeit zwischen Ostsee und Donau. Ausgewählte Beiträge zum geschichtlichen Werden im östlichen Mitteleuropa vom 6. bis zum 13. Jahrhundert*. Edd. L. Kuchenbuch, W. Schich, Berlin 1982 (dále jen „Corona regni Bohemiae“), s. 223 a násl., pozn. 60, L. REITINGER, *Vratislav II.*, in: *Osudy českých králů a královen. Od Přemyslovce Vratislava II. k Habsburkovi Karlu I.* Ed. P. Čornej, Praha 2013 (dále jen „Vratislav II.“), s. 18.

¹⁸⁰ Srov. M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 145–146, R. NOVÝ, *Královská korunovace Vratislava II.*, NL 43, 1988 (dále jen „Královská korunovace“), s. 129, L. WOLVERTON, *Hastening Toward Prague: Power and society in the Medieval Czech Lands*, Philadelphia 2001 (dále jen „Hastening“), s. 251, M. STARÝ, *K právním aspektům nástupnictví na knížecí stolec a královský trůn v Čechách za vlády prvních Přemyslovců*, PHS 37, 2005 (dále jen „K právním aspektům“), s. 39, K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 178, M. DRAGON, *Den všední*, s. 49, K. RICHTER, *Die böhmischen Länder im Früh- und Hochmittelalter*, in: *Handbuch der Geschichte der böhmischen Länder*. Ed. K. Bosl, Stuttgart 1967 (dále jen „Die böhmischen Länder“), s. 228, J. HÁSKOVÁ, *Mincovnictví Vratislava II. (Fakta a problémy)*, NL 43, 1988 (dále jen „Mincovnictví Vratislava II.“), s. 151, R. TUREK, *Das Verhältnis der Kirche zur weltlichen Macht zur Zeit der Přemysliden*, in: *Tausend Jahre Benediktiner in den Klöstern Břevnov, Braunan und Roht*. Ed. J. Hofmann, St. Ottilien 1993 (dále jen „Das Verhältnis“), s. 90, D. TŘEŠTÍK, „Gloria regni“, s. 286, L. REITINGER, *Přemyslovci mezi královskou korunou*, s. 23.

¹⁸¹ Srov. předmluvu k edici AGO, MGH SS XVII, p. 643–644, též D. TŘEŠTÍK, *Počátky*, s. 103–105, M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 73, V. NOVOTNÝ, *Studien zur Quellenkunde Böhmens*, MIÖG 24, 1903 (dále jen „Studien zur Quellenkunde“), s. 580 a násl.

¹⁸² KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 38, p. 140.

¹⁸³ AGO, MGH SS XVII, p. 648.

¹⁸⁴ AGO, MGH SS XVII, p. 648. Tak též historické bádání, srov. např. V. NOVOTNÝ, *Studien zur Quellenkunde*, s. 612, J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci*, s. 79, M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 160–161.

¹⁸⁵ Jsem si vědom nedokonalosti této teze. Snažil jsem se však najít logické vysvětlení zdvojených zpráv v Análech hradištsko-opatovických. Rok 1086 nepřímo podporuje také to, že téhož roku v dubnu ještě Vratislav ve shodě

Charakter prvního českého království nevzbuzoval u starších historiků příliš pozornosti. František Palacký tvrdil, že královským povýšením Vratislavovým se Čechy zbavily povinnosti odvádět říši tribut, přiznával ovšem, že šlo jen o osobní poctu českému panovníkovi ze strany císaře.¹⁸⁶ Beda Dudík považoval korunovaci za „velevážnou příhodu“ a panství Vratislava a jeho nástupců považoval za zcela nezávislé na středověké říši.¹⁸⁷ Václav Novotný připouštěl sice prestiž nově nabyté hodnosti, její skutečný význam však prý byl „celkem prázdný“.¹⁸⁸ Nejdále zašel Zdeněk Fiala, který tvrdil, že starší dějepisci význam královských povýšení obecně přeceňovali, že pro vnitřní záležitosti Čech bylo jedno, jakým titulem se honosí jejich vládce a že Vratislavův titul nebyl uznán papežskou kurií.¹⁸⁹ V jiné své studii však připustil, že není pravděpodobné, aby byl královský titul podstoupen jen osobě Vratislava II. a ne jeho nástupcům.¹⁹⁰

Již v pracích Josefa Žemličky z 80. let minulého století lze spatřit v otázce významu Vratislavova titulu jistý posun. Píše sice, že český panovník „nedošel obecného uznání“, podtrhuje však jeho domácí význam z ideologického hlediska.¹⁹¹ Na počátku nového tisíciletí vystoupili Martin Wihoda a Demeter Malaťák s promyšlenou tezí, že království Přemyslovců mělo být podle Vratislavových plánů dědičné. Nasvědčují tomu jak Kosmovy zprávy k roku 1091, tak například snaha o přenesení panovnického sídla z Pražského hradu na Vyšehrad a opuštění kamenného stolce. Vratislav však narazil na tužby velmožů a také svých blízkých příbuzných, proto snaha o dědičnost koruny přišla vniveč.¹⁹² Hypotézu významně obohatil další absolvent brněnské školy Lukáš Reitinger, který dokázal, že Vratislav měl v době korunovace v plánu porušit stařešinské nařízení svého otce a prosadit následnictví svých a Svataviných potomků, zejména nejstaršího z nich, Boleslava.¹⁹³ Nikoli tedy osobní vyznamenání, nýbrž možnost nastolit nové pořádky a koncentrovat moc v rukách nejužší

s Konrádem byl přítomen konfirmaci tzv. sjednocující listiny pražského a moravského biskupství (CDB I, 86, p. 94, k ní zejm. R. TUREK, *Listina Jindřicha IV. z 29. dubna 1086 (DH IV. 390) a její teritoria*, *Slavia Antiqua* 22, 1975 (dále jen „*Listina Jindřicha IV.*“), s. 70 a násl., edice na s. 114–118). A přijmeme-li tvrzení, že již/až při korunovaci dával Vratislav najevo rozchod se stařešinským řádem a nesouhlas s Konrádovým následnictvím, není příliš pravděpodobné, že korunovace předcházela řezenské konfirmaci.

¹⁸⁶ F. PALACKÝ, *Dějiny I.*, s. 238.

¹⁸⁷ B. DUDÍK, *DM II.*, s. 306, 310.

¹⁸⁸ V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 248.

¹⁸⁹ Z. FIALA, *Přemyslovské Čechy*, s. 152. Je velmi zajímavé porovnat dnešní stav bádání s Fialovou velmi kritickou recenzí z roku 1959 (Z. FIALA, *Revanšistická kniha o poměru českého státu k středověké říši*, ČSČH 8, 1960 (dále jen „*Revanšistická kniha*“), s. 182). Ukazuje se, že nezpochybnitelná „pravda“ se může za několik desetiletí změnit v lež. – Argument, že Vratislavova hodnost nebyla uznána ani císařským protipapežem Klimentem III., použil již F. PALACKÝ, *Dějiny I.*, s. 238, a po něm jej mnozí převzali (namátkou srov. Z. FIALA, *Přemyslovské Čechy*, s. 152). Až D. KALHOUS, *Koruna česká a polská*, s. 13–16, ukázal, že šlo o mylnou představu a že Kliment III. Vratislava ve skutečnosti uznával.

¹⁹⁰ Z. FIALA, *Die Urkunde Friedrichs I.*, s. 171–172, též pozn. 16.

¹⁹¹ J. ŽEMLIČKA, *Raně feudální monarchie a královský titul u západních Slovanů*, in: *Typologie raně feudálních slovanských států*. Ed. J. Žemlička, Praha 1987 (dále jen „*Raně feudální monarchie*“), s. 82. Srov. též následující poznámku.

¹⁹² M. WIHODA, *Kosmas a Vratislav*, s. 377, D. MALAŤÁK, *Korunovace Vratislava II.*, s. 273 a násl. – O možnosti dědičného království hovořil již J. ŽEMLIČKA, *Raně feudální monarchie*, s. 82. Její neuskutečnění však připisoval nestálými vztahy českých a říšských panovníků, zatímco M. Wihoda a jeho žáci domácímu odporu.

¹⁹³ L. REITINGER, *Přemyslovci mezi královskou korunou*, s. 28, TÝŽ, *Vratislav II.*, s. 20. Tím možná jen rozvinul starší tezi J. ŽEMLIČKY, *Čechy knížecí*, s. 112.

rodiny. To Vratislavovi umožnil Jindřich IV. K radosti svých oponentů však Vratislav nebyl úspěšný...¹⁹⁴

Polské království Přemyslovců

Značnou pozornost v souvislosti s Vratislavovým královským povýšením vzbuzuje Kosmova zmínka o titulu nového krále. Neměl se stát jen králem českým, ale také polským.¹⁹⁵ Kosmovu zprávu navíc podporují dva listy z tzv. Pezovy sbírky, souboru písáckých cvičení pocházející snad z konce 11. století.¹⁹⁶ Tyto skromné pramenné informace zapříčinily, že hypotézy historiků, jež se v průběhu let nahromadily, jsou na první pohled nesouvislé a vzájemně si odporují.

V české historiografii stojí na počátku krátké úvahy Bedy Dudíka. Rajhradský benediktin nastolil čtyři možná vysvětlení. Polský titul Vratislava II. mohl znamenat „jakés právo následnictví“ (autor svoji tezi bohužel nespecifikoval), stejně tak mohl prý značit fakt, že čeští panovníci v průběhu věků větší či menší část Polska spravovali, nebo to, že za území Polska byly považovány i Míšeňsko a Lužice, kde se snažil Vratislav prosadit, či souvisel s poplatkem odváděným do Čech od dob Břetislava I.¹⁹⁷ S jiným řešením přišel Václav Novotný, jenž považoval udělení polského královského titulu ze strany Říše za vyjádření říšských nároků na Polsko jako protest proti královstvím Boleslava I., Měška II. a Boleslava II. Připustil ovšem také možnost, že titul přiznával Čechům nárok na poplatek z roku 1054.¹⁹⁸ Dlouhou odmítku zaviněnou snad nezájmem o starší „bitevní“ dějiny přerušily až práce Rostislava Nového,¹⁹⁹ které navázaly na vývody Wolfganga H. Fritzeho²⁰⁰ a částečně též Adolfa Bachmanna²⁰¹ a které

¹⁹⁴ M. WIHODA, *Kosmas a Vratislav*, s. 377 a násl., i L. REITINGER, *Přemyslovci mezi královskou korunou*, s. 11 a násl., označují – a právem – Kosmu za kritika Vratislavova konceptu, přestože se ke koruně v mladším věku zřejmě stavěl jinak. Srov. i D. TŘEŠTÍK, „*Gloria regni*“, s. 295 (shrnutí).

¹⁹⁵ KOSMAS, MGH SRG NS II. 37, p. 135: „... cesar ... ducem Boemorum Wratislaum tam Bohemie quam Polonie prefecit...“, 38, p. 141: „Wratislaum regi quam Bohemico tam Polonico...“ Pozornost tématu věnuji proto, že Svatava byla polskou princeznou.

¹⁹⁶ MGH EE V – *Briefsammlungen der Zeit Heinrichs IV.*, MGH EE V. Edd. C. Erdmann, N. Fickermann, Weimar 1950, 2, p. 390, 10, p. 399. Srov. M. WIHODA, *Polská koruna českých králů*, ČČH 102, 2004 (dále jen „*Polská koruna*“), s. 733 a násl., L. REITINGER, *Přemyslovci mezi královskou korunou*, s. 26.

¹⁹⁷ B. DUDÍK, *DM II.*, s. 311, pozn. 3. Citace tamtéž. První a poslední z teorií (následnictví a poplatek) jsou – samozřejmě v rozšířené podobě – součástí také dnešních hypotéz. Nepochybuji, že inspirací byl autorům právě Beda Dudík. Viz pozn. 206, 207.

¹⁹⁸ V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 249–253 a pozn. na týchž stránkách. Na předcházejících stranách se Novotný vypořádal se starší literaturou, jejíž závěry označil vesměs za fantastické a nesmyslné, zvláště pohaněl práci A. BACHMANN, *Geschichte Böhmens*, s. 268 a násl. (k Novotného pohledu na Bachmanna srov. též V. NOVOTNÝ, *Adolfa Bachmanna Geschichte Böhmens*, ČČH 9, 1903 (dále jen „*Adolfa Bachmanna Geschichte*“), s. 26–46, 164–178, 262–300, 373–397). V Bachmannově práci jsou však náznaky teorie Sclavinie, jenž byla přijímána ještě na sklonku minulého tisíciletí. – Trochu jinak Novotného výklad chápe V. VANÍČEK, *Polský královský titul*, s. 30 a násl., jenž v něm spatřuje připustku, že polské království mohlo být za jistých okolností pro říši přijatelné. Je ovšem třeba si uvědomit, že polské království Vratislava II. bylo jednak symbolické, a jednak držitelem titulu nebyl příslušník domácího charismatického rodu.

¹⁹⁹ R. NOVÝ, *Královská korunovace*, s. 138 a násl., totožně R. NOVÝ, *Český král Vratislav II.* in: *Královský Vyšehrad. Sborník příspěvků k 900. výročí úmrtí prvního českého krále Vratislava II. (1061–1092)*, Praha 1992 (dále jen „*Český král*“), s. 11 a násl.

²⁰⁰ W. H. FRITZE, *Corona regni Bohemie*, s. 224–225.

²⁰¹ A. BACHMANN, *Geschichte Böhmens*, s. 268–269.

hledaly kořeny polského titulu u českého krále v přenesení jádra tzv. Sclavinie, říše polského krále Boleslava I. Chrabrého, a v paralelách mezi mohučským svoláním Vratislava králem a symbolickou korunovací Boleslava Chrabrého ve Hnězdně roku 1000.²⁰² Na přelomu tisíciletí se v historických pracích usadila teze související s přenesením království, totiž že česká společnost se v průběhu 11. století vyrovnávala s traumatem, které způsobil vznik arcidiecéze ve Hnězdně, a nikoli v Praze, což částečně napravil až královský titul Vratislava II.²⁰³ S vlastním vysvětlením přispěchal také David Kalhous, jenž považoval Vratislava za polského krále proto, že byl po Boleslavovi Chrabrém první od polských hranic.²⁰⁴

Stále relativně klidné vody však rozbouřil Martin Wihoda, jenž opatrně formuloval myšlenku, že Vratislav byl korunován původním diadémem polského krále Měška II., čemuž by mohla napovídat podoba diádemu na Měškových skráních v tzv. Matyldině dedikaci a koruny Vratislava II. ve znojenské rotundě Panny Marie. Osud Měškovy koruny po pádu království je nadto nejasný.²⁰⁵ Josef Žemlička ovšem tuto hypotézu příkře odmítl a předložil jiný výklad. Piastovci byli prý na pokraji vymření, pozbývali totiž legitimních, respektive pro říši přijatelných mužských potomků. Zbyhněv, nelegitimní (či ne zcela legitimní) syn polského knížete Vladislava Heřmana, prý kvůli svému původu nebyl způsobilý nastoupit vládu po otci. Měšek, syn Heřmanova a Svatavina bratra Boleslava Smělého, zase prý nebyl pohodlný císaři. Východiskem z této situace mělo být přiřknutí polského královského titulu Vratislavovi, otci Heřmanovy manželky Judity a zároveň švagrovi polského knížete. Poté, co se Juditě a Heřmanovi narodil v srpnu 1086 syn Boleslav, bylo prý nejlepší zachovat *status quo*.²⁰⁶ Další hypotézu publikoval Lukáš Reitinger. Vratislavův polský královský titul prý vyjadřoval nárok na tribut vyplácený od quedlinburského jednání roku 1054.²⁰⁷ Konečně poslední řádky k tomuto tématu zatím snesl V. Vaníček, který poukázal na domnělou spojitost Vratislavova povýšení a údajných snah Boleslava Chrabrého o získání královské koruny skrz Čechy (Moravu). Vlastní královskou korunu prý Vratislav získal jako vyrovnání se s polskou tradicí, sloužila také prý jako

²⁰² R. NOVÝ, *Královská korunovace*, s. 142; k definici Sclavinie TÝŽ, *op. cit.*, s. 131–132; ke Hnězdně srov. D. KALHOUS, *Jak viděla*, s. 350 a násl., kde odkazy na další literaturu.

²⁰³ Srov. např. J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 107 (práce původně publikována již v roce 1997), M. WIHODA, *Between the emperor and the pope*, s. 125 a násl., TÝŽ, *Sázavský klášter*, s. 242, TÝŽ, *Kosmas a Vratislav*, s. 365 a násl., také D. KALHOUS, *Jak viděla*, s. 356.

²⁰⁴ D. KALHOUS, *Koruna česká a polská*, s. 13. Tato teorie byla odmítnuta M. WIHODOU, *Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*, Brno 2005 (dále jen „*Zlatá bula sicilská*“), s. 102–103 (totožně TÝŽ, *První česká království*, in: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně (= Země a kultura ve střední Evropě 4)*, Edd. D. Malaták, M. Wihoda, Brno 2006 (dále jen „*První česká*“), s. 72. K odpovědi srov. D. KALHOUS, *Jak viděla*, s. 351, pozn. 60.

²⁰⁵ M. WIHODA, *Polská koruna*, s. 740–743. K další diskuzi, kterou tento příspěvek vyvolal, srov. M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 335 a násl., pozn. 222.

²⁰⁶ J. ŽEMLIČKA, *Polská koruna Vratislava II. aneb čím ho (ne) mohl obdařit Jindřich IV. Glosy ke středověké korunovační symbolice*, ČČH 104, 2006 (dále jen „*Polská koruna Vratislava II.*“), s. 3 a násl. Hypotéza byla předložena TÝŽ, *Přemyslovci*, s. 301–303. Nemá daleko jedné z možností nabízené B. Dudíkem (viz pozn. 197) a vychází snad z vývodů M. Jedlického či J. Powierského. K tomu srov. L. REITINGER, „*Král český a polský*“, s. 16 a násl., pozn. 50.

²⁰⁷ L. REITINGER, *Přemyslovci mezi královskou korunou*, zejm. s. 86, TÝŽ, „*Census de terra Polonie*“, s. 473–485, TÝŽ, „*Král český a polský*“. *Úvahy nad panovníckým titulem Vratislava II.*, SHB 57, 2010 (dále jen „*Král český a polský*“), s. 26–27, TÝŽ, *Vratislav II.*, s. 21), opět v souladu s myšlenkou B. Dudíka (viz pozn. 197) a také V. NOVOTNÉHO, *ČD I. 2.*, s. 249 a násl.

předpoklad pro „budoucí polské království“ Boleslava Křivoústého a konečně údajně šlo o reakci na „inovační proces“ v Evropě.²⁰⁸

Přestože jsou úvahy o polském království Přemyslovců zdánlivě nesmiřitelné a mohou vyvolávat pocit, že se čtenář musí přiklonit bezvýhradně na tu, či onu stranu, správných (blízkých skutečností) může být hned několik z nich. Novotného teze o demonstraci císařových práv na Polsko (kde nemůže císař, může český král) by měla podle mého názoru hlubší opodstatnění v časech, kdy na polském trůně seděl silnější panovník než ve vleku velmožů a příbuzných byvší Vladislav Heřman.²⁰⁹ Je sice pravdou, že císař neměl příliš mnoho prostředků a Vratislavův titul může být chápán jako plné pověření k vojenským akcím, jenže proč by Jindřich potřeboval zvláštní dohled nad Vladislavem Heřmanem, když byl, jak se předpokládá, svému švagru a tchánovi stejně plně poslušen?²¹⁰ Vratislavův polský panovnický titul mnohem pravděpodobněji nevyjadřoval nároky na polské území, nýbrž na polské instituce – korunu a arcibiskupství, jakkoli říše nepřijímala zejména korunu za zcela legitimní.²¹¹ Je ovšem otázkou, nakolik mohučský obřad skutečně kopíroval hnězdenský a nakolik tato otázka ovlivní chápání celé problematiky, připustíme-li přenesení koruny z Polska do Čech. Snaha o napravení „křivd“ z roku 1000 zřejmě existovala (jak jinak bychom vysvětlili pallium biskupa Šebíře a Spytihněvovu mitru), ale až Vratislavovi se podařilo zpola dosáhnout cíle. Jeho přímí nástupci tuto politiku snad pod vlivem domácích velmožů opustili. Neplatí ovšem Kalhousova teze, že Vratislav byl prvním králem na východ od říšských hranic. Formálně vzato již proto, že kupř. Uhry na východ od říšských hranic leží také a existují doklady o propůjčování titulu uherského krále již v polovině 11. století.²¹²

Naproti tomu hypotéza M. Wihody o „polské koruně českých králů“ stojí stranou (je slučitelná s každou jinou tezí o původu polského Vratislavova titulu) a nadto se ji nikomu přes veškeré snahy dosud nepodařilo bezpečně vyvrátit.²¹³ Kupodivu je formálně slučitelná také s hypotézou J. Žemličky. Korunu Vratislav přijímal z rukou Jindřicha IV., který měl (podle Žemličky) zájem na posílení své moci v Polsku. Kde Jindřich korunu vzal, nevíme, spojení s Měškovou korunou se však přímo nabízí.²¹⁴ Žemličkova teze je ovšem sama o sobě neprůchodná, násilně konstruovaná²¹⁵ a také odporuje autorovým dřívějším názorům. „Teorie

²⁰⁸ V. VANÍČEK, *Polský královský titul*, zde s. 35. Nejsem si zcela jist, zda jsem místy velmi zmatenému výkladu správně porozuměl. Srov. též recenze na jiná Vaníčková díla (pozn. 527).

²⁰⁹ K Heřmanově vládě srov. GALLUS, MGH SS IX, I. 29–30, p. 442, II. 1–5, p. 444–447, II. 7–8, p. 447–448, II. 10, p. 448, II. 16–18, p. 450–452, II. 20–21, p. 452–453, aj.

²¹⁰ Tak již V. VANÍČEK, *Polský královský titul*, s. 30.

²¹¹ M. WIHODA, *Zlatá bula sicilská*, s. 103 a násl.

²¹² Jiné argumenty (Čechy byly součástí říše, resp. čeští panovníci byli říšskými leníky a rozpaky říšského prostředí vůči královské koruně Piastovců) nadhodil M. WIHODA, *op. cit.*, s. 102 a násl. – K Arpádovcům a Říši srov. J. STEINHÜBEL, *Nitrianske kniežactvo*, s. 251 a násl.

²¹³ Snažil se zejména J. ŽEMLIČKA, „*Polská koruna*“ Vratislava II., s. 3 a násl. Srov. též L. REITINGER, „*Král český a polský*“, s. 7 a násl. V. VANÍČEK, *Polský královský titul*, s. 31, teorii odmítl s poukazem, že o takové záležitosti by se prameny vyjádřily. Jenže od pádu království Měška II. tehdy uplynulo přes 50 let. K zapominání letopisců a společnosti obecně (s ohledem na české prostředí a trauma roku 1000) srov. D. KALHOUS, *Jak viděla*, s. 356 a násl. Zároveň ovšem V. VANÍČEK, *Polský královský titul*, s. 5, dle mého názoru oprávněně upozorňuje na podobnost (či spíše nevyhnutelnost) s tezí V. Novotného.

²¹⁴ Paradoxně to bezděky připouští také J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci*, s. 302.

²¹⁵ Tak upozorňují již M. WIHODA, *První česká*, s. 80–82, V. VANÍČEK, *Polský královský titul*, s. 5, 32, L. REITINGER, „*Král český a polský*“, s. 16–21.

vyhynutí“ totiž vychází z premisy, že Zbyhněv nemohl pro svůj původ nastoupit na knížecí stolec. Žemlička se tak drží dikce Gallovy kroniky, v níž je obdivován Zbyhněvův nevlastní bratr a sok Boleslav.²¹⁶ Mimo to, před padesáti lety byl nástup ne zcela legitimního Břetislava I. na český stolec tolerován, stejně tak bylo pohlíženo na dánské krále na přelomu 11. a 12. století.²¹⁷ Nehledě na nejednoznačné vyjádření, že „Měšek nebyl milý císaři“ – polská šlechta by snad v takovém případě zajistila nástup příslušníka domácí charismatické dynastie. Zpochybněním prvotní premisy tak padá původní hypotéza. Reitingerova hypotéza naopak oživuje výsledky staršího bádání a vůbec není nepravděpodobná. Nadto domněnku doplňuje o Kosmovu zprávu, že si Břetislav podmanil celé Polsko, což se mělo stát krátce před Břetislavovým smrtelným onemocněním na přelomu let 1054/1055.²¹⁸ Neodporuje konceptu traumatu roku 1000 (mimo jiné vysvětluje, jak se s problémem vyrovnal kronikář Kosmas a také jak se k němu věcně stavěli Přemyslovci) ani teorii o přenesení koruny. V. Vaníček tento výklad o spirituálním a ideovém vyrovnání a napravení starších omylů (zřejmě) podporuje. Je však otázkou, zda lze spojovat Vratislavův titul se snahou zajistit korunu svému vnukovi Boleslavovi (pozdějšímu Boleslavovi III. Křivoústému), když k Vratislavovu povýšení došlo v dubnu 1085, rok a čtvrt před Boleslavovým narozením.²¹⁹

Domnívám se však, že zásadní byla role Svatavy.²²⁰ Polské království Přemyslovců nám nabízí odpověď na motiv jejího sňatku s Vratislavem. Snad šlo o Vratislavovu snahu těsněji se k Polsku připoutat, což mělo za cíl jednak lépe vymáhat smluvený tribut a jednak se spříznit s Piastovci skrze pravnučku Boleslava Chrabrého, který podle tehdejšího mínění (?) uzmul Čechům korunu a arcibiskupství. Nikoli tedy to, že Vratislavova dcera Judita byla manželkou Vladislava Heřmana,²²¹ nýbrž fakt, že Vratislav měl za manželku vnučku králů Měška II. a Richezy, umožnil českému panovníkovi částečně splnit otcovo přání, přenést korunu z Polska do Čech, a tím vytěžit z ekonomických výhod (tribut) výhody institucionální (existence království). Svataviným pradědem byl Boleslav Chrabrý, snad onen král Bougo z Pegavských

²¹⁶ GALLUS, MGH SS IX, II. 4, p. 446. J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci*, s. 301.

²¹⁷ V tomtéž duchu L. REITINGER, „*Král český a polský*“, s. 19. Z dalších dobových příkladů můžeme uvést Viléma Dobývatele, aragonského krále Ramira I., z konce 12. a následně 13. století trapezuntské císaře, sicilské krále Tankreda a Manfreda, ještě ve druhé polovině 14. století pocházel z nemanželského lože portugalský král Jan I.

²¹⁸ Starší literatura předpokládala jen tažení roku 1039. Srov. B. KRZEMIENSKA, *Češi a Poláci v mínění svých nejstarších kronikářů*, in: Tisíc let česko-polské vzájemnosti. Materiály z vědecké konference, pořádané na Hradci u Opavy ve dnech 9. – 10. září 1965. Edd. A. Grobelný, J. Bakala, Opava 1965 (dále jen „*Češi a Poláci v mínění*“), s. 60–61, L. REITINGER, „*Census de terra Polonie*“, s. 483 a násl.

²¹⁹ Touto teorií se V. VANÍČEK, *Polský královský titul*, s. 31–32, přiblížil hypotéze J. Žemličky (při pozn. 206 zmíněné), k němuž bývá zpravidla velmi kritický.

²²⁰ V této souvislosti její roli připomenul J. ŽEMLIČKA, *Poslední lov knížete Břetislava (K událostem ve Zbečně před Vánocemi roku 1100)*, in: Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátiletým narozeninám. Edd. T. Borovský, L. Jan, M. Wihoda, Brno 2003 (dále jen „*Poslední lov*“), s. 239 a násl., pozn. 15. Taktéž učinil L. REITINGER, „*Král český a polský*“, s. 22, ještě výrazněji TÝŽ, *Král Vratislav v paměti*, s. 45. – V níže napsaných řádcích částečně souhlasím s J. Žemličkou. Vratislav měl teoretický nárok na polskou korunu, nikoli ovšem jako otec tehdejší polské kněžny, nýbrž jen a pouze jako manžel polské princezny, „královské vnučky“ (J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci*, s. 301–302, tuto variantu také připouští, v následujícím výkladu však klade důraz na Juditin sňatek).

²²¹ Přestože takto se postupovalo v otázce Chorvatska, které připadlo, ne však okamžitě, bratrovi královny-vdovy Heleny, uherskému králi Ladislavovi. Srov. B. HÓMAN, *Gechichte des ungarischen Mittelalters*, s. 354 a násl., G. KRISTÓ, *Die Arpadendynastie. Die Geschichte Ungarns von 895 bis 1301*, Budapest 1999 (dále jen „*Die Arpadendynastie*“), s. 96.

análů.²²² Také vztah mezi Chrabrým a Přemyslovci ještě posílil sňatek s jeho potomkem. Symbolický význam celého přenesení završila korunovace Vratislava a Svatavy, při níž mohlo být použito klenotů polských králů.

„Válka víc než občanská“²²³

Přestože bylo Vratislavovo královské povýšení spojováno především se zahraniční politikou,²²⁴ velmi podstatný byl jeho dopad na domácí politické dění. Vratislav s ním spojoval upevnění vlastní pozice a ztenčení vlivu urozených. Zdá se totiž, že oslabování postavení Pražského hradu na úkor Vyšehradu nebylo jen otázkou oblíbenosti, nýbrž panovnické ideologie.²²⁵ Vratislavovo nové „věčné“ království nemělo mít se starými pořádky, kdy byl kníže na základě charismatické smlouvy Přemysla Oráče s urozenými Čechy posazován na stolec právě jimi, nic společného.²²⁶ Království mělo být dědičné ve Vratislavově rodě a mělo posilovat postavení Vratislavových potomků, kteří kvůli stařešinskému nařízení měli cestu k trůnu složitější.²²⁷

Stejně jako Spytihněv II. měl zřejmě v úmyslu prosadit svým nástupcem syna Svatobora-Fridricha,²²⁸ obdobný zájem měl též Vratislav. Zpočátku snad Vratislav prosazoval, aby se jeho nástupcem v tomto duchu stal prvorozený syn Břetislav, syn Adléty Uherské. Dokazuje to společný denár Vratislava a Břetislava vyražený snad před rokem 1085, přestože zcela přesvědčivý doklad chybí.²²⁹ Je však jasné, že vztah otce a nejstaršího syna doznal ve

²²² ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 236. Z nejnovější diskuse srov. D. TŘEŠTÍK, „*Gloria regni*“, s. 286–287, M. LUTOVSKÝ, *Bratrovrah a tvůrce českého státu. Život a doba knížete Boleslava I.*, Praha 2006² (dále jen „*Bratrovrah a tvůrce*“), s. 195–196, bráníci českého knížete Boleslava I., s čímž nesouhlasí L. REITINGER, *Král Vratislav v paměti*, s. 43–45, a V. VANÍČEK, *Polský královský titul*, s. 8, zastávající se Boleslava Chrabrého.

²²³ Takto se o nastávajícím konfliktu vyjádřil KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 47, p. 154: „... bellum ... plus quam civile...“.

²²⁴ Srov. F. PALACKÝ, *Dějiny I.*, s. 238, V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 248–249.

²²⁵ Na to upozornil M. WIHODA, *Between the emperor and the pope*, s. 130–131, TÝŽ, *Kosmas a Vratislav*, s. 377–379. Srov. též D. MALAŤÁK, *Korunovace Vratislava II.*, s. 271.

²²⁶ Ke starým pořádkům srov. D. TŘEŠTÍK, *Kosmovo pojetí přemyslovské pověsti*, ČL 52, 1965, s. 311, ke změně TÝŽ, „*Gloria regni*“, zejm. s. 295. – K posvátnému kamennému stolci nacházejícího se v areálu Pražského hradu srov. I. BORKOVSKÝ, *Poloha kopce „Žiži“ na Pražském hradě*, ČSPS 62, 1954 (dále jen „*Poloha kopce „Žiži“*“), s. 16–18.

²²⁷ Na to poukazují již M. WIHODA, *Kosmas a Vratislav*, s. 377, D. TŘEŠTÍK, *op. cit.*, s. 293, a to na základě hymnu *VERSUS POST MISSAM – Versus post missam*, in: „*Gloria regni*“ Vratislava II. Hymnus „Versus post missam“ a kronikář Kosmas. Ed. D. Třeštík, p. 288–289. Dále srov. L. REITINGER, *Přemyslovci mezi královskou korunou*, s. 23–24. Srov. výše.

²²⁸ O tom svědčí listina zasláná českému knížeti papežem Řehořem VII., který nabádal Vratislava, aby Svatoboru-Fridrichovi předal beneficium vykázané knížetem Spytihněvem II. *CDB I*, 76, p. 79–80.

²²⁹ F. CACH, *Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Vratislava II. do doby brakteátové*, Praha 1972 (dále jen „*C*“ a příslušné číslo mince), 381, srov. L. REITINGER, *Přemyslovci mezi korunou a stolicí*, s. 24. Názor, že Vratislav plánoval narušit seniorát a nastolit ideologicky propracovanější primogenituru, vyslovil již v souvislosti s ustanovením Konráda Brněnského dědicem již M. WIHODA, *Znojemští úředníci v politickém a mocenském systému přemyslovské monarchie*, in: *Znojemská rotunda ve světle vědeckého poznání*. Ed. P. Ciprian, Znojmo 1997 (dále jen „*Znojemští úředníci*“), s. 21, též, bohužel bez dokladů, V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 27. Neříká ovšem zcela jasně, kterému ze synů měl Vratislav Čechy odkázat (zda Břetislavovi, či Boleslavovi).

druhé polovině 80. let značných změn,²³⁰ které rozhodně nepramenily jen z Břetislavovy údajně nevyrovnané povahy a nedočkavosti, jak vysvětlovala B. Krzemieńska.²³¹ To, že Břetislav hledal oporu jinde, bylo spíše důsledkem vnitřních problémů v Přemyslově rodě. Nejdůležitější osobou, která podněcovala napětí mezi Vratislavem a Břetislavem a nakonec způsobila v králových očích jeho pád, byla velmi pravděpodobně Svatava, přestože písemné doklady chybějí. Dva základní předpoklady této domněnky, vyslovená L. Reitingerm,²³² ovšem splňuje. Vztah Svatavy a Břetislava totiž nebyl dobrý ani později a královna se nejednou výrazně angažovala ve prospěch vlastních dětí. Jejím zásahem (či několika zásahy) se postupně z Břetislava stával nechtěný odpadlík, zatímco vlastní děti získávaly postavení na jeho úkor. To se snad projevilo již při císařské jízdě Jindřicha IV. na počátku 80. let, které se zúčastnil velmi mladý Svatavin syn Bořivoj namísto již dospělého Břetislava.²³³ Mezi všemi Vratislavovými syny ovšem první místo zaujal Boleslav, jenž měl po otcově smrti zdědit královskou korunu a nelze vyloučit,²³⁴ že byl také korunován spolu s rodiči. Kosmas by ve své kronice o takové události vzhledem k poměrům na počátku 12. století zcela pochopitelně mlčel.²³⁵

To, že se Vratislavovým dědicem stal Svatavin syn místo potomka Adlétina, bych však rozhodně nepřičítal jen vznešenějšímu původu polské princezny, jak činí L. Reitinger.²³⁶ Je sice pravda, že Adléta zemřela již roku 1062 a že její bratr, sesazený uherský král Šalomoun, byl v polovině 80. let zbaven veškerých práv, přesto bychom neměli zapomínat, že Adléta byla královskou dcerou.²³⁷ Svatavin otec byl „jen“ knížetem, jakkoli se vykazoval urozenějším původem. Navíc pochybuji, že se Vratislav opíral o tak hluboké ideologické opodstatnění, jakým byl urozenější původ jedné z manželek. Tato teorie by mohla platit v případě, že by předchozí sňatek byl nerovný.²³⁸ Jelikož však Adléta byla dcerou krále a Břetislav byl v první polovině Vratislavovy vlády (?) pokládán otcem za dědice,²³⁹ o nerovnost sňatku jít nemohlo. Důvodem zřejmě byla Svatavina osobní angažovanost, když úklady připravila Břetislava o jeho pozici. Nešlo ostatně o nic neobvyklého. Obdobných praktik, kdy se poslední manželka snažila

²³⁰ Tak můžeme rozumět *KOSMOVI*, MGH SRG NS II, II. 43–48, p. 149–155.

²³¹ B. KRZEMIEŃSKA, *Břetislav II.*, s. 723, 727 a násl., obdobně J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 113. Ke článku B. Krzemieńskiej a jejímu až příliš kritickému hodnocení Břetislava II. srov. pozn. 355.

²³² L. REITINGER, *Přemyslovci mezi korunou a stolcem*, s. 25, byť něco naznačila již B. KRZEMIEŃSKA, *Břetislav II.*, s. 727 či v podstatě E. NOHEJLOVÁ, *Denár kněžny Eufemie. (Z přednášky proslovené dne 20. dubna 1928 v Numismatické společnosti čsl.)*, NČČ 4, 1928 (dále jen „*Denár kněžny Eufemie*“), s. 5.

²³³ *ANN. PEGAV.*, MGH SS XVI, p. 237.

²³⁴ Lze tak soudit na základě kvalitního, tzv. korunovačního denáru krále Vratislava, na jehož jedné emisi je vyobrazeno jméno králova syna Boleslava. Srov. C 355, J. HÁSKOVÁ, *Mincovníctví Vratislava II.*, s. 157–158, která umístila ražbu tohoto společného denáru do Prahy a korigovala dřívější vývody F. CACHA, *Studie „korunovačního“ denáru Vratislava II. a denáru Boleslava Olomouckého*, NZ 6, 1939 (dále jen „*Studie „korunovačního“ denáru*“), s. 163. Srov. též L. REITINGER, *Přemyslovci mezi korunou a stolcem*, s. 23, M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 161.

²³⁵ Ke Kosmovu postoji srov. zejm. M. WIHODA, *Kosmas a Vratislav*, s. 379.

²³⁶ L. REITINGER, *Přemyslovci mezi královskou korunou*, s. 25–26.

²³⁷ Srov. B. HÓMAN, *Geschichte des ungarischen Mittelalters*, s. 267, G. KRISTÓ, *Die Arpadendynastie*, s. 286 (rodokmen).

²³⁸ Tím je myšlena možnost, kdy by Adléta byla konkubínou, oficiální milostnicí nebo pocházela z domácího šlechtického rodu.

²³⁹ Ve smyslu, že jej Vratislav chtěl prosadit svým nástupcem na úkor svých mladších bratrů a Svatobora. Srov. C 381.

zbavit svých nevlastních dětí, se užívalo např. ve Francii a Polsku.²⁴⁰ Stejně tak neobstojí další Reitingerovo tvrzení, že Boleslav byl „synem zrozeným v královském purpuru“.²⁴¹ Jako *Porfyrogennetos*, tj. zrozený v purpuru, se mohl označovat ten příslušník byzantského císařského rodu, který se narodil z řádného svazku a především za císařské vlády svého otce.²⁴² Boleslav ovšem přišel na svět v době, kdy byl jeho otec pouhým knížetem. Tvrzení, že královskou korunu by zdědil proto, že se narodil za knížecí, tedy ideologicky zcela jinak zakotvené vlády svého otce, je proto nesmyslné. Jediný, kdo z potomků Svatavy a Vratislava mohl pomýšlet na přenesené označení *Porfyrogennetos*, byl pouze nejmladší Soběslav, který na otcovu královskou politiku vskutku později navázal, přestože se králem nikdy nestal.²⁴³

Boleslav dostal záhy příležitost, aby si vyzkoušel panování ještě za otcovy vlády. Dne 9. června 1087 totiž, snad po delší nemoci, zemřel králův nejmladší bratr Ota I. Krásný, kníže olomoucký.²⁴⁴ Synové Svatopluk a Otík byli v té době nezletilí, a tak byla nutná regentská vláda. Velmi pravděpodobně se jí nakrátko chopila vdova Eufemie.²⁴⁵ Doklady o okamžité přímé vládě krále Vratislava, jak uvažovali někteří autoři, chybí.²⁴⁶ Zda z tohoto období pochází denár, na němž je vypočtena trůnící Eufemie a Svatopluk,²⁴⁷ není zcela jasné. Někdy mezi léty 1087–1091 ovšem Eufemiino regentství skončilo, král Vratislav totiž využil nadřazeného postavení a Eufemii se syny z Olomoucka vypudil. Novým olomouckým knížetem se stal Svatavin prvorozený syn Boleslav, proklamovaný Vratislavův nástupce, a Eufemie se syny požádala o pomoc svého švagra Konráda Brněnského.²⁴⁸ Stanovit zcela přesné datum Boleslavova nastoupení v Olomouci ovšem nelze. Kosmas totiž vyprávění zahrnul pod rok 1091

²⁴⁰ Hovořím o Bertradě, druhé manželce Filipa I. (1060–1108), k níž srov. Ch. BROOKE, *Evropa středověku v letech 962–1154*, Praha 2006 (dále jen „*Evropa středověku*“), s. 277 a násl., a o Juditě Salské, třetí (?) choti Vladislava Heřmana. Srov. GALLUS, MGH SS IX, II. 4, p. 446.

²⁴¹ L. REITINGER, *Přemyslovci mezi královskou korunou*, s. 26.

²⁴² *Lexikon des Mittelalters*, Stuttgart 1980–1999 (dále jen „*Lex. Des Mitt.* Bd. 1–10“, citován vždy příslušný díl), Bd. 7, s. 106.

²⁴³ Srov. V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, passim.

²⁴⁴ AGO, MGH SS XVII, p. 648, denní datum uvádí též NECR. BOH., ČsČH 15, 1967, n. 47, p. 805, NECR. OLOM., AÖG 59, 1880, p. 647. Pohřben byl snad 19. června. Toto datum uvádí NECR. GRAD. – *Necrologium Gradisense*, in: Zpráva o pramenech dějin kláštera Hradištského u Olomouce (až do r. 1300), VKČSN třída filosoficko-historicko-filologická 12, 1893. Ed. J. Teige, Praha 1894, p. 17. (Je však možné, že se editor spletl, a správně má být 9. června.) Obdobný postup, tj. vyvození data pohřbu z nekrologického zápisu, který se nehodí k lépe dokázanému datu úmrtí, aplikoval na Svataviny syny Boleslava a Vladislava L. REITINGER, *Nekrologia kláštera Pegau. Pozapomenuté svědectví o Přemyslovcích (nejen) Kosmova věku*, in: Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely (= Země a kultura ve střední Evropě 14). Edd. L. Reitinger, M. Wihoda, Brno 2010 (dále jen „*Nekrologia*“), s. 384–385, 387–388. Delší Otově nemoci by nasvědčovala nepřítomnost na confirmaci tzv. sjednocovací listiny pražského a moravského biskupství v Řezně na sklonku dubna 1086. Srov. CDB I, 86, p. 92–95. K roku Otovy smrti srov. s. 27. – K Otovu přídomku srov. KOSMAS, MGH SRG NS II. 1, p. 82: „... Otto pulcherrimus.“

²⁴⁵ O tzv. prvním Eufemiině regentství uvažoval již F. CACH, *K denárům kněžny Eufemie*, NZ 6, 1939 (dále jen „*K denárům*“), s. 143, taktéž B. KRZEMIEŃSKA, *Moravští Přemyslovci*, s. 31, M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 161.

²⁴⁶ O Vratislavově vládě uvažovali např. E. NOHEJLOVÁ, *Denár kněžny Eufemie*, s. 4, V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 28. Je sice pravda, že Vratislav do správy Olomoucka nakonec zasáhl, nic však neukazuje na to, že by Olomoucko nemohla po jistou dobu spravovat kněžna Eufemie, zvláště když je poměrně dobře dokázána její vláda po roce 1092. Srov. s. 43.

²⁴⁷ C 379.

²⁴⁸ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 43, p. 148.

a žádný zpřesňující údaj neuvádí, snad jen, že se tak stalo „nedlouho“ před 11. srpnem téhož roku.²⁴⁹

Proklamovaná dědičnost království ve Svatavině (Boleslavově?) rodině,²⁵⁰ Břetislavovo velitelské zaváhání při výpravě do Míšně v létě 1087²⁵¹ a snad také Boleslavovo uvedení do Olomoucka zostřilo již napjatý vztah mezi králem Vratislavem a jeho nejstarším tehdy žijícím synem Břetislavem. Břetislav nadto, jak již bylo výše naznačeno,²⁵² zřejmě velmi špatně vycházel se Svatavou, korunovanou královnou a jednou z nositelek nové panovnické ideologie. Jelikož byl de facto vyděděn, přirozeně se stavěl do čela opozice proti králi. Do této skupiny patřili ti, kteří z různých důvodů nesouhlasili s novými pořádky, královstvím. Je možné, že situaci vyhrotil Vratislavův zásah proti předáku Benedovi, jenž byl na králův příkaz zabit,²⁵³ a další osobní spor s biskupem Gebhardem, který vedl krále k obnovení moravského biskupství a biskupa k blokování králových korunovacích.²⁵⁴ Navzdory všemu Břetislav prozatím stále přebýval v králově blízkosti. Do stejné skupiny patřil poslední z Vratislavových přeživších bratrů brněnský kníže Konrád, který k tomu měl několik důvodů. Jednak se zastal mladičkových synů Eufemie a Oty I., které král vyhnal,²⁵⁵ možná je také přijal na svém hradě v ochranu.²⁵⁶ Především mu však nevyhovoval nový nástupnický systém prosazovaný králem Vratislavem. Podle stařešinského řádu byl totiž Konrád prvním Vratislavovým následníkem. Přestože se Vratislav zřejmě snažil, navazuje na staršího bratra Spytihněva, prosadit nástupnictví vlastního syna Břetislava, formálně měl Konrád na stolec stále lepší nárok. Povýšením Čech na království a odklonem od staré přemyslovské ideologie se však pravděpodobnost Konrádova nástupu v Praze značně snížila. Nadto se Konrád jistě snažil zabezpečit vlastní potomky Oldřicha a Litolda, k čemuž měl více příležitostí jako kníže pražský než brněnský.²⁵⁷ Jak se ke Konrádovi stavěla

²⁴⁹ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 43, p. 148–149. Podle starších autorů (např. dle B. DUDÍKA, *DM II.*, s. 331) měl Boleslav nastoupit před 11. srpnem 1090. Srov. však V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 298 a násl., pozn. 3, a B. BRETHOLZ, *Geschichte Böhmens und Mährens*, s. 183. – Dle Z. MĚŘÍNSKÉHO, *Morava po připojení k přemyslovskému státu (1018/19–1197)*, in: *Morava ve středověku. Sborník příspěvků proslovených ve dnech 7. ledna až 25. března 1998 v rámci přednáškového cyklu Moravského zemského muzea v Brně*. Ed. Z. Měřínský, Brno 1999 (dále jen „*Morava po připojení*“), s. 10, se tak stalo zřejmě nejdříve roku 1090.

²⁵⁰ Míním tím např. denáry. Je pravděpodobné, že po Boleslavově nastoupení se dědičný řád měl řídit principem primogenitury.

²⁵¹ KOSMAS, MGH SRG NS II, 39, p. 141–143.

²⁵² Srov. s. 33 a násl.

²⁵³ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 40, p. 145. Srov. též M. WIHODA, *Kníže a jeho věrní. Kosmas o světě předáků a urozených*, in: *Šlechta, moc a reprezentace ve středověku (= CMP 9)*. Edd. M. Nodl, M. Wihoda, Praha 2007 (dále jen „*Kníže a jeho věrní*“), s. 21.

²⁵⁴ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 41, p. 145–146. Srov. J. BOBEK, *Mincovnictví olomouckých biskupů ve středověku*, Brno 1986 (dále jen „*Mincovnictví olomouckých biskupů*“), s. 28–29, A. ROUBIC, *Obnovení biskupství v Olomouci*, SOaJHP 8, 1990 (dále jen „*Obnovení biskupství*“), s. 24, M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 176. Do pozice vůdce opozice proti králi pasuje biskupa L. REITINGER, *Přemyslovci mezi královskou korunou*, s. 29.

²⁵⁵ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 43, p. 148–149.

²⁵⁶ Tak soudí např. J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 111, B. KRZEMIEŃSKA, *Moravští Přemyslovci*, s. 31, ač její závěr (Konrád se chtěl zmocnit Olomoucka) není dle mého názoru zcela přijatelný.

²⁵⁷ O tomto důvodu se sice Kosmas nezmiňuje, je však velmi pravděpodobný. Stejně tak je možné, že právě za pozdější Konrádovy pražské vlády byla prosazena dědičnost moravských knížectví. Srov. zejm. M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 150, dále např. Z. MĚŘÍNSKÝ, *Církevní instituce na Moravě a historické pozadí vzniku třebíčského kláštera*, in: *Ve stopách sv. Benedikta. Sborník příspěvků z konference Středověké kláštery v zemích Koruny české konané v dnech 24.–25. května 2001 v Třebíči (= Disputationes Moraviae 3)*. Ed. L. Jan, P. Obšusta, Brno 2002 (dále jen „*Církevní instituce*“), s. 65, který předpokládá, že v době Konrádovy vlády došlo „k definitivnímu dotvoření územního a správního členění Moravy“.

Svatava, nevíme. Jelikož ovšem stanul proti vizi dědičného království, jíž Svataava symbolizovala, zřejmě nikterak pozitivně.

Konrád svůj postoj vůči království či novému olomouckému knížeti zřejmě projevil veřejně, jelikož 10. července 1091 byl ve svém hradě Brně obležen královským vojskem.²⁵⁸ Král kromě nesouhlasu s Konrádovým stanoviskem mohl ještě uvažovat o sjednocení Moravy pod vládou svého syna Boleslava. To by znamenalo soustředění veškeré moci v přemyslovských državách do rukou Vratislava a jeho syna. Spolu s králem a jeho lidmi pobýval v ležení, což může překvapit, také Břetislav.²⁵⁹ Přestože byl odstrčen mladším polorodým bratrem, neměl, zdá se, zatím možnost otcův dvůr opustit, nebo to ani nechtěl. Možná na něj tlačili jeho družiníci, aby prozatím vytrval.²⁶⁰ Můžeme-li věřit Kosmovi, byl Břetislav během stavění stanů uražen královým důvěrníkem a prvním rádcem Zderadem, který mu připomněl čtyři roky starou chybu při míšeňském tažení. Břetislav se urazil, spojil se se svým oblíbeným strýcem a požádal jej o radu.²⁶¹ Tento krok svědčí o Břetislavových pochybnostech ohledně smyslu tažení, tedy o jeho nesouhlasu s otcovým jednáním. Konrád svého synovce podpořil a následujícího dne, tj. 11. července, Břetislavovi druhové Zderada zavraždili. Akt se setkal s obecným uznáním, Zderad byl královým předním dvořanem a všeobecně neoblíbeným oblíbencem. Princ se poté vzdálil od otcova tábora a s ním odešla „větší a statečnější část vojska“, ti, kdož se otevřeně postavili proti prvnímu českému království.²⁶²

Jakkoli se mohlo zdát, že Břetislavova přítomnost v ležení znamenala smír s otcem, opak byl pravdou. Zderadova vražda spustila otevřené nepřátelství. Za obleženého Konráda a prince Břetislava se možná ještě 11. července (jistě to však není) vydala ke králi a jeho věrným, předním lidem království, prosit Wirpirk z Tenglingu, Konrádova choť a brněnská kněžna.²⁶³ Šlo o mimořádný státoporný čin, kterým se pokusila odvrátit eskalující konflikt. Výjimečný byl také proto, že se jednalo o ženu – přímluvkyni. Uspěla, byť jen dočasně. Král se s oběma příbuznými smířil. Navzdory tomu ovšem princ opustil otcův sbor a se svými věrnými se usadil v okolí Hradce (Králové).²⁶⁴ Příčinou snad bylo to, že král neustoupil od svého plánu neučinit Břetislava svým dědicem, přestože designovaný dědic Boleslav byl v té době zřejmě nemocen.²⁶⁵

Snad právě zdravotní stav Boleslavův vedl krále k definitivnímu usmíření s bratrem Konrádem, kterému před urozenými Čechy přislíbil následnictví. Ne ovšem jako budoucímu

²⁵⁸ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 43, p. 149. K lokalizaci srov. D. CEJNKOVÁ – Z. MĚŘÍNSKÝ – L. SULITKOVÁ, *K problematice počátků města Brna*, ČSČH 32, 1984 (dále jen „*K problematice počátků*“), s. 256.

²⁵⁹ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 43, 44, p. 149–151. Datum je určeno Kosmovým dalším výkladem, z něhož jasně vyplývá (o den později, 11. července, byl zavražděn králův rádc Zderad).

²⁶⁰ Později tlaku svých družiníků podlehl. KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 48, p. 155. K postavení Břetislavových věrných, přestože jejich roli v konfliktu s králem ve světle dnešního stavu poznání (konflikt dvou ideologických pohledů) značně přeceňují, B. KRZEMIENSKA, *Břetislav II.*, s. 722–723, J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 112.

²⁶¹ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 43, p. 149–150.

²⁶² KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 44, p. 150–151, citace tamtéž.

²⁶³ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 45, p. 151. – K jejímu původu srov. F. TYROLLER, *Genealogie des altbayerischen Adels im Hochmittelalter*, in: *Genealogische Tafeln zur mitteleuropäischen Geschichte*. Ed. W. Wegener, Göttingen 1969 (dále jen „*Genealogie des altbayerischen Adels*“), s. 94, 100.

²⁶⁴ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 45, 46, p. 151–153. Ke Hradci srov. např. J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 112.

²⁶⁵ Tuto pravděpodobnou hypotézu vyslovil M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 161.

králi, Kosmas zdůrazňuje, že Konrád měl „*nabyti stolce a knížectví českého*“.²⁶⁶ Vratislav se tedy vzdal svého snu, toho, co drahně let budoval. Sklonil se před svými odpůrci a přislíbil návrat ke starým pořádkům. Konrád dosáhl svého, měl slíbeno nástupnictví (v případě, že by Vratislava přežil). Břetislav ovšem ustoupit nemohl, jednak proto, že jej otec opět oficiálně odstavil, tentokrát ke strýcovu prospěchu, jednak také proto, že za sebou měl minimálně od opuštění králova tábora po Zderadově násilné smrti značnou část bojovníků. Také se projevovaly obavy z Vratislavovy pomstychtivosti, jelikož král se poté, co si naklonil bratra Konráda, rozhodl Břetislava najít a potrestat.²⁶⁷ Můžeme se jen domnívat, zda v pozadí tohoto rozhodnutí stála také královna Svatava. Snad ano. Břetislav se ovšem k otci vypravil sám, údajně spolu s třemi tisíci bojovníky, a u potoka Rokytnice před Prahou rozložil ležení, naplněn odhodláním se s králem vojensky střetnout.²⁶⁸

Vratislav sice ustoupil Konrádovi a té části předáků, kteří odmítali instituci království; stále zde ovšem hrozil konflikt mezi ním a princem Břetislavem, který k sobě svou rozhodností v klíčovou chvíli připoutal značné množství bojovníků, lidí „*osobně ráznějších a v boji statečnějších*“. Ti nemohli ustoupit, král by se totiž mstil.²⁶⁹ Na velkorysost nemohli spoléhat. Do sporu mezi otcem a synem se však opět vložil brněnský kníže Konrád, který měl především zájem na zklidnění situace, a sjednal mezi znesvářenými Přemyslovci mír, jsa, podle Kosmy, naveden svatými Václavem a Vojtěchem. Teprve nyní se situace uklidnila.²⁷⁰ Princovi bojovníci byli však rozhodnuti nepokoušet svou přítomností královi trpělivost, rozhodli se opustit Čechy a Břetislav se odhodlal odejít s nimi. Uchýlili se do Uher, kde byl princ vřele přivítán bratrancem své matky, králem Ladislavem I. (1077–1095).²⁷¹ V Uherském království zemřel před rokem cestou do Říma pražský biskup a králův bratr Jaromír-Gebhard, který v Ladislavovi našel spojence.²⁷² Je ovšem možné, že hlavním důvodem, proč uherský panovník takto podporoval Vratislavovy odpůrce, byl ten, že český král vyhnal z Olomoucka jeho sestru, kněžnu Eufemii.²⁷³ Ta zcela rozhodně nestála na králově straně a vzhledem k tomu, že s Břetislavem udržovala také později spojenecké vztahy,²⁷⁴ můžeme docela dobře spojit místo princova vyhnanství

²⁶⁶ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 46, p. 153, citace tamtéž. K interpretaci srov. M. WIHODA, *Zlatá bula sicilská*, zejm. s. 106, TÝŽ, *Kosmas a Vratislav*, s. 377 a násl. – M. STARÝ, *K právním aspektům*, s. 47, považuje tuto designaci vzhledem k výše zmíněným okolnostem neoprávněně za zcela zbytečnou. To odporuje koncepci budované M. Wihodou (naposledy M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 146–148), který klade na veškeré události roku 1091 velký důraz.

²⁶⁷ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 46, p. 153.

²⁶⁸ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 46, p. 153. – K číslu tři srov. P. KOPAL, *Kosmas a číselná symbolika*, in: Číslo a jeho symbolika od antiky po renesanci. Edd. L. Karfíková, Z. Šír, Praha 2002 (dále jen „*Kosmas a číselná symbolika*“), s. 90 a násl.

²⁶⁹ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 47, p. 154, citace tamtéž.

²⁷⁰ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 47, p. 154–155. Srov. též L. REITINGER, *Přemyslovci mezi královskou korunou*, s. 37.

²⁷¹ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 48, p. 155. Srov. J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovští „emigranti“ a říšská politika (K diplomacii Šalců a Štaufů ve střední Evropě)*, in: Staletí objevů, diplomacie a válek. Sborník k 60. narozeninám profesora Aleše Skřivana. Ed. F. Stellner, Praha 2005 (dále jen „*Přemyslovští „emigranti“*“), s. 519

²⁷² Biskup zemřel 26. června 1090. KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 41, p. 146–147. Denní datum mají také NECR. BOH., ČsČH 15, 1967, n. 56, p. 506, NECR. PODL. – *Necrologium Podlažicense*, in: Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte. Ed. B. Dudík, Brünn 1852, p. 415, AGO, MGH SS XVII, p. 648, všichni k 26. červnu. Roční z českých pramenů též uvádějí ANN. PRAG., FRB II/2, p. 377, ANN. BOH., FRB II/2, p. 381.

²⁷³ Viz s. 35–36. K Eufemiinu původu srov. pozn. 73.

²⁷⁴ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 9, p. 170.

právě s ní. Není zcela vyloučeno, že po smíru Vratislava s Konrádem, u něhož Eufemie spolu se svými synky zřejmě přebývala, se také vypravila ke svému bratru Ladislavovi.²⁷⁵

Olomoucký kníže Boleslav svoji nemoc nepřekonal a 11. srpna 1091 předčasně zesnul, pravděpodobně bez legitimních potomků.²⁷⁶ Zda přežil otcovu rezignaci na dědičné království, není zcela jasné, protože od Zderadovy vraždy postrádáme přesné časové zařazení. Pohřben byl však s velkou pompou na Vyšehradě. Obřad se konal zřejmě 13. září, což je datum, kdy na něj vzpomínali mniši z kláštera Pegau, jehož spoluzakladatelkou byla Judita mladší, dcera Svatavy a Vratislava.²⁷⁷ Otec byl z Boleslavovy smrti velmi nešťasten, o čemž svědčí dva listy – písarská cvičení nalezená v řezenském klášteře.²⁷⁸ Není však zcela jasné, kterým směrem se ubíraly další osudy olomouckého knížectví. Návrat Eufemie a jejích synků není příliš pravděpodobný vzhledem ke vztahům mezi Vratislavem a Břetislavem, jehož Eufemie zřejmě podporovala.²⁷⁹ Mimo to k takovému tvrzení nemáme žádné pramenné svědectví, které bychom mohli přesvědčivě zařadit do období 1091–1092.²⁸⁰ Stejně je možné, že Vratislav učinil olomouckým knížetem některého ze svých a Svataviných dalších potomků. Bezpečně zletilý byl tehdy jen Bořivoj, a jelikož byla objevena mince se jmény Bořivoje a Vratislava, objevila se v historiografii hypotéza, že po Boleslavově smrti panoval v Olomoucku právě Bořivoj.²⁸¹ Byla však odmítnuta rozbořem přední české numismatičky Jarmily Háskové, která zjistila, že mince, na nichž je vyobrazen král se svými syny, pocházejí z pražské mincovny a ne z Olomouce, což bylo považováno za předpoklad Bořivojova panování.²⁸² Neuvažuje vládu Konráda Brněnského, další možností je přímý Vratislavův dohled nad provincií.²⁸³ Pro tuto variantu písemné doklady také nejsou. Mohlo se ale stát, že Vratislav rozhodnutí o budoucnosti olomoucké provincie odkládal, tudíž olomouckým knížetem momentálně nikdo nebyl. Přesvědčivé odpovědi na tuto otázku se však nedočkáme.²⁸⁴

Nelze ovšem říci, že by se proti Vratislavovu království stavěli všichni. Na své straně měl vrchní představitele církve včetně biskupa Kosmy,²⁸⁵ stejně tak pochopitelně sobě oddané

²⁷⁵ Pokud ovšem Eufemie u svého bratra nepřebývala od počátku Boleslavovy vlády v Olomoucku.

²⁷⁶ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 43, p. 148–149. Z dalších pramenů srov. *NECR. BOH.*, ČsČH 15, 1967, n. 66, p. 807, ovšem k 10. srpnu. Je s podivem, že nevíme o jeho manželství.

²⁷⁷ CAL. PEGAV., SRGS II., p. 144. Na fakt, že nekrologické zápisky by se mohly týkat též data pohřbu, upozornil L. REITINGER, *Nekrologia*, s. 384, 388. Srov. též V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 558 a násl., pozn. 1.

²⁷⁸ MGH EE V, 5, p. 393–394, CDB I, 92, p. 99–100, respektive MGH EE V, 9, p. 398, CDB I, 93, p. 100–101.

²⁷⁹ Mním tím pomoc při hledání útočiště. Břetislav jej nakonec našel v Uhrách, kde panoval Eufemiin bratr Ladislav. Srov. s. 38. Je ovšem pravda, že s Konrádem, Eufemiiným zastáncem po manželově smrti, se již král usmířil, a proto by návrat Eufemie byl teoreticky možný. Návrat Otových synů (takže pravděpodobně též Eufemie) předpokládal již B. DUDÍK, *DM II.*, s. 331.

²⁸⁰ Víme sice o mincích typu C 379 a C 380, jenže kromě uvedeného období 1091–1092 existují ještě dvě, kdy je regentská vláda Eufemiina pravděpodobnější, doba krátce po smrti Oty I. roku 1087 a po roce 1092, kdy na pražský trůn usedli olomouckým Přemyslovcům nakloněnější panovníci, než jakým byl Vratislav II.

²⁸¹ J. ŠŮLA, *Byl Bořivoj II. údělným knížetem*, s. 136–137.

²⁸² J. HÁSKOVÁ, *Mincovníctví Vratislava II.*, s. 154, ve stejném duchu (ohledně ražeb v Praze a ne na Moravě) L. REITINGER, *Přemyslovci mezi královskou korunou*, s. 22, 31, ačkoli nic nenamítá proti Bořivojově vládě v Olomoucku.

²⁸³ Tak např. Z. MĚŘÍNSKÝ, *Církevní instituce*, s. 66, F. CACH, *K denárům*, s. 143.

²⁸⁴ Osobně považuji za nejpravděpodobnější vakanci nebo přímý králův dohled do doby, než bude ustanoven nový kníže.

²⁸⁵ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 47, p. 154.

předáky²⁸⁶ a konvent sázavského kláštera. Mezi Vratislavovy obdivovatele v době, kdy ještě král žil, patřil také kronikář Kosmas, jehož vztah k prvnímu českému panovníkovi byl historiky líčen jako velmi negativní.²⁸⁷ Jak ukázal D. Třeštík, z prostředí prvního českého kronikáře, z pražské kapituly, pravděpodobně od samotného Kosmy, pochází skladba *Versus post missam*. Jde o veršovaný zpěv rukopisně i výrazově svázaný se svatovojtěšskou veršovanou legendou *Quattuor immensi*, jejímž autorem byl zřejmě také Kosmas. Tento zpěv byl určen pro slavnostní příležitosti, kdy byl král po proběhlé mši korunován.²⁸⁸

Ovdovění – ústup z výsluní?

Budoucnost prvního českého království padla do temnoty přísahou, že po Vratislavově smrti se stane knížetem Konrád.²⁸⁹ Vratislav již dlouho mezi živými nepobyl. Osudným se mu stal lov a pád z koně.²⁹⁰ Jak dlouho umíral a jaké zranění si způsobil, nevíme. Zemřel 14. ledna 1092²⁹¹ a poslední odpočinek velice pravděpodobně našel na Vyšehradě v kostele sv. Petra a Pavla.²⁹² Na základě úmluv z roku 1091 se vlády chopil Konrád, do té doby kníže brněnský. Nastolení proběhlo 20. ledna.²⁹³

Otázkou ale zůstává, kterým titulem Vratislav v době své smrti disponoval; stejným titulem se honosila také Svatava. L. Reitinger vyslovil před nedávnem hypotézu, že Vratislav pozbyl po uznání Konrádova nástupnictví královské hodnosti a dále panoval jen jako kníže.²⁹⁴ Opírá se při tom o záznamy *Necrologia Bohemica*, kde byl Vratislav zaznamenán k roku 1091 jako král, ale k roku 1092 jen jako kníže.²⁹⁵ To má význam v případě platnosti premisy, že nekrologické záznamy (jejich první vrstva) vznikaly v 90. letech 11. století, tedy vzápětí po smrti

²⁸⁶ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 39, p. 141–143, II. 40, p. 144–145, II. 43, 44, p. 149–151, aj. Ke stavu šlechty srov. zejm. M. WIHODA, *Kníže a jeho věrní*, zejm. s. 21.

²⁸⁷ Tento omyl napravil až M. WIHODA, *Between the emperor and the pope*, s. 117 a násl.

²⁸⁸ D. TŘEŠTÍK, „*Gloria regni*“, s. 294 a násl.

²⁸⁹ KOSMAS, MGH SRG NS II, 46, p. 153. Je ovšem otázkou, jak by se situace vyvíjela v případě, že by Konrád svého bratra nepřežil (o dohodě v tomto duchu totiž Kosmas nic nepíše). Dle stařešinského řádu by na trůn měl usednout Břetislav.

²⁹⁰ EKKEHARD – *Ekkehardi Uraugiensis chronica*, MGH SS VI. Edd. G. Waitz, P. Kilon, Hannover 1844, p. 207. O pádu z koně dále referují (všichni s reminiscencí na Ekkeharda) ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 245, ANN. ROSENV. – *Annales Rosenveldenses*, MGH SS XVI. Ed. G. H. Pertz, Hannover 1859, p. 101, ANN. HILD. – *Annales Hildesheimenses*, MGH SRG [8]. Ed. G. Waitz, Hannover 1878, p. 49, ANN. WIRZ. – *Annales Wirzburgenses*, MGH SS II. Ed. G. H. Pertz, Hannover 1829, p. 246 (z Análů hildesheimských), MAR. SCOT. CHRON. – *Mariani Scotti Chronicon*, MGH SS V. Ed. G. Waitz, P. Kilon, Hannover 1844, p. 562 (z Análů wirziburských).

²⁹¹ O ročním datu uváděném KOSMOU, MGH SRG NS II, II. 50, p. 157, není sporu. K roku 1093 kladou Vratislavovo úmrtí AGO, MGH SS XVII, p. 648, v poznámce výše zmínění EKKEHARD, MGH SS VI, p. 207, ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 245, ANN. HILD., MGH SRG [8], p. 49, ANN. WIRZ., MGH SS II, p. 246. K roku 1094 pak ANN. PRAG., FRB II/2, p. 377. MAR. SCOT. CHRON., MGH SS V, p. 562, ji klade zcela mylně k roku 1115. – Denní datum 14. ledna uvádí kromě KOSMY, MGH SRG NS II, II. 50, p. 157, též NECR. BOH., ČsČH 15, 1967, n. 5, p. 802, a NECR. OST. – *Ein Necrologium des ehemaligen Klosters Ostrow*, SKBGW 1878. Ed. J. Emler, p. 349. O 13. lednu hovoří NECR. OL. DOM. – *Necrologium vom Jahre 1263*, AÖG 65, 1883. Ed. B. Dudík, p. 518. Zápis v NECR. PODL., *Forschungen in Schweden*, p. 404, ke 12. lednu zřejmě prvnímu českému králi nepatří.

²⁹² Na stejném místě později spočinula též Svatava. K tomu srov. s. 83.

²⁹³ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 50, p. 157.

²⁹⁴ L. REITINGER, *Přemyslovci mezi královskou korunou*, s. 31 a násl.

²⁹⁵ NECR. BOH., ČsČH 15, 1967, n. 66, p. 807, n. 5, p. 802.

vzpomínaných, s čímž lze souhlasit.²⁹⁶ Právě proto ovšem zápis Vratislavovy smrti (tvrdit, že onen *Vratizlaus dux* zapsaný k 14. lednu je někým jiným, nelze) vznikl za vlády Konrádovy potažmo Břetislavovy, tudíž za vlády panovníků, kteří by rádi znehodnotili památku na Vratislavovo království, a v prostředí, které zesnulému králi rozhodně nebylo nakloněno. Pravděpodobně šlo o pražskou kapitolu.²⁹⁷ Jeho autoři nemuseli tedy zachytit skutečnost, jen přání a to, jak měli celou situaci vidět budoucí čtenáři. Z tohoto důvodu nepovažují *Necrologium Bohemicum* za pramen potvrzující Reitingerovu hypotézu. Z nekrologií si připomínají jistého Vratislava jako knížete ještě pozdější Podlažické nekrologium (ke 12. lednu)²⁹⁸ a Pegavské nekrologium (k 8. lednu).²⁹⁹ Oba prameny pro L. Reitingera slouží jako opora pro jeho hypotézu.³⁰⁰ Jenže jak autor sám v jedné ze svých pozdějších studií připustil, v úvahu připadá ještě jeden Vratislav s potenciálním titulem *dux* a se vztahem k oběma nekrologiím, totiž syn krále Přemysla Otakara I. a jeho první choť Adléty Míšeňské.³⁰¹ Připustíme-li, že knížetem Vratislavem z Pegavského a Podlažického nekrologia je právě prvorozený syn Přemysla Otakara I., odpadá další podpůrný argument pro platnost Reitingerovy hypotézy. Poslední původní pramen, který zmiňuje krále Vratislava jako knížete a jenž jako oporu pro svoji hypotézu L. Reitinger užívá,³⁰² je Frutolfova světová kronika. Její autor patřil ke straníkům císaře Jindřicha IV., a dokonce se zmínil o předání kopí Rudolfa z Rheinfelden tehdy ještě knížeti Vratislavovi.³⁰³ Jelikož svoji kroniku psal v čase, kdy bylo třeba zdůraznit podřadné postavení českých knížat a neupozorňovat na jejich ambice a úspěchy (kolem roku 1099), mohl proto Vratislavův královský titul úmyslně zamlčet.³⁰⁴ Mimo to proti Vratislavově úplnému pokoření svědčí pamětní zápis jeho nástupce Konráda pro ostrovský klášter, připustíme-li, že nepodstoupil před rokem 1205, kdy byla vydána listina, úpravu.³⁰⁵ Z výše uvedených důvodů se domnívám, že Vratislav ani Svatava královského titulu nepozbyli.³⁰⁶

²⁹⁶ Srov. F. GRAUS, *Necrologium Bohemicum – Martyrologium Pragense a stopy nekosmovského pojetí českých dějin*, ČSČH 15, 1967 („dále jen „*Necrologium Bohemicum*““), s. 800–801, L. REITINGER, *Přemyslovci mezi královskou korunou*, s. 33.

²⁹⁷ Podle F. GRAUSE, *Necrologium Bohemicum*, s. 800–801, a P. SOMMERA, *Řezno a raně středověký Břevnov*, ČČH 93, 1995 (dále jen „*Řezno*““), s. 26 a násl., pozn. 13, nekrologium pocházelo z pražského Břevnova. Přesvědčivější je však výklad J. ŽEMLIČKY, *Vyšehrad 1130: soud, nebo inscenace? (K „nekosmovskému“ pojetí českých dějin*, in: *Husitství – reformace – renesance*. Sborník k 60. narozeninám Fr. Šmahela. Díl I. Edd. J. Pánek, M. Polívka, N. Rejchrtová, Praha 1994 (dále jen „*Vyšehrad*““), s. 64, 66, a M. DRAGONA, *Necrologium Bohemicum – příspěvek k otázce místa jeho vzniku*, DP 20, 2002 (dále jen „*Necrologium Bohemicum*““), s. 17 a násl., že šlo o pražskou kapitolu.

²⁹⁸ *NECR. PODL.*, *Forschungen in Schweden*, p. 404.

²⁹⁹ CAL. PEGAV., SRGS II, p. 117, K zápisu srov. L. REITINGER, *Přemyslovci mezi korunou a stolcem*, s. 34–35, TÝŽ, *Nekrologia*, s. 391 a násl., který na základě zkoumání originálu uvádí, že šlo o 7. leden. Snad se zmýlil editor pramenu J. B. Mencke.

³⁰⁰ Viz pozn. 294.

³⁰¹ L. REITINGER, *Nekrologia*, s. 392–394. K tomuto Vratislavovi srov. M. WIHODA, *Vladislav Jindřich*, Brno 2007 (dále jen „*Vladislav Jindřich*““), s. 137–138, 160 a násl., J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a společnost na prahu vrcholného feudalismu*, Praha 1990 (dále jen „*Přemysl Otakar I.*““), zejm. s. 127 a násl.

³⁰² Srov. pozn. 294.

³⁰³ *EKKEHARD*, MGH SS VI, p. 203. K tomuto srov. zejm. L. REITINGER, *Král Vratislav v paměti*, s. 60–69.

³⁰⁴ Jde jen o hypotézu. K roku 1099 srov. s. 48 a násl.

³⁰⁵ *CDB I*, 97, p. 104.

³⁰⁶ O své hypotéze zapochyboval i sám autor. Srov. L. REITINGER, *Nekrologia*, s. 392 a násl.

Nový kníže sídlil zřejmě na Vyšehradě.³⁰⁷ Kde přebývala královna Svatava, nevíme. Vratislav jí před smrtí snad vykázal k zabezpečení vdovský újezd při řece Želivce. O existenci tohoto panství víme z listiny Svatavina vnuka Soběslava II. (1173–1178), který potvrdil příslušnost „Svatavina újezdu“ vyšehradskému kostelu,³⁰⁸ a ze zfalšované listiny datované do roku 1187, druhého období panování dalšího Svatavina vnuka knížete Fridricha (1179–1189), kde je informováno o Svatavině věnování témuž kostelu.³⁰⁹ V řídce osídleném újezdu se zřejmě nezdržovala,³¹⁰ možná pobývala u knížecího dvora či na dvoře své dcery Judity v Grojči. Rozhodně se ovšem, jak naznačují její pozdější kroky, nevzdala dohledu nad veřejným děním a pravděpodobně si také udržela titul *regina*.³¹¹

Zájmové kliky na knížecím dvoře a mimo něj

Kníže Konrád svého staršího bratra dlouho nepřežil. Zemřel již 6. září 1092.³¹² Bezpečný nástup Břetislava Mladšího, nejstaršího tehdy žijícího syna krále Vratislava, na starobylý knížecí stolec v polovině září 1092³¹³ byl možná podmíněn (ať už umírajícím Konrádem či jeho prvorozencem Oldřichem) apelováním na dodržování stařešinského ustanovení v případě Břetislavova skonu a zajištění náležitostí pro intronizaci Oldřicha, který byl po novém knížeti druhým nejstarším z rodu.³¹⁴ Během své krátké vlády se Konrád, kromě péče o ostrovský klášter³¹⁵ a snahy o zrušení biskupské volby z roku 1091,³¹⁶ ještě zřejmě pokusil posílit postavení moravských knížat. Sám dlouho spravoval Brněnsko, které zdělili jeho dva synové Oldřich a Litold. Zpočátku zřejmě panovali nad otcovým dědictvím společně z jednoho centra,³¹⁷ nejpozději roku 1101 byly ovšem hranice mezi Oldřichovým panstvím – Brněnskem

³⁰⁷ To naznačuje KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 50, p. 157, když tvrdí, že tam slavil Velikonoce. K úloze Vyšehradu srov. zejm. A. PLESZCZYŃSKI, *Vyšehrad. Rezidence českých panovníků. Studie o rezidenci panovníka raného středověku na příkladu českého Vyšehradu*, Praha 2002 (dále jen „Vyšehrad“), *passim*.

³⁰⁸ CDB I, 287, p. 251–253.

³⁰⁹ CDB I, 406, p. 439.

³¹⁰ Území vymezil již V. V. TOMEK, *Újezd Svatavin na řece Sázavě. Drobnůstka ze starého místopisu českého*, PAM 1, 1855 (dále jen „Újezd Svatavin“), s. 320–321.

³¹¹ To naznačují jak nekrologické zápisky, které bezvýhradně Svatavu označují jako královnu, tak např. KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 37, p. 209, III. 58, p. 234, či MON. SAZ., FRB II, p. 257. Srov. též s. 84.

³¹² KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 50, p. 157. Z nekrologií Konrádovu smrt zaznamenává zcela nepochybně NECR. BOH., ČsČH 15, 1967, n. 75, p. 807. NECR. OST., SKBGW 1878, p. 352, zaznamenává k 9. září pravděpodobně smrt jeho pravnuka Konráda II. Oty, obdobně k témuž dni NECR. PODL., Forschungen in Schweden, p. 420. Pod datem 1. září je uvedený v NECR. BOH.-SIL. – *Böhmisch-Schleschisches Necrologium*, ZVGMS 5, 1863. Ed. W. Wattenbach, p. 113. Srov. též J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci*, s. 47.

³¹³ Oslavně KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 50, p. 157–158, III. 1, p. 160–161.

³¹⁴ Tak výslovně KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 13, p. 175–176.

³¹⁵ CDB I, 97, p. 104.

³¹⁶ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 49, 50, p. 155–157. Srov. J. BOBEK, *Mincovnictví olomouckých biskupů*, s. 60.

³¹⁷ Tak se, na základě KOSMOVA, MGH SRG NS II, III. 9, p. 169–170, tvrzení, že kníže Břetislav II. roku 1099 oblehl oba bratry ve městě Brně, domnívá M. WIHODA, *Testament knížete Břetislava*, in: *Sága moravských Přemyslovců. Sborník a katalog výstavy pořádané Vlastivědným muzeem v Olomouci a Muzeem města Brna k 700. výročí tragické smrti Václava III., posledního českého krále z dynastie Přemyslovců*. Ed. R. Fífková, Brno – Olomouc 2006 (dále jen „Testament“), s. 47–48, TÝŽ, *Morava knížecí*, s. 154. Je pravděpodobné, že minimálně jistý čas skutečně oba bratři vládli z jednoho hradu obdobně jako olomoučtí Přemyslovci Svatopluk a Ota, zda to ale platilo ještě roku 1099, je otázkou. S ohledem na Oldřichovo zjetí roku 1097 je ovšem pravděpodobné, že „obojí Konrádovo dědictví“, tedy spojené Brněnsko se Znojemskem, spravoval Litold. Jednu z možností rozdělení nastiňuje výklad

a Litoldovými državami – Znojemskem velmi přesně vymezeny.³¹⁸ Je však možné, že k rozdělení došlo až v roce 1101, kdy chtěl mít Litold jistotu vlastního panství s ohledem na Oldřichovy legitimní aktivity, které směřovaly vstříc českému knížecímu stolci, a potenciální zásahy pražského knížete vůči Oldřichovi. Mohla též existovat dohoda, že poté, co Oldřich nabyde českého knížectví, stane se Litold vládcem celé jižní Moravy.³¹⁹ Jisté je, že oba bratři, ať už forma spoluvlády byla jakákoli, spolupracovali proti novému knížeti. Nemůžeme rozhodně říci, o jak rozsáhlý aparát se oba Přemyslovci opírali. Z jejich pobočníků známe jen Neušu, syna Dobřemilova.³²⁰

Na opačné straně stanuli olomoučtí Přemyslovci, kteří se zatím navrátili do své domoviny. Zřejmě se tak stalo nejdříve za vlády Konráda Brněnského, jehož vztahy s olomouckými příbuznými byly velmi dobré.³²¹ Neměla by ovšem zapadnout možnost, že poměry v Olomoucku vrátil do stavu z roku 1087 až kníže Břetislav. Je totiž nápadné, jak věrně stáli olomoučtí Přemyslovci za pražským knížetem.³²² Svoji roli možná hrála vděčnost, která byla ovšem oboustranná. Kníže Břetislav totiž před svým nástupem na stolec svých předků pobýval u Ladislava I., uherského krále a bratra olomoucké kněžny Eufemie. Jak bylo již výše nastíněno, není vyloučeno, že uherský exil zajistila svému synovci právě Eufemie.³²³ Vdova po Otovi Olomouckém se po restituci podruhé chopila regentské vlády za nezletilce Svatopluka, narozeného snad v první polovině osmdesátých letech 11. století, a mladšího Otíka. O této regentské vládě sice neexistují přímé důkazy, nelze ji však také ničím zpochybnit.³²⁴ Podporují ji navíc Kosmova slova, který Eufemii zmiňuje při líčení Oldřichovy rebelie roku 1099,³²⁵ možná ji charakterizuje také mince C 379 s vyobrazením trůnící Eufemie s insigniemi a Svatopluka.³²⁶ Navzdory tomu, že nevíme přesně, kdy se Svatopluk chopil samostatné vlády, numismatikové obvykle uvažují o datu 1095, vypočteném na základě ne zcela zřejmého data Svatoplukova narození.³²⁷ Stalo se tak ovšem bezpečně před rokem 1101, kdy stanul v čele vojska.³²⁸ V čele

v textu. – V literatuře se obvykle (a neopodstatněně) setkáváme s názorem, že svého času Konrádova država byla rozdělena již roku 1092. Srov. např. Z. MĚŘÍNSKÝ, *Církevní instituce*, s. 67.

³¹⁸ Tak na základě tzv. zakládací listiny třebského kláštera (*FUN. MON. TREB. – Gründung der Trebitscher Kirche. Anhang IV*, MGH SRG NS II, Edd. B. Bretholz, W. Weibinger, Berlinum 1923, p. 257–261) stanovil R. FIŠER, *Klášter uprostřed lesa*, Brno 2001 (dále jen „*Klášter*“), mapa č. 1.

³¹⁹ V tomto smyslu již M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 153–154.

³²⁰ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 15, p. 177.

³²¹ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 9, p. 170. Srov. již V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 298.

³²² KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 9, p. 170.

³²³ Srov. s. 38–39.

³²⁴ Tak již E. NOHEJLOVÁ, *Denár kněžny Eufemie*, s. 5, F. CACH, *K denárům*, s. 143, Z. MĚŘÍNSKÝ, *Církevní instituce*, s. 66, M. WIHODA, *Testament*, s. 46, TÝŽ, *Morava knížecí*, s. 162.

³²⁵ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 9, p. 170.

³²⁶ Nelze určit, zda patří do první regentské vlády (po 1087), nebo do druhé (po 1092). Obvykle (J. SMOLÍKEM, *Denary údělných knížat na Moravě (XI. a XII. stol.)*, Praha 1896 (dále jen „*Denary údělných knížat*“), s. 22–24, E. NOHEJLOVOU, *Denár kněžny Eufemie*, s. 5, G. SKALSKÝM, *Rec.: E. Nohejlová: Denár kněžny Eufemie*, ČMM 54, 1930 (dále jen „*Rec.: Denár*“), s. 255–256, F. CACHEM, *K denárům*, s. 143 a násl., J. VIDEMANEM – J. PAUKERTEM, *Moravské denáry 11.–12. století*, Kroměříž 2009 (dále jen „*Moravské denáry*“), s. 119) je však ona mince kladena do doby těsně před rokem 1095.

³²⁷ Srov. J. SMOLÍK, *Denary údělných knížat*, s. 24, E. NOHEJLOVÁ, *Denár kněžny Eufemie*, s. 5, F. CACH, *K denárům*, s. 143. B. KRZEMIENSKA, *Moravští Přemyslovci*, s. 31, uvažuje zcela bez podkladů o roce 1097, obdobně (jistě ne bez vlivu práce B. Krzemieńské) J. ŽEMLIČKA, *Poslední lov*, s. 234. K datu Svatoplukova narození viz s. 21.

³²⁸ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 15, p. 178. Ke tvrzení M. WIHODY, *Morava knížecí*, s. 162, že šlo o rok 1099, srov. pozn. 129.

knížectví stanuli postupem času pravděpodobně oba bratři, zemi spravovali zřejmě z jednoho centra – Olomouce.³²⁹

Vlastní zájmy hájil pochopitelně také kníže Břetislav II. Po nástupu na trůn se snažil především posílit vlastní pozici v rodině i mezi předáky. Oldřicha Brněnského snad odbyl příslibem následnictví,³³⁰ s olomouckými Přemyslovci udržoval již delší dobu velmi dobré styky.³³¹ Nevíme, jak vycházel se svými mladšími nevlastními sourozenci. Něco jej zřejmě pojilo s Vladislavem, jak naznačuje Kosmas zmínkou o Pavlíkovi, Vladislavově vychovateli, který padl v knížecím vojsku roku 1100 před hradem Raabs.³³² O vztazích s Bořivojem, mladým Soběslavem, macechou Svatavou a rodinou nevlastní sestry Judity mladší toho příliš nevíme, zřejmě ale nikterak dobré nebyly. Změna nastala až na sklonku 11. století, kdy kníže podobně jako jeho předchůdci začal uvažovat o obehnutí stařešinského řádu a nastolení vlády vlastních potomků. Situace byla obdobná jako v případě Spytihněva II. – Břetislavův stejnojmenný syn, stejně jako potomek Spytihněvův, byl nejstarším ze své generace.³³³ Synův nárok na trůn se rozhodl pojistit dohodou s Bořivojem, kterému sice přislíbil, že po něm zdědí knížecí stolec,³³⁴ zároveň si ale zřejmě vymínil, že po Bořivojovi na oplátku nastoupí tehdy mladičký Břetislav.³³⁵

Důležitou roli v politickém systému knížectví Čechů zastávala též královna-vdova Svatava. Nemáme sice zpráv, že by toužila podílet se výrazněji na vládnutí, dohledu nad veřejným prostorem se ale nikdy zcela nezrekla. Její pozice byla pochopitelná a v mnohém neměnná: snažila se podporovat vlastní potomky a pokud možno jim dláždit cestu k moci.³³⁶ Využívala tak svého výjimečného postavení, titulu královny, ve prospěch svých nejbližších. Po Boleslavově smrti, ještě za života krále Vratislava, se Svatava soustředila na pomoc zejména Bořivojovi.³³⁷ V její péči nejspíš zůstal nejmladší Soběslav, jemuž pravděpodobně nebylo v době otceva skonu maximálně necelých sedm let.³³⁸ Zatímco Bořivoje i Soběslava královna během svého života velice podporovala, Vladislav její přízeň během let nejspíš ztratil.³³⁹ Pod ochlazení vztahů se zřejmě podepsaly Vladislavovy přátelské styky s olomouckými

³²⁹ To naznačuje KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 9, p. 170, III. 15, p. 178.

³³⁰ Nevíme to sice jistě, s ohledem na hladký nástup Břetislava II. a na fakt, že Oldřich byl po novém knížeti druhý nejstarší, považují to za pravděpodobné.

³³¹ Srov. s. 43.

³³² KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 12, p. 173. – Nemuselo to ovšem nic znamenat, jelikož již v roce 1099 se Břetislav částečně usmířil se skupinou kolem Bořivoje, kam (teoreticky) mohl patřit též Pavlík. Ale bylo by potom zarážející, jak špatné vztahy panovaly mezi Bořivojem a Vladislavem. Srov. pozn. 134.

³³³ Narodil se nejdříve v červnu (?) 1095, devět měsíců po sňatku rodičů, k němuž srov. KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 3, p. 163.

³³⁴ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 8, p. 169.

³³⁵ Takto interpretoval, nepravděpodobně, KOSMOVA, MGH SRG NS II, III. 13, p. 174, slova („*Date ... filiolo meo lituum meum et iaculum...*“) poprvé, pokud vím, P. CHARVÁT, „*Dejte mému synáčkovi loveckou trubku mou a kopí*“: Co vlastně odkázal umírající Břetislav II. svému dědici?, AHMUSO 5, 2000 (dále jen „*Dejte mému synáčkovi*“), s. 168. Srov. též kupř. M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 148–149, jakož i mírně rozporuplný článek B. KRZEMIENSKÉ, *Břetislav II.*, s. 730, z něhož P. Charvát možná vycházel.

³³⁶ O tom svědčí KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 37, p. 209, III. 58, p. 234–235.

³³⁷ Zachránila jej pravděpodobně roku 1099, kdy Bořivojovi pomohla zajistit trůn. Její role je pravděpodobná, leč nedoložená. Srov. J. ŽEMLIČKA, *Poslední lov*, s. 238 a násl.

³³⁸ Narodil se snad po roce 1085. Srov. s. 23.

³³⁹ Je ovšem možné, že se Svatava podílela na Vladislavově rezignaci roku 1117. Srov. s. 70.

Přemyslovci, které Svatava evidentně příliš v lásce neměla.³⁴⁰ Možná, že se projevovaly dřívější rozpory s její švagrovou, olomouckou kněžnou Eufemií, která snad vyrůstala na polském panovnickém dvoře, tedy tamtéž, kde Svatava.³⁴¹ Zostřeným vztahům neprospělo přátelství olomouckých Přemyslovců a knížete Břetislava II., muže, jehož politickou dráhu se Svatavě povedlo již jednou zastavit. Osud se však postavil proti královně, která se nakonec musela smířit s faktem, že nevlastní syn, jehož pozici podkopávala, usedl necelých osm měsíců po smrti krále Vratislava na stolec svých předků. Nevíme sice o Svataviných aktivitách v počátcích Břetislavova panování, můžeme ale na základě pozdějších údajů teoretizovat, že se snažila knížecí autoritu dále podkopávat.³⁴² Stejně tak nemůžeme bezpečně říci, zda naplno využívala práva královny nosit o významných svátcích královskou korunu, jak činila za manželovy vlády.³⁴³ Pokud se tak dělo, nevíme ani, kdo slavnostní korunovace prováděl, zda pražský biskup Kosmas, jmenovaný sice z vůle krále Vratislava, ale vysvěcený až dva roky po králově smrti,³⁴⁴ nebo sázavský opat Božetěch, jeden z Vratislavových nejpřednějších rádců, který korunovační obřad prováděl již za králeho života.³⁴⁵ Sázavský klášter patřil k významným oporám Vratislavovy politiky a ideologické koncepce prvního českého království. Arcibiskupského pallia, o něž se snažila právě prostřednictvím slovanské liturgie – dědictví arcibiskupa Metoděje, se však země Čechů nedočkala.³⁴⁶ Je přirozené, že po králově smrti zůstala skupina kolem opata Božetěcha věrna Vratislavově vdově, nositelce královského odkazu, a že se postavila proti knížeti Břetislavovi. Je možné, že vyhnání sázavských mnichů, Svataviných spojenců, knížetem Břetislavem II. na přelomu let 1096 a 1097 souvisí nejen s „vnitřní opozicí“ proti knížeti ze strany Božeje a Mutiny,³⁴⁷ ale také s obřadem při svěcení kláštera svatého Jakuba v saském Pegau na sklonku července 1096. Tehdy darovala Svatavina dcera Judita jako spoluzakladatelka novému klášteru královskou korunu a roucho, které zřejmě pocházelo z pokladu krále Vratislava.³⁴⁸ Toto slavnostní věnování se odehrálo téměř přesně deset let po pražské korunovaci prvního českého panovnického páru a bylo vzpomínkovým aktem.³⁴⁹ Je oprávněné domnívat se, že mu přihlížela i královna Svatava. Na dvoře své dcery byla mezi svými. Judita a její manžel Wiprecht z Grojče totiž patřili k významným zastáncům Vratislavovy a Svataviny, tedy své, rodiny. Za vlády krále Vratislava

³⁴⁰ Je velmi pravděpodobné, že Svatava stála v pozadí Boleslavova povýšení do Olomouce, čímž dala najevo svůj vztah k Eufemii a jejím synkům. Na tom se shoduje také literatura. Srov. s. 34 a násl. Je sice pravdou, že roku 1101 Bořivoj s olomouckými Přemyslovci spolupracoval, můžeme to ale chápat jako dodržování vůle Břetislava II., který byl se svými olomouckými příbuznými zadobře.

³⁴¹ Srov. pozn. 73.

³⁴² Vodítkem zde je především situace okolo vraždy Břetislava II.

³⁴³ To naznačuje *VERSUS POST MISSAM*, „Gloria regni“, p. 288, v. 15. Srov. též D. TŘEŠTÍK, „Gloria regni“, s. 291–292, L. REITINGER, „Král český a polský“, s. 22–23.

³⁴⁴ Tento fakt bývá obvykle vysvětlován tak, že kníže Břetislav II. Kosmovu vysvěcení nebyl příliš nakloněn. Srov. např. B. KRZEMIEŃSKA, Břetislav II., s. 728.

³⁴⁵ Tak *FUND. MON. SAZ. – Gründung des Klosters Sazawa. Anhang I*, MGH SRG NS II. Edd. B. Bretholz, W. Weibinger, Berlin 1923, V., p. 250. Božetěch Vratislava korunoval již během episkopátu biskupa Kosmy, králi jinak velmi nakloněnému (*KOSMAS*, MGH SRG NS II, II. 47, p. 154). Kosmovi tehdy nebyla udělena investitura ani nebyl vysvěcen. Srov. *KOSMAS*, MGH SRG NS II, II. 49, 50, p. 156–157, III. 2, p. 162–163.

³⁴⁶ Srov. P. ELBEL, *Dějiny neúspěchu*, s. 289–293, M. WIHODA, *Sázavský klášter*, s. 243. *CDB I*, 81, p. 87–89.

³⁴⁷ Takto interpretoval *KOSMOVA*, MGH SRG NS II, III. 4, p. 165, slova L. REITINGER, *Přemyslovci mezi královskou korunou*, s. 58–60.

³⁴⁸ *ANN. PEGAV.*, MGH SS XVI, p. 245, srov. L. REITINGER, *Přemyslovci mezi královskou korunou*, s. 42 a násl. Je otázkou, zda šlo také o roucho královny Svatavy.

³⁴⁹ L. REITINGER, *op. cit.*, s. 47 a násl.

se Wiprecht těšil značné přízni pražského dvora³⁵⁰ a později svým jednáním několikrát výrazně pomohl svým českým příbuzným.³⁵¹ Není vyloučeno, že do okruhu Svataviných lidí patřila též část rodu Vršovců, jmenovitě Božej, správce Žatce, a Mutina, v jehož moci byly Litoměřice. Oba předáci totiž byli v nemilosti knížete Břetislava, který je nakonec vyhnal,³⁵² a po jeho násilné smrti se opět vrátili do Čech. Snad proto, že měli se Svatavou či Bořivojem nějakou dohodu.³⁵³ Svatava se tak mohla opřít ve svých snahách zajistit synům trůn o poměrně rozsáhlou základnu.

Čechové proti Polákům a zahraniční politika českého knížectví

Ačkoli chováním na domácí politické scéně se Břetislav II. aspoň v počátcích své vlády značně odlišoval od svého otce, v zahraniční politice se snažil držet dříve vytyčenou linii. Bývá mu sice předhazováno, že Čechy pozbyly lesku, kterým zářily za Vratislavovy vlády, že Břetislav byl mužem bez ambicí,³⁵⁴ toto tvrzení se ovšem zakládá pouze na posouzení jeho „bezvýznamného“ sňatku s členkou bavorského hraběcího rodu, ignoraci královské koruny a rozporuplné charakteristice knížete.³⁵⁵ Je sice pravda, že Břetislav nezasahoval do prestižního boje o investituru, nečinil tak ovšem v posledních letech své vlády ani král Vratislav.³⁵⁶ Můžeme-li věřit Kosmovi, v roce 1093 si na polském knížeti vojensky vymohl poplatek placený již knížeti Břetislavovi I.³⁵⁷ V tom čase se totiž v Polsku rozpínala moc palatina Setěcha a

³⁵⁰ Tak KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 7, p. 167.

³⁵¹ Srov. porůznu níže.

³⁵² O vyhnání KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 4, p. 165. Srov. P. KOPAL, *Neznámý známý rod. Pokus o genealogii Vršovců*, SAP 51, 2001 (dále jen „*Neznámý známý rod*“), s. 19 a násl., 33–34.

³⁵³ Naznačuje to KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 14, p. 176.

³⁵⁴ Takto Břetislava charakterizovala B. KRZEMIEŃSKA, *Břetislav II.*, s. 729, po ní hodnocení (jako velmi často, na což poukázal již M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 339, pozn. 289) převzal J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 121 a násl.

³⁵⁵ Ke sňatku srov. s. 47–48. Královskou korunu Břetislav ignoroval snad již proto, že stejně postupoval též za Vratislavova královského panování. Ve světle zjištění brněnských medievistů tak se podstatná část výkladu B. KRZEMIEŃSKÉ, *Břetislav II.*, s. 722 a násl., stává překonanou. – Výklad KrzemieŃské o Břetislavově povaze nadto považují sám o sobě za rozporuplný kvůli jeho jednostrannosti. Břetislav II. je zde vylíčen jako neschopný, labilní a zakomplexovaný despota (s. 726–728). Oporou je autorce zejména Kosmovo líčení. Zajímalo by mne ovšem, kde řečený KOSMAS, MGH SRG II, III. 1, p. 161, hovoří o podezřívavosti a zášti, jak tvrdí B. KRZEMIEŃSKA, *Břetislav II.*, s. 728. Střídání dvorských klik, další historičtina výtka (vyhnání Vršovců Božeje a Mutiny, KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 4, p. 165) bylo ve středověku docela běžným jevem. Břetislavovy evidentní vojenské úspěchy vůči Polsku, jichž si je, kromě KOSMY, MGH SRG NS II, III. 1, p. 161–162, III. 4, p. 164–165, vědom též GALLUS, MGH SS IX, II. 4, p. 446, KrzemieŃska přechází (na rozdíl od J. ŽEMLIČKY, *Čechy knížecí*, s. 127). Stejně tak odsuzuje B. KRZEMIEŃSKA, *Břetislav II.*, s. 730, Břetislavovy zásahy proti brněnským Přemyslovcům za účelem prosadit nástupnictví vlastních potomků (na tyto myšlenky později snad navázal P. CHARVÁT, „*Dejte mému synáčkovi*“, s. 168). Obdobné snahy však projevovali již Spytihněv II. i Vratislav II. Břetislavovi vyšel, na rozdíl od obou předchozích případů, první krok, nástup Bořivoje II. B. KrzemieŃska se naopak nezmiňuje o jeho nenávislných antisemitských projevech (KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 5, p. 166). – Jsem si vědom toho, že Kosmas Břetislava z různých důvodů obdivoval, a proto se snažil zakrýt stinné stránky jeho osobnosti (k tomu srov. již D. TŘEŠTÍK, *Kosmova kronika*, např. s. 163–164). B. KrzemieŃské ovšem evidentně nešlo o neobjektivnější možné líčení. Je proto s podivem, že její zmíněné dílko je nemálo citováno ostatními autory. Běží zde o komplexnější problém české historiografie, kdy známí nekriticky přebírají údaje od známých, kapacit (příkladem *pars pro toto* budiž některé omyly V. Novotného, k nimž srov. s. 17–18).

³⁵⁶ Jeho míšeňské peripetie (KOSMAS, MG SR NS II, II. 39, p. 141–143) měly snad za cíl upevnit vlastní postavení na sever od hranic českého království.

³⁵⁷ KOSMAS, MGH SR NS II, III. 1, p. 161–162.

nepohodlní velmoži prchali k Břetislavovi. Mezi jinými se do Čech dostal též Zbyhněv, ne zcela legitimní syn polského knížete Vladislava Heřmana. Český kníže využil uprchlíků k vlastním účelům a podporoval, třeba i vojensky, jejich opozici vůči Setěchovi a Vladislavu Heřmanovi. Setěch v této době snad též vpadl na Moravu a spolu s Heřmanem si na pomoc proti odbojníkům přivolal opět českého knížete,³⁵⁸ který využil situace a snad při této příležitosti, jak naznačuje Gallus Anonymus, se obrátil proti Heřmanovi a vymánil na něm dlužený poplatek.³⁵⁹ Jak se k „častým vpádům“, jejichž smyslem zřejmě bylo pouze přimět Poláky k zaplacení tributu a „zasévat nesvornost“,³⁶⁰ stavěla královna Svatava, nemáme pramenných záznamů. S ohledem na to, že nevíme ani o jejích vazbách na polské předáky, můžeme jen teoretizovat. V roce 1091, kdy česká vojska pomáhala Vladislavu Heřmanovi v boji proti Pomořanům,³⁶¹ žil ještě Vratislav II. Není důvodu nedomnívat se, že tehdejší politika vůči Polsku byla aspoň zčásti koordinována se Svataviným postojem. Přátelské vztahy mezi českým a polským panovnickým dvorem a též Kosmas naznačují, že po smrti Vratislava II. nastala změna.³⁶² Ta mohla být podmíněna tím, že Vladislav Heřman v té době³⁶³ podporoval dvorskou kliku kolem své sestry a synovců tím, že se postavil na odpor knížeti Břetislavovi, bratrovi své zemřelé ženy JUDITY.³⁶⁴ Je tedy možné, že Svatavin postoj k Břetislavovým válečným aktivitám v Polsku se měnil s ohledem na to, koho právě český kníže podporoval. Poté, co Břetislav přinutil Heřmana k zaplacení poplatku, se situace uklidnila. Jako znamení dočasného smíru byl do péče českého knížete svěřen Boleslav, jediný syn české princezny JUDITY a polského knížete, jehož jeho otec pověřil „správou“ Kladska.³⁶⁵

O rok později kníže Břetislav ještě více oslabil pozici královny-vdovy na dvoře tím, že se oženil. Sňatek byl uzavřen v září 1094 a manželkou se mu stala Luitgarda³⁶⁶ pocházející z bavorského hraběcího rodu Bogenů, jejichž moc a prestiž stoupala.³⁶⁷ Břetislav tehdy nebyl nejmladší, rozhodně přesáhl třicet let věku.³⁶⁸ Tento sňatek bývá někdy považován za důkaz

³⁵⁸ GALLUS, MGH SS IX, II. 4, p. 446, II. 10, p. 448. – Ke Zbyhněhově původu srov. R. GRODECKI, *Zbigniew, książę Polski*, in: Studja staropolskie. Księga ku czci Aleksandra Brücknera. Edd. G. I. Wolf, K. S. Jakubowski, Kraków 1928 (dále jen „Zbigniew“), s. 75–76, i GALLUS, MGH SS IX, II. 4, p. 446.

³⁵⁹ GALLUS, MGH SS IX, II. 4, p. 446, zde není v rozporu s KOSMOU, MGH SRG NS II, III. 1, p. 162. Několik Břetislavových vpádů zmíněných Kosmou mohlo být ve prospěch Zbyhněvův, další proti němu. Je možné, že splacení poplatku bylo součástí dohody podmiňující Břetislavovu „pomoc“.

³⁶⁰ GALLUS, MGH SS IX, II. 4, p. 446, KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 1, p. 161.

³⁶¹ GALLUS, MGH SS IX, II. 2, p. 445. O oné výpravě hovoří též další polské prameny, leč beze zmínky české účasti. Srov. např. RKK, MPH NS V, p. 53.

³⁶² KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 1, p. 162. O Konrádově poměru k Vladislavu Heřmanovi nemáme zpráv.

³⁶³ Do konce roku 1093. Vladislav Heřman zřejmě nebyl příliš silným panovníkem, takže jeho postoje se mohly měnit. Nadto stál ve vleku palatina Setěcha. Srov. H. ŁOWMIAŃSKI, *Poczatki VI. 1.*, s. 116–117. – Výše zmíněná teorie se jen snaží objasnit, proč přestal být odváděn poplatek.

³⁶⁴ Judita zemřela 25. prosince 1086. Několik měsíců před tím, 20. srpna 1086, porodila Vladislavovi syna Boleslava. Srov. K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 164–168.

³⁶⁵ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 1, p. 162. Byl-li správou Kladska pověřen osmiletý hoch svěřený do péče českého knížete, není pochyb o tom, kdo vykonával v Kladsku skutečnou moc.

³⁶⁶ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 3, p. 163, AGO, MGH SS XVII, p. 648.

³⁶⁷ Tak M. PIENDL, *Böhmen und die Grafen von Bogen*, Bohemia (= JdCC) 3, 1962 (dále jen „Böhmen und die Grafen“), s. 139–140. K identifikaci Luitgardu jako sestru hraběte Albrechta I. z Bogenu srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 362, pozn. 1. – Podle hypotézy M. PIENDLA, *Böhmen und die Grafen*, s. 141, obdržela Luitgarda věnem statky v Horním Bogenu. – K Luitgardině původu srov. též F. TYROLLER, *Genealogie des altbayerischen Adels*, s. 240.

³⁶⁸ Jeho matka zemřela v lednu 1062, srov. KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 20, p. 112.

úpadku přemyslovského dvora.³⁶⁹ Je sice pravda, že dvě ze tří manželek Vratislava II. pocházely z královského rodu, jenže otcem manželky Spytihněva II. byl „jen“ markrabí a manželka Konráda I. byla též hraběcího rodu.³⁷⁰ V porovnání s otcem měla tedy Břetislavova manželka méně urozený původ, to však není dostatečný argument pro tvrzení o úpadku přemyslovského dvora. První Vratislavovo manželství s královskou dcerou bylo částečně vynucené okolnostmi, ve druhém takovémto manželství šlo navíc o královskou vnučku. Navíc Břetislav si zřejmě nemohl příliš vybírat, v okolí Čech totiž nebylo k dispozici příliš mnoho žen odpovídajícího věku a původu. Nadto mohl být motivován snahou ještě lépe si pojistit jihozápadní hranici.³⁷¹ Ze sňatku vzešel, pokud víme, jediný potomek, syn Břetislav.³⁷²

V polovině 90. let se rýsovaly obrysy proticísařskou papežskou stolicí plánované akce na pomoc byzantské říši v boji proti muslimům. Definitivně byla vyhlášena 27. listopadu 1095 a vešla do dějin jako první křížová výprava.³⁷³ Šlo o dobrou příležitost, jak zbohatnout a osamostatnit se. Proto se na výpravu vydávali v hojném počtu mladší potomci hraběcích rodů, doufající, že dobydou nějaké panství.³⁷⁴ Český kníže a všichni jeho mužští příbuzní se však k tažení stavěli přinejmenším apaticky, jakkoli právě podnik podobného formátu mohl aspoň na určitý čas ulehčit některým čekatelům na přemyslovský stolec.³⁷⁵ Ani účast urozených žen nebyla výjimkou. Ačkoli bylo tažení určeno primárně urozeným a movitějším, již v dubnu 1096 se na pochod vydala chudinská zfanatizovaná vojska. Jejich část pod vedením jistého Volkmara, nezřídka páchající židovské pogromy, prošla i Čechami, kde se též dopouštěla násilí na židovském obyvatelstvu, navzdory mírotvorným snahám pražského biskupa Kosmy.³⁷⁶ Jiný vklad české země první vlně tažení ve jménu kříže, které skončilo dobytím Jeruzaléma v červenci 1099, nenabídly.³⁷⁷

Klid při severní hranici českého knížectví neměl dlouhého trvání. Již k roku 1096 Kosmas zaznamenává, že kníže Břetislav v Polsku rozbořil hrad Brdo a místo toho vystavěl nový hrad Kamenec.³⁷⁸ Mohlo jít též o preventivní opatření, Gallus však naznačuje, že mohlo jít opět o nezaplacení poplatku.³⁷⁹ Kosmas navíc informuje, že polský kníže v té době poskytl azyl

³⁶⁹ Tak B. KRZEMIENSKA, *Břetislav II.*, s. 729, J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 121.

³⁷⁰ Svatavin otec nebyl sice králem, její děd a praděd z otcovy strany však ano.

³⁷¹ Navzdory tomu, že s bavorským Rapotou z Kouby, Vratislavovým důvěrníkem, udržoval Břetislav nadále dobré vztahy. KOSMAS, MGH SRG NS II, III, 2, p. 162.

³⁷² Srov. též V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 362, pozn. 1.

³⁷³ K přípravám tažení, jakož i k samotné první křižácké srov. zejm. S. RUNCIMAN, *A History of the Crusades. Volume I. The First Crusade and the Foundation of the Kingdom of Jerusalem*, London 1951 (dále jen „*The First Crusade*“), passim, B. W. MARSHALL et alli, *A History of the Crusades. Volume I. The First Hundred Years*, Madison – Milwaukee – London 1969 (dále jen „*The First Hundred Years*“), s. 3–341.

³⁷⁴ Srov. S. RUNCIMAN, *The First Crusade*, passim.

³⁷⁵ Ani tvrzení, že Čechy stály v táboru císaře Jindřicha IV., jehož příznivci nechtěli mít s křížovou výpravou jemu protivného papeže Urbana II. nic společného, neobstojí. Jeden z vůdců tažení, dolnolotrinský vévoda Godefroi IV., patřil též k Jindřichovým podporovatelům. Srov. za všechny S. RUNCIMAN, *op. cit.*, s. 145–146.

³⁷⁶ KOSMAS, MGH SRG NS II, III, 4, p. 164, EKKEHARD, MGH SS VI, p. 208. Srov. S. RUNCIMAN, *The First Crusade*, s. 136–141, s důrazem na české záležitosti J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 123–124.

³⁷⁷ To konstatoval již J. ŽEMLIČKA, *op. cit.*, s. 124, srov. též P. SOUKUP, *Křížové výpravy v českých dějinách*, in: *Svaté války. Dějiny křížových výprav (doslov)*, Praha 2012 (dále jen „*Křížové výpravy*“), s. 917.

³⁷⁸ KOSMAS, MGH SRG NS II, III, 4, p. 164.

³⁷⁹ GALLUS, MGH SS IX, II, 16, p. 450.

exulantům vyhnáným knížetem Břetislavem.³⁸⁰ Zdá se tedy, že vztahy mezi polským a českým knížetem se opět zostřily. Je pravděpodobné, že Heřman tak reagoval na prosby své sestry Svatavy, která snad stála v čele domácího odboje proti knížeti Břetislavovi.³⁸¹ Nad Kladskem, državou, kterou udělil polský kníže svému mladému synovi Boleslavovi, si ovšem stále udržoval dohled český kníže.³⁸² Boleslav byl o Vánocích roku 1099 dokonce ustanoven mečonošem českého knížete.³⁸³ Rozbouření nastalo též při hranici s Uhrami. Král Ladislav během bojů o trůn na sklonku kralování Vratislava II. stál rozhodně na straně králových odpůrců, tedy také olomouckých Přemyslovců, v jejichž prospěch snad, můžeme-li věřit pozdní uherské legendě, někdy v polovině roku 1095 zasáhl.³⁸⁴ S Ladislavovým synovcem a nástupcem Kolomanem (Ladislav zemřel ještě roku 1095) udržoval Břetislav taktéž přátelské vztahy.³⁸⁵

Čechové proti Čechům a Moravanům

K polovině 90. let se vztahují první zprávy o domácí opozici proti knížeti z řad velmožů. Stanuli v ní Vršovci Mutina a Božej. Kníže Mutinovi obstavil majetek a vypověděl jej ze země, Božeje poslal do Míšně, odkud uprchl do Polska. Vladislav Heřman, jsa tehdy ve sporech s českým knížetem, je ochotně přijal.³⁸⁶ Proti knížeti se též postavila část domácího kléru reprezentovaná sázavským klášterem, který stál na straně skupiny kolem Svatavy. Spor skončil jejich vyhnáním a dosazením mnichů latinského ritu. Tím se Břetislav zbavil dalšího reliktu připomínajícího Vratislavovo království.³⁸⁷ Mnohem zásadnějším se však ukázal být spor mezi Břetislavem a brněnskými knížaty Oldřichem a Litoldem. Konflikt se odehrál ve dvou fázích. Co odstartovalo první, nevíme. V souvislosti s tažením uherského krále Ladislava na Moravu roku 1095 však můžeme odhadovat, že šlo o neshody mezi olomouckými a brněnskými Přemyslovci, kde Břetislav stál na straně Svatopluka, Otíka a Eufemie.³⁸⁸ Proti Oldřichovi zakročil v roce 1097. Zajal jej a internoval v Kladsku, které tehdy spravoval mladý Boleslav Křivoústý.³⁸⁹ První

³⁸⁰ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 4, p. 165.

³⁸¹ K tomuto tvrzení sice nemáme důkazy, je ale s ohledem na níže podané skutečnosti pravděpodobná.

³⁸² KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 5, p. 165–166.

³⁸³ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 9, p. 170. Boleslav též získal nárok na část poplatku odváděnému českému knížeti od jeho otce. – Obdobného povýšení se Boleslavu (Křivoústému) dostalo od svého otce v den Nanebevzetí Panny Marie (15. srpna) následujícího roku. K tomu srov. GALLUS, MGH SS IX, II. 18, p. 452.

³⁸⁴ LEG. SAN. LAD. RED. – *Legenda Sancti Ladislai regis*, SRH II. Ed. E. Bartoniek, Budapest 1999, 7, p. 521–522. Můžeme se jen domnívat, že šlo o podporu olomouckých Přemyslovců proti brněnským. Toto naznačuje, ačkoli z jiných důvodů, již B. KRZEMIEŃSKA, *Moravští Přemyslovci*, s. 31. – Zpráva je obvykle považována za zmatenou, srov. již

³⁸⁵ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 9, p. 169. Z. MĚŘÍNSKÝ, *Církevní instituce*, s. 72–73, v této schůzce ne neoprávněně hledá pojištění následnictví Břetislavova polorodého bratra Bořivoje. Srov. s. 50 a násl.

³⁸⁶ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 4, p. 165. Srov. též GALLUS, MGH SS IX, II. 16, p. 450. K Vršovcům srov. zejm. P. KOPAL, *Neznámý známý rod*, s. 19–21.

³⁸⁷ FUND. MON. SAZ., MGH SRG NS II, V. p. 251, srov. L. REITINGER, *Přemyslovci mezi královskou korunou*, s. 57 a násl., M. WIHODA, *Sázavský klášter*, s. 243, kteří antikvovali starší literaturu.

³⁸⁸ Ke vztahům této skupiny a Břetislava srov. porůznu výše. Nevíme, zda v Olomoucku tehdy vládl samostatně Svatopluk, nebo šlo stále o regentskou vládu. – Výše již vzpomenutá teorie B. KRZEMIEŃSKÉ, *Moravští Přemyslovci*, s. 31, předpokládá, že Oldřich se snažil ujmout se regentství nad Svatoplukem, což bylo příčinou rozporů. O regentství snad přímo nešlo, ale vzhledem k tomu, že Olomoucko s Brněnskem sousedilo, primární příčinou mohly být sousedské spory.

³⁸⁹ KOSMAS, MGH SRG NS II, II. 5, p. 165–166.

zajetí netrvalo dlouho, nejpozději v půli roku 1099 byl Oldřich zpět na svobodě.³⁹⁰ Mezitím ovšem přibyl další důvod k neshodám.

Břetislav začal, podobně jako jeho předchůdci, přemýšlet, kterak v budoucnu zajistit vládu svému stejnojmennému synovi, narozenému nejdříve v polovině roku 1095.³⁹¹ Byl sice nejstarší z deváté generace Přemyslovců, jenže dle stařešinského řádu před ním stanula ještě brněnská knížata Oldřich s Litoldem, olomoucká knížata Svatopluk a Otík a také jeho strýcové Bořivoj, Vladislav a Soběslav.³⁹² Nejstarším z tehdy žijících Přemyslovců byl, nepočítáme-li panujícího knížete, Oldřich Brněnský. Kníže Břetislav ve svém plánu využil svých mladších polorodých sourozenců. Jsa si snad vědom aspoň nepatrné rodové sounáležitosti,³⁹³ začal se navzdory antagonismu vůči Svatavině klice s ní postupně smiřovat. Uvědomil si, že k zajištění stolce vlastnímu potomkovi bylo snazší zajistit si „spojence“ mezi nejbližšími sourozenci a macechou než spoléhat na blahosklonnost brněnských Přemyslovců.³⁹⁴ Dokonce se na pražském dvoře jako knížecí poradce v otázce nového pražského biskupa (Kosmas zemřel v prosinci 1098) objevil roku v zimě 1099 Wiprecht z Grojče, manžel Břetislavovy polorodé sestry Judity a zastánce Svataviných synů Bořivoje a Soběslava.³⁹⁵ Novým pražským biskupem se na Wiprechtovo doporučení stal Heřman, knížecí kaplan, jenž sloužil též králi Vratislavovi. Tento biskup několikrát zasáhl do českého politického dění, zpravidla na straně Svataviných synů.³⁹⁶ Naplno se Břetislavovy úmysly projevily o Velikonocích roku 1099, kdy se vypravil do Řezna k císaři Jindřichovi IV. Tam císař, kromě Heřmanovy světské investitury, za ne nepatrný úplatek udělil lenní korouhev Svatavinu nejstaršímu žijícímu synu Bořivojovi.³⁹⁷ Svatava tak dosáhla svého, její syn byl designován budoucím knížetem. Akt se neobešel bez souhlasu knížete Břetislava a jeho uskutečnění bylo zřejmě podmíněno tím, že po Bořivojovi na knížecí stolec nastoupí Břetislavův syn Břetislav.³⁹⁸ Tak daleko v plánech o prosazení vlastních potomků nikdo kromě krále Vratislava nedošel. Břetislav si sice příslibem trůnu získal osudové spojence, jejichž pozici se snažil zajistit též ze strany uherského krále Kolomana,³⁹⁹ zároveň se

³⁹⁰ Tehdy se o něm jako o svobodném zmiňuje KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 9, p. 169.

³⁹¹ Jeho rodiče se brali v září 1094. Srov. KOSMAS, MGH SEG NS II, III. 3, p. 163. – Je sice pravda, jak upozorňuje M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 149, že jde o teorii nepodloženou v pramenech (aspoň po rok 1100, srov. výslovně KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 13, p. 174), nezdá se mi však, že řezenské události a náhlý obrat knížete ve vztahu ke Svatavině rodině byly náhodné.

³⁹² K životním datům těchto Přemyslovců srov. s. 17–23.

³⁹³ Zde by se dalo též aplikovat KOSMOU, MGH SRG NS II, III. 58, p. 235, zmíněné rčení, že „bližší košile nežli kabát“. – J. ŽEMLIČKA, *Poslední lov*, s. 237, uvažuje též o královské koruně jejich otce jako o sjednocujícím prvku.

³⁹⁴ To vše v situaci, kdy se Oldřichovi Brněnskému narodil nelegitimní (?) syn Naděj (podle AGO, MGH SS XVII, p. 648, roku 1096). O tomto přibuzenství historikové často pochybují, není k tomu však důvod.

³⁹⁵ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 6, 7, p. 166–167. Wiprecht také zařizoval svěcení biskupa Heřmana ze strany vzdoropapežského legáta roku 1100. K tomu KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 10, p. 170. K Wiprechtovým pozdějším zásahům ve prospěch Svataviných synů srov. porůznu níže.

³⁹⁶ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 7, p. 167–168. K Heřmanovým dalším aktivitám (1109, 1111, 1117) srov. porůznu níže.

³⁹⁷ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 8, p. 168–169. O tomto aktu v různých souvislostech R. SCHMIDT, *Die Einsetzung der böhmischen Herzöge auf den Thron zu Prag*, in: *Aspekte der Nationenbildung im Mittelalter*. Edd. H. Beumann, W. Schröder, Sigmaringen 1978 (dále jen „*Die Einsetzung*“), zejm. s. 449 a násl., J. ŽEMLIČKA, *Poslední lov*, s. 233.

³⁹⁸ Tuto hypotézu prvně vyslovila, pokud vím, B. KRZEMIŃSKA, *Břetislav II.*, s. 730.

³⁹⁹ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 9, p. 169. Srov. Z. MĚŘÍNSKÝ, *Církevní instituce*, s. 72–73.

ale musel setkat s odporem těch, vůči kterým bylo řezenské nástupnické opatření namířeno a jejichž práva podle veřejného mínění poškozovalo – brněnských Přemyslovců.

Propuštěný Oldřich s bratrem Litoldem s novými pořádky pochopitelně nesouhlasili tím spíše, že kníže Břetislav proti nim uspořádal válečnou výpravu. O tom, že brněnští Přemyslovci Břetislava k výpravě popudili (nehledě na to, že pražským Přemyslovcům přišla vhod), svědčí též Kosmovo svědectví o věrnosti Eufemie, Svatopluka a Otíka.⁴⁰⁰ Bratři se opevnili v hradě Brně a podle nepříteli jasněho Kosmova výkladu knížeti odevzdali většinu svého území. Ten ji obratem svěřil předpokládanému dědici Bořivojovi.⁴⁰¹ Můžeme se jen domnívat, zda v tomto udělení měla prsty královna-vdova Svatava. Nový vládce části jižní Moravy sídlil patrně (?) v Brně.⁴⁰² Jeho svatba se však konala 18. října 1100 ve Znojmě. Chotí se mu stala Gerberga, dcera již zesnulého rakouského markrabího Leopolda II. († 1095) a sestra toho času vládnoucího Leopolda III.⁴⁰³ Nevíme, kdo přesně stál v pozadí tohoto spojení, zda Svatava, kníže Břetislav či samotný Bořivoj nebo zda iniciativa vzešla z rakouské strany. Cílem tohoto spojení zřejmě bylo zajistit jižní hranici a pojistit se proti synům Konráda Brněnského.⁴⁰⁴ Litold totiž v moravsko-rakouském pohraničí plenil Bořivojovy statky. Získal též ochranu Godfrida, velmože majícího statky právě při řece Dyji, který Litoldovi propůjčil hrad Raabs. Břetislav se odhodlal svého bratrance ztrestat a vypravil se proti němu. Knížecí poslové přinutili Godfrida, aby se postavil proti svému chráněnci. Nakonec české vojsko hrad Raabs obklíčilo. Obléhání trvalo šest týdnů. Ukončil je Litold, který sám potajmu uprchl. Jeho bojovníci se poté vzdali do rukou knížete, který poté, co navrátil hrad Raabs původnímu majiteli, se vrátil domů.⁴⁰⁵

Poslední léta byla pro Svatavu a skupinu kolem ní velmi úspěšná. Podařilo se jim zajistit si přízeň knížete Břetislava a najednou stanul kněžic Bořivoj v očekávání knížecího stolce. Jenže to nestačilo, cílem bylo usednout na kamenný stolec v areálu Pražského hradu.⁴⁰⁶ A protože není radno zahrávat si s vrtkavou Štěstěnou, rozhodla se Svatava nečekat a konat, než bude pozdě.

Vražda knížete Břetislava Mladšího

Břetislav II. se rozhodl strávit vánoční svátky roku 1100 na zbečenském dvorci a v jeho okolí. Spolu s knížetem a předáky se ve Zbečně nacházel též biskup Heřman. Dne 20. prosince se kníže vydal na lov a vrátil se až v noci. Při návratu jej překvapil jakýsi Lork a bodl ho tesákem

⁴⁰⁰ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 9, p. 169–170. Nezdá se mi tudíž pravděpodobné, že nebýt Břetislavovy výpravy, smířili by se s nastalou situací (obdobně se uvažuje o situaci Oty Černého roku 1125, kde je tento výklad podle mého názoru pravděpodobnější; srov. s. 80–81).

⁴⁰¹ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 9, p. 170.

⁴⁰² Srov. J. ŽEMLIČKA, *Poslední lov*, s. 243. Nemělo by však být vylučováno ani Znojmo.

⁴⁰³ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 12, p. 172. Leopold II. válčil roku 1082 s Vratislavem II. v rámci stále trvajícího boje o investituru. Srov. M. WIHODA, *Between the pope and the emperor*, s. 111–114.

⁴⁰⁴ Srov. Z. MĚŘÍNSKÝ, *Církevní instituce*, s. 74, též pozn. 52 tamtéž.

⁴⁰⁵ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 12 p. 172–173, srov. M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 151–152.

⁴⁰⁶ Srov. I. BORKOVSKÝ, *Poloha kopce „Žiži“*, s. 16–18, k intronizačnímu rituálu zejm. M. KULECKI, *Ceremoniał intronizacyjny Przemyślidów w X–XIII wieku*, PH 75, 1984 (dále jen „*Ceremoniał intronizacyjny*“), s. 443 a násl., R. SCHMIDT, *Die Einsetzung*, s. 442 a násl., též J. ŽEMLIČKA, *Volba a nastolování českých knížat*, in: Přemyslovci. Budování českého státu. Edd. P. Sommer, D. Třeštík, J. Žemlička, P. Mašková, R. Novotný, Praha 2009 (dále jen „*Volba a nastolování*“), s. 290–291.

do útroh. Kníže padl polomrtev k zemi a byl zřejmě odnesen svými družiníky do relativního bezpečí. Lork se dal na útěk, jeho kůň však nedoběhl daleko. Skončil s probodnutými vnitřnostmi a utatou hlavou, jsa poslán kterýmsi z knížecích družiníků do pekel.⁴⁰⁷ Nazítí se Břetislav vyzpovídal biskupovi a kněžím. Můžeme-li věřit Kosmovi, jako pokání odkázal církevním institucím veškeré finance z knížecí pokladnice a též poplatek, jenž toho roku odvedl polský kníže.⁴⁰⁸ Nejdůležitější gesto ovšem kníže učinil tehdy, kdy svému synáčkovi odkázal svou loveckou trubku a kopí.⁴⁰⁹ Jak prokázal P. Charvát, lovecká trubka symbolizovala předání soukromého pozemkového vlastnictví knížete. Kopí pak zastupovalo vládu nad zemí Čechů. Tím Břetislav odhalil, kdo měl podle jeho vůle jednou usednout na knížecí stolec.⁴¹⁰ Za rozbřesku 22. prosince kníže Břetislav Mladší vydechl naposledy.⁴¹¹ Pochován byl na hřbitově hlavního zemského kostela⁴¹² a nad jeho hrobem nechala jeho sestra Ludmila vystavět kapli zasvěcenou svatému Tomášovi.⁴¹³

Je vhodné položit si otázku, kdo z Břetislavovy smrti nejvíce profitoval. Kromě vyhnaných Vršovců, jež za iniciátory celého podniku považovalo dobové mínění,⁴¹⁴ a všech odpůrců knížete z řad předáků, přichází v úvahu ještě jedna skupina – Svatava a její synové (není ovšem vyloučeno, že Vršovci o celém podniku také nevěděli, měli totiž společného nepřítele).⁴¹⁵ Největší prospěch z Břetislavova skonu měl Bořivoj, jemuž bylo přece přislíbeno následnictví. Jak bezpečně doložil J. Žemlička,⁴¹⁶ Bořivoj o tom, že se ve Zbečně něco stane, věděl. Měl-li tyto informace Bořivoj, je jisté, že je měla též jeho matka, dlící v pozadí.⁴¹⁷ Ačkoli není žádným pramenem jmenována, víme, že své syny bezmezně podporovala.⁴¹⁸ Bořivoj, tehdy dlící snad ve Znojmě, přibyl již 25. prosince, tedy čtyři dny po útoku na knížete, k intronizačnímu balvanu a byl „se všeobecným souhlasem“ nastolen.⁴¹⁹ Jak J. Žemlička upozornil, tak rychle nemohl Bořivoj urazit trasu z jihu Moravy, zvláště pokud k němu byl vyslán posel se zprávou. Vyslovil tedy nepravděpodobnou hypotézu, že Bořivoj vyčkával někde na česko-moravské hranici, aby mohl snáze dosáhnout sídelního hradu. Možnost, že

⁴⁰⁷ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 13, p. 173–174. Dataci upřesnil na základě Kosmova tvrzení, že se tak stalo „před svátkem Tomáše apoštola“, V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.* s. 402 a násl., pozn. 2.

⁴⁰⁸ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 13, p. 174. Je otázkou, zda by knížecí komora po takovémto vysátí prostředků přežila.

⁴⁰⁹ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 13, p. 174.

⁴¹⁰ P. CHARVÁT, „Dejte mému synáčkovi“, s. 168. Jeho teorie se setkala s příznivým ohlasem, srov. M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 148 a násl., J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 127.

⁴¹¹ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 13, p. 174.

⁴¹² Z časové souslednosti u KOSMY, MGH SRG NS II, III. 13, p. 174–175, plyne, že byl pochován velmi krátce po své smrti. Historikové s tímto však obvykle nepracují a usuzují, že pohřební obřady řídil již nový kníže.

⁴¹³ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 13, p. 175. Spolu s notickou KOSMY, MGH SRG NS II, II. 20, p. 112, jde o jediné zprávy o této Břetislavově sestře, která nastoupila na církevní dráhu.

⁴¹⁴ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 13, p. 175. Již V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 402, rozeznal, že šlo o obvinění falešné. Srov. P. KOPAL, *Neznámý známý rod*, s. 79–80.

⁴¹⁵ Jak naznačuje KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 14, p. 176.

⁴¹⁶ J. ŽEMLIČKA, *Poslední lov*, zejm. s. 242–245.

⁴¹⁷ Je nutné upozornit, že o Svatavě v této době nemáme pramenných zpráv. Přesto kvůli jejímu intrikánství, k němuž se uchýlovala v závěru svého života, se zdá, že nitky v případě vraždy Břetislava II. vedou právě k ní. – Na Svatavu jako iniciátorku celého podniku ostatně poukázal již J. ŽEMLIČKA, *op. cit.*, s. 240.

⁴¹⁸ Ať už jde o teorii, že právě ona měla rozhodující vliv na krále Vratislava, když určil svého a Svatavina syna Boleslava svým dědicem, nebo o dva pozdější bezpečně doložené zásahy v Soběslavův prospěch (další zásahy v prospěch Bořivojův a Soběslavův považují za velmi pravděpodobné).

⁴¹⁹ Atentát byl spáchán v noci z 20. na 21. prosince. KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 13, p. 173–174.

pospíchal do Zbečna za knížetem, není podle J. Žemličky příliš pravděpodobná.⁴²⁰ Zda byl do komplotu proti Břetislavovi zapojen také pražský biskup, není zcela jasné. Pro tuto domněnku hraje fakt, že trval na tom, aby posel, mající Bořivoje o bratrově smrti informovat, vyrazil co nejdříve.⁴²¹ Tak či tak, když Bořivoj Druhý usedl na kamenný stolec svých předků, Svatavina skupina dosáhla svého cíle. Břetislavova vražda ukázala, že se Svatava nebála zorganizovat násilný odchod nevlastního syna ze světa.⁴²² Své zkušenosti s plánováním takového podniku zužitkovala o devět let později...

Vláda Bořivoje II. – Svatava znovu v sedle?

Nový kníže byl pod značným tlakem. Byl nucen přijmout zpět Božeje a Mutinu, Vršovce, které vyhnal jeho předchůdce. Vrátil jim i jejich důstojenství. Oba Vršovci zřejmě nebyli bez vlivu a kníže by se bez nich neobešel. Možná, že jim takto splácel dřívější služby.⁴²³ Svou chvatnou cestou do Čech nadto umožnil Oldřichovi a Litoldovi, aby se zmocnili celé jižní Moravy. Obvykle se soudí, že Bořivoj zemi proti bratrům ani příliš nezabezpečil.⁴²⁴ Oldřich s Litoldem se tedy ujali otcova dědictví bez souhlasu pražského knížete.⁴²⁵ Nejpozději po znovunabytí otcova dědictví si Oldřich s Litoldem otcovu državu rozdělili: Oldřich se usadil v Brně, Litold ve Znojmě.⁴²⁶ Jako vyjádření panovnických ambicí (?) založili oba bratři na levém břehu řeky Jihlavy, tedy v Oldřichově části, třebíčský klášter,⁴²⁷ kde se též snad měla nacházet

⁴²⁰ J. ŽEMLIČKA, *Poslední lov*, s. 245, k poslovi KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 13, p. 175. Navíc, pokud by Bořivoj pospíchal za knížetem, byl by jeho podíl na Břetislavově násilném odchodu současníkům zřejmější.

⁴²¹ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 13, p. 175.

⁴²² Za iniciátora celé akce bych označil spíše Svatavu, potažmo Wiprechta z Grojče, než Bořivoje, o jehož mentální vyspělosti, či přinejmenším schopnosti racionálně a politicky uvažovat, pochybuje i KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 16, p. 179, 17, p. 181–182, 19, p. 184.

⁴²³ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 14, p. 176.

⁴²⁴ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 14, p. 176. Tak soudí např. Z. MĚŘÍNSKÝ, *Církevní instituce*, s. 76, opatrněji J. ŽEMLIČKA, *Poslední lov*, s. 245, byť Kosmas na uvedeném místě zaznamenává, že Bořivoj „zanechal stráž“. Ta zřejmě byla velmi nepatrná.

⁴²⁵ Jak naznačuje KOSMAS, MGH SRG NS II, passim, i CAN. WISS., FRB II, passim, AGO, MGH SS XVII, passim, moravská knížectví byla dědičná. Z kontextu událostí roku 1091 plyne, že dědičnost Konrádových a Otových potomků byla ustavena buď za pražské vlády knížete Konráda, nebo velmi krátce poté (mohlo jít o naplňování Konrádovy závěti). K tomu srov. M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 152, který posunutím tohoto ustanovení do 90. let antikvoval dřívější literaturu, která toto zpravidla kladla do let 1055/1061.

⁴²⁶ Datum ante quem je stanoveno právě založením třebíčského kláštera. Jak vyplývá z rozložení darovaných statků, v té době muselo být již území rozděleno. Srov. R. FIŠER, *Klášter*, mapa č. 1, též např. M. WIHODA, *Znojemští údělníci*, s. 22, který upozornil na možnost, že rozdělení mohlo nastat až těsně před koncem 11. století.

⁴²⁷ FUN. MON. TREB., MGH SRG NS II, p. 257. K diskusi ohledně podoby zakládacího privilegia (aktových záznamů) srov. R. FIŠER, *K počátkům třebíčského kláštera (Poznámky k tzv. falzu zakládací listiny)*, in: Ve stopách sv. Benedikta. Sborník příspěvků z konference Středověké kláštery v zemích Koruny české konané v dnech 24.–25. května 2001 v Třebíči (= Disputationes Moraviae 3). Edd. L. Jan, P. Obšusta, Brno 2002 (dále jen „K počátkům“), s. 85 a násl., M. BLÁHOVÁ, *Funkce a pramenná hodnota pamětních zápisů středověkých církevních institucí. Tak zvaná zakládací listina kláštera Třebíčského*, in: Ve stopách sv. Benedikta. Sborník příspěvků z konference Středověké kláštery v zemích Koruny české konané v dnech 24.–25. května 2001 v Třebíči (= Disputationes Moraviae 3). Edd. L. Jan, P. Obšusta, Brno 2002 (dále jen „Funkce a pramenná hodnota“), s. 98 a násl. (na její straně např. M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 156–157, a příslušné poznámky). – Založení může být chápáno buď jako vyjádření ambicí (v tomto smyslu např. R. FIŠER, *Klášter*, s. 33), nebo jako pokání a projev díky za záchranu života po neúspěšné snaze o zisk českého stolce (tak M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 157, a koneckonců již V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 514–515). Přikláním se k první variantě, nepovažuji ji však za zcela jistou.

rodová hrobka Konrádovy větve Oráčova rodu.⁴²⁸ Nadto se Oldřich rozhodl stěžovat si na bezpráví, s nímž se setkal, u císaře Jindřicha IV., tedy u téhož panovníka, který před dvěma roky udělil Čechy v léno Bořivojovi. Císař se opět nechal uplatit a oblénil žalujícího.⁴²⁹ Vládu v Čechách si však musel Oldřich zajistit sám. Vyslal tedy do Čech posla Neušu,⁴³⁰ aby upozornil kmety a knížete, že je věkem nejstarší, tudíž spravedlnost je na jeho straně. Součástí poselství zřejmě též byla Bořivojovi adresovaná výzva k abdikaci. Kníže ji kategoricky odmítl, a když se Oldřich zvěděl o neúspěchu jednání s předáky a s knížetem, požádal císaře, zda by mohl podniknout ozbrojený vpád do Čech.⁴³¹ Zajistil si vojenskou pomoc svých strýců a s vidinou snadného úspěchu a příslibem bohatství se vypravil proti svým.⁴³² Nešlo o nic jiného, než o co se několikrát pokoušel Svatavin syn Soběslav nebo Otík Olomoucký.⁴³³ Bořivoj o jeho úmyslech ovšem věděl (či je odhadl) a vypravil se mu vstříc. Toto prozrazuje, že kníže nebyl zbabělý.⁴³⁴ Když se obě vojska střetla u Malína (dnes součást Kutné hory), Oldřich se svými pobočníky doufal, že část předáků přeběhne od Bořivoje. Nevíme, zda si Bořivoj „starší země české“ zavázal úplatkem, sliby, nebo zda se kmeti řídili tezí, že je lepší držet na stolci povolného a snáze ovladatelného panovníka než toho, kdo má právo se mstít. Svoji roli jistě hrálo také to, že Oldřich by si s sebou do Prahy hodlal přivést vlastní bojovníky a šlechtice a „stará garda“ by upadla v nemilost.⁴³⁵ Každopádně Bořivojovi projevili věrnost a Oldřichovo vojsko se ocitlo v tísní tím spíše, že na pomoc přišla vojska Svatopluka a Oty.⁴³⁶ Olomoucká knížata snad z úcty k odkazu jejich přítele knížete Břetislava II. zachovali Bořivojovi věrnost. Oldřichovo vojsko se dalo na zbrklý útěk⁴³⁷ a sám zneuznaný kníže se snad vrátil do Brněnska, aniž se do své smrti nějak výrazně projevil na české politické scéně.

⁴²⁸ Takto usuzuje téměř shodně literatura (např. Z. MĚŘÍNSKÝ, *Církevní instituce*, s. 79 a násl., R. FIŠER, *Klášteř*, s. 33–34, apod.) především proto, že o klášter se starala též následující generace rodu (viz *FUN. MON. TREB.*, MGH SRG NS II, p. 260). – Podle Pešinova Marsu Moravicus byl Oldřich v třebíčském klášteře též pohřben. Jeho hrob, nachází-li se vůbec zde (k nedůvěryhodnosti Tomáše Pešiny srov. např. L. REITINGER, *Nekrologia*, s. 394–397) se doposud nepodařilo nalézt.

⁴²⁹ *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 15, p. 176. Bezmezná touha po penězích byla zřejmě rodinnou kletbou sálského císařského domu, srov. též *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 21, p. 187.

⁴³⁰ Jakýsi Neuša je *KOSMOU*, MGH SRG NS II, III. 23, p. 191, nazván „dobrým přítelem Mutinovým“. Můžeme z toho vyvozovat, připustíme-li že Mutina byl na straně Bořivojově, snahu jisté vlivné skupiny předáků být pojištěna za panování toho či onoho Přemyslovce, jemuž daný předák nadbíhal.

⁴³¹ *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 15, p. 176–177.

⁴³² *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 15, p. 177–178. K identifikaci Wirpirčiných bratrů srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 411, pozn. 1. Nevíme, zda tehdy byla ještě Wirpik naživu a zda své syny podporovala; její iniciativa roku 1091 (*KOSMAS*, MGH SRG NS II, II. 45 p. 151–153) totiž svědčí o cílevědomosti a možná i touze vládnout, jak jízlivě podotknul již V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 30.

⁴³³ Soběslav se takto zachoval hned několikrát. Nejdříve roku 1110 (srov. s. 65), kdy se do Čech vypravil ve vojsku Boleslava Křivoústého, později, roku 1124, si stěžoval na bezpráví saskému vévodovi Lotharovi a též císaři Jindřichovi V. Když si římskému panovníkovi postěžoval Ota Olomoucký, Soběslav proti němu uspořádal ideologicky zabarvenou kampaň. Srov. obsahlou pozn. 527.

⁴³⁴ *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 15, p. 178.

⁴³⁵ Bořivoj, zdá se, do značné míry „podědil“ předáky po svém bratrovi. Pobývá delší dobu před svým nástupem mimo trůn a nemaje moravské knížectví k obživě, nemohl by velký počet lidí vydržovat. Je možné, že část jeho věrných přebývala u Wiprechta z Grojče. – Právě to, že se Vladislav, Svatavin třetí syn, začal paktovat s „cizími“ olomouckými Přemyslovci, snad vedlo Svatavu k tomu, že na něj zanevřela.

⁴³⁶ *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 15, p. 178. Roku 1101 byl starší z nich, Svatopluk, bezpečně v čele olomouckého knížectví. Srov. s. 21.

⁴³⁷ *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 15, p. 178. Oldřichův strýc Jindřich, biskup ve Freisingen, cestou pozbyl bohoslužebného náčiní.

Kníže Bořivoj důležitou situaci přestál. Ačkoli bývá často předestíráno, že potomci krále Vratislava měli oproti svým moravským příbuzným nevýhodu v tom, že neměli území, o které by se mohli opřít,⁴³⁸ ukázala se při konfliktu Oldřicha a Bořivoje největší výhoda Vratislavových synů, kterou později využili ještě několikrát – stála za nimi většina urozených Čechů, lidí „okolo trůnu“. Ti si nepřáli prudkou změnu na knížecím stolci proto, že by nový kníže pocházející z Moravy mohl ohrozit jejich existenci tím, že by důležité úřady obsazoval vlastními lidmi.⁴³⁹

Spokojená mohla být též královna-vdova Svatava. Její syn se na trůně udržel. Je velmi pravděpodobné, že za Bořivojovy vlády se Svatavina pozice značně posílila, a to nejen navenek. V době panování vlastního potomka mohla více dávat na odiv svůj královský majestát než za vlády nevlastního syna. Nemusela se též obávat o svoji pozici na dvoře. Bořivoj byl své matce velmi zavázán.⁴⁴⁰ Nadto, s ohledem na informace o politických a rozhodovacích schopnostech Bořivoje II., je pravděpodobné, že Svatavina role byla důležitější než za vlády krále Vratislava.⁴⁴¹ Bohužel nevíme nic o jejích vztazích s Bořivojovou chotí Gerbergou. Zprávy též chybí o Luitgardě, manželce Svatavina nevlastního syna Břetislava. Nevíme ani, zda se dožila manželovy smrti a kde poté přebýval mladičský Břetislav.⁴⁴²

Bořivoj proti Svatoplukovi

Interní politická situace v Polsku se ke konci vlády Vladislava Heřmana stále zhoršovala. Zemi vysával palatin Setěch, ale ani jeho vyhnání nepřineslo klid.⁴⁴³ Když kníže Vladislav Heřman po dlouhé nemoci v červnu 1102 zemřel,⁴⁴⁴ knížectví mělo dva dědice. Staršího Zbyhňeva, jenž nepocházel z rovného sňatku a mohl tedy být považován za nelegitimního,⁴⁴⁵ a mladšího Boleslava zrozeného z Judity, dcery Vratislava II. a jeho druhé ženy Adléty Uherské.⁴⁴⁶ Polsko bylo rozděleno dle Heřmanovy závěti tak, že Boleslav (III.) obdržel Krakovsko, Sandoměřsko a Slezsko, Zbyhňev zbytek.⁴⁴⁷ Mezi oběma sourozenci se ve velmi krátké době rozhořel boj o vrchní vládu. Zbyhňev si zaplatil pomoc mj. českého knížete

⁴³⁸ Např. B. KRZEMIENSKOU, *Břetislav II.*, s. 726–727, J. ŽEMLIČKOU, *Čechy knížecí*, s. 112.

⁴³⁹ Obdobně činil o několik let později kníže Svatopluk (1107–1109). Srov. porůznu níže.

⁴⁴⁰ To platí zvláště, přijmeme-li teorii, že právě Svatava stála za vraždou Břetislava II.

⁴⁴¹ K Bořivojově (ne)rozhodnosti srov. KOSMAS, MGH SRG NS II, III., *passim*.

⁴⁴² Zachovala se jen zpráva v *NECR. BOH.*, ČsČH 15, 1967, n. 107, p. 810, že zemřela 31. prosince (neznámého roku). Vydavatel nejdostupnější edice, prof. F. Graus, jako rok úmrtí tamtéž v poznámce uvedl 1094, což několik autorů zopakovalo (např. Jan Urban v rejstříku knihy J. ŽEMLIČKY, *Přemyslovci*, s. 480). To ovšem je stěží možné; v září 1094 se podle KOSMY, MGH SRG NS II, III. 3, p. 163, slavil sňatek a poté Luitgarda porodila nejméně jednoho syna. Argument o narození syna by padl tehdy, měli-li bychom náznak, že nebyla matkou Břetislava „Nejmladšího“. Jelikož však žádný takový náznak nemáme, datem Luitgardiny smrti ad quem je 31. prosinec 1095.

⁴⁴³ K jeho osudům srov. GALLUS, MGH SS IX, II., *passim*. Z literatury srov. K. MALECZYŃSKI, *Bolesław III Krzywousty*, Wrocław 1975² (dále jen „*Bolesław III*“), s. 21 a násl.

⁴⁴⁴ GALLUS, MGH SS IX, II. 21, p. 453. K dalším pramenům srov. K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 162–163. – Dle K. MALECZYŃSKÉHO, *Bolesław III*, s. 49, pozn. 1, byla jeho smrt neočekávaná. Gallus na uváděném místě však píše o jeho dlouhé nemoci.

⁴⁴⁵ O Zbyhňevově původu se vyjádřil GALLUS, MGH SS IX, II. 4, p. 446. V literatuře se objevila interpretace, že nešlo o konkubínu, nýbrž o ne tak urozenou manželku.

⁴⁴⁶ GALLUS, MGH SS IX, I. 30–31, p. 442–443, II. 1, p. 444–445, KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 16, p. 178–179. Boleslavův urozený původ jeho chvalořečník Gallus milerád připomínal (GALLUS, MGH SS IX, II., *passim*). K Boleslavovu datu narození srov. K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 185–187.

⁴⁴⁷ GALLUS, MGH SS IX, II. 8, p. 448, 21, p. 453.

Bořivoje, který do boje zapojil též olomouckého knížete Svatopluka, stojícího v duchu odkazu Břetislava II. na straně pražských Přemyslovců.⁴⁴⁸ Společná česká a moravská vojska vyplnila Vratislavsko.⁴⁴⁹ Poté ovšem se Skarbimír, vychovatel Boleslava III., vydal do Bořivojova tábora a připomínal mu, že Boleslav je synem jeho sestry, tudíž pokrevně bližší než Zbyhněv. Neopomněl ani přinést úplatek. Bořivoj, aniž uvědomil olomouckého knížete, pod vlivem svých též uplacených rádců Hrabíše a Protivena sumu přijal a odtáhl domů.⁴⁵⁰ Svatava na tento synův neuvážený krok nemohla zareagovat.⁴⁵¹ Svatopluk, jsa rozčilen, že nedostal podíl z úplatku, se zapřísáhl, že se Bořivojovi pomstí.⁴⁵²

Těžko říci, zda Bořivoj mohl energického Svatopluka ukočírovat, nebo zda by se jejich cesty kvůli ambicím mladého olomouckého Přemyslovce rozešly tak jako tak. Rozhodně si však svým neuváženým rozhodnutím Svatopluka obejít přitížil, ačkoli tím, kdo v blízké době trpěl, byl Svatopluk, kterého Boleslav III. Křivoústý ztrestal dvěma vpády, jejichž datace kolísá mezi Velikonocemi 1103 a polovinou (?) roku 1104.⁴⁵³ Téhož roku zahájil Svatopluk boj proti Bořivojovi s cílem sesadit jej. První fází ovšem nebylo válečné tažení, nýbrž snaha naklonit si Bořivojovi oddané velmože na hradech přímlyvami a úplatky.⁴⁵⁴ Pro případ vojenské výpravy si navíc olomoucký kníže zajistil tyl od Boleslava Křivoústého a svého bratrance, uherského krále Kolomana. Oba panovníci však nevytrvali a Svatopluka opustili.⁴⁵⁵ V pozdním létě 1105 se kníže Bořivoj vydal do Říše na pomoc císaři Jindřichu IV., proti němuž vystoupil jeho stejnojmenný syn.⁴⁵⁶ Spolu s Bořivojem v císařově táboře dlel Leopold III., markrabí rakouský a švagr českého knížete. Oba spojenci však císaře opustili. Leopold byl zasnouben s Agnes, dcerou Jindřicha IV., která stála na straně svého bratra Jindřicha V.,⁴⁵⁷ a český kníže byl nucen se stáhnout do Čech, protože se dozvěděl o chystaném Svatoplukově vpádu. Je možné, že klíčovou osobou informátorky, či té, která celou akci řídila, byla Svatava.⁴⁵⁸ Svatopluk na Čechy

⁴⁴⁸ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 16, p. 179, GALLUS, MGH SS IX, II. 24, p. 454.

⁴⁴⁹ GALLUS, MGH SS IX, II. 24, p. 454. Podle KOSMY, MGH SRG NS II, III. 16, p. 179, k žádnému plenění nedošlo a Bořivoj byl hned po rozbití ležení u hradu Rečen uplacen.

⁴⁵⁰ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 16, p. 179. Gallus se o žádném uplacení z pochopitelných důvodů nezmiňuje.

⁴⁵¹ Nevíme, komu v bratrovražedném boji v Polsku (aspoň zpočátku) přála. Blízko měla k oběma bratrům stejně, oba byli jejími synovci. V pozdější fázi, po roce 1107 však pravděpodobně stála, obdobně jako Bořivoj a Soběslav, na straně Boleslava Křivoústého.

⁴⁵² KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 16, p. 179.

⁴⁵³ GALLUS, MGH SS IX, II. 25–26, p. 454–455. Tažení byla podle Galla reakcí na plenění Čechů (a Moravanů) ve Vratislavsku. Český kníže Bořivoj ovšem přeběhl na stranu Křivoústého, vojenský vpád by proto ztrácel smysl. Vratislavské plenění se odehrálo roku 1103. První Boleslavův vpád na Moravu GALLUS, MGH SS IX, II. 25, p. 454, datuje ke svátku zmrtvýchvstání Páně (neznámého roku), druhý vpád se uskutečnil krátce poté. O rok 1105 se patrně nejednalo, neboť tehdy již Boleslav kryl Svatoplukovi záda a olomoucký kníže se nadto plně soustředil na vpád do Čech. O jeho zaneprázdněnosti by se Gallus snad zmínil.

⁴⁵⁴ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 17, p. 179–180.

⁴⁵⁵ GALLUS, MGH SS IX, III. 16, p. 471.

⁴⁵⁶ K situaci v říši na počátku 12. století z českého pohledu J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 132, M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *VDZKČ I.*, s. 489 a násl. – Z pramenů se o Bořivojově účasti zmiňují EKKEHARD, MGH SS VI, p. 229, VITA HEINR. IV. IPM. – *Vita Heinrici IV. imperatoris*, MGH SS XII. Ed. W. Wattenbach, Hannover 1856, 9, p. 278), AGO, MGH SS XVII, p. 648, k následujícímu roku KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 18, p. 182–183, aj.

⁴⁵⁷ Srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 423–424.

⁴⁵⁸ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 18, p. 182, sice datuje Bořivojovo řezenské dobrodružství do roku 1106, dle říšských pramenů se tak však stalo roku 1105, jak uvádějí (z českého prostředí) AGO, MGH SS XVII, p. 648), srov. již G. MEYER VON KNONAU, *Jahrbücher unter Heinrich IV. und Heinrich V.*, Bd. 5, s. 239 a násl. K chronologii událostí srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 423 a násl.

zaútočil na konci září 1105, Bořivoj však byl připraven a pevně se opevnil na Vyšehradě. Obranu Pražského hradu měl na starost biskup Heřman, který Bořivojovi pomohl již poněkolikáté.⁴⁵⁹ Svatoplukovým domnělým trumfem byli přeběhlíci v Bořivojově táboře, kteří měli olomouckému Přemyslovi doslova otevřít cestu k intronizačnímu kameni. Bořivoj však přestál druhý pokus o svržení, Svatoplukem smluvení Čechové mu zachovali věrnost a olomoucký kníže, maje sedminásobně menší vojsko, se stáhl zpět. Bořivoj jej sice pronásledoval, avšak neztrestal.⁴⁶⁰

Ačkoli měl Bořivoj v boji se Svatoplukem zatím vojensky navrch, neodhodlal se k tomu odbojného bratrance ztrestat. Proti knížeti se navíc veřejně postavil mladší bratr Vladislav.⁴⁶¹ Co bylo přesnou příčinou, nevíme. Oba sourozenci k sobě zřejmě nikdy neměli příliš blízko a opomíjení ze strany matky a jí oddaných lidí stačilo Vladislavovi, aby se přidal na stranu olomouckého knížete Svatopluka. Průběh mohl být samozřejmě i opačný, tj. Vladislav se spojil se Svatoplukem proto, že nesouhlasil s politikou Bořivojova dvora.⁴⁶² Své mohla hrát i vražda knížete Břetislava II. a Vladislavovo tušení, že Bořivoj byl do jeho smrti zapleten. S Břetislavem totiž Vladislava pojily zřejmě dobré vztahy.⁴⁶³ Svatopluk mezitím spřádal plány na palácový převrat. Snad někdy na přelomu let 1106/1107 vyslal do Čech svého člověka, jehož dědem byl jakýsi Hapata, jenž měl před knížetem Bořivojem hrát ukřivděného, vlichotit se do knížecí přízně a rozložit skupinu Bořivojovi oddaných předáků. Nejdůležitější zřejmě bylo namluvit knížeti, že mezi zrádci jsou vlivní Vršovci Božej a Mutina, kteří ve skutečnosti doposud stáli za knížetem. Hrabiša a Protiven, knížecí rádcové, snad věděli, že Bořivojovy dny na trůnu jsou sečteny a doufali, že si Božej s Mutinou nakloní tím, že je varují před zajetím. Vršovce tímto nalákali do náruče Bořivojovým nepřátelům. Navázali se totiž na Vladislava, bratra knížete a spojence Svatoplukova, který svému moravskému spojenci poslal jistého Pula,⁴⁶⁴ rodem snad Moravana, s výzvou, aby přišel k Praze. Předáci s podporou kněžice Vladislava po Svatoplukově příchodu buď přiměli Bořivoje k abdikaci, nebo jej sami zbavili trůnu.⁴⁶⁵ Dne 14. května 1107

⁴⁵⁹ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 17, p. 180. Poprvé, otázkou je, zda vědomě, Heřman Bořivojovi pomohl v prosinci roku 1100. Později se též snažil podporovat Svataviny syny. Srov. porůznu níže.

⁴⁶⁰ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 17, p. 181–182.

⁴⁶¹ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 19, p. 184.

⁴⁶² Bratři k sobě neměli blízko ani později, jak naznačuje GALLUS, MGH SS IX, III. 16, p. 471. – Jde jen o domněnky. Svatava z jeho přichylnosti k olomouckým Přemyslovcům zřejmě šťastná nebyla, možné je ovšem také to, že Vladislav z nějakého důvodu (třeba proto, že měl blízko k Břetislavovi), upadl u matky v nemilost. – Bořivojova vláda nebyla rozhodně šťastná, srov. i KOSMAS, MGH SRG NS II, III., passim.

⁴⁶³ Mohl by o tom svědčit Pavlík, syn Markvartův a vychovatel Vladislavův, který padl ve vojsku Břetislava II. před Rabbsem (KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 12, p. 172–173, k roku 1100). K oslabení této teorie třeba dodat, že v té době byli již Bořivoj a Břetislav „usmířeni“.

⁴⁶⁴ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 19, p. 183–184. Pulín je obvykle lokalizován v okolí Dolních Kounic. Srov. M. VORÁLKOVÁ, *Klášter v Dolních Kounicích do poloviny 14. století. Založení kláštera a jeho hospodářský vývoj*. Bakalářská diplomová práce na FF MU dostupné online na http://is.muni.cz/th/322424/ff_b/Plny_text_prace.pdf?zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Ddoln%C3%AD%20kounice%20agenda:th%26start%3D1 [cit. 10. 4. 2015], Brno 2011 (dále jen „Klášter v Dolních Kounicích“), s. 17–18. Není vyloučeno, že Pulovým potomkem je Vilém z Pulína, zakladatel dolnokounického kláštera (srov. JARLOCH – *Gerlaci abbatis Milovicensis Annales*, FRB II/2. Ed. J. Emler, Praha 1875, p. 476–477).

⁴⁶⁵ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 19, p. 184–185, úplně přesné informace neuvádí, Bořivoj však rozhodně nebyl sesazen vojenskou silou, jak se domnívají někteří autoři (Z. FIALA, *Přemyslovské Čechy*, s. 18, B. KRZEMIEŃSKA, *Moravští Přemyslovci*, s. 38, M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *VDZKČ I.*, s. 492). Rozhodující vliv Kosmas přičítá Vladislavovi a „kmetům“. Lze se proto jen dohadovat, jakou formou sesazení proběhlo. Srov. již J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 130–131.

byl na kamenný stolec dosazen Svatopluk.⁴⁶⁶ Za pomoc při dosazení na trůn získal Vladislav od nového knížete příslib nástupnictví, což předáci stvrdili svými přísahami.⁴⁶⁷

Bořivojovým sesazením se pro Svatavu mnohé změnilo. Předně oslabila její pozice na dvoře, pokud vůbec byla její přítomnost novým knížetem povolena. Velmi pravděpodobně opustila dvůr.⁴⁶⁸ Mohla prchnout spolu s Bořivojem a Soběslavem do Polska k Boleslavu Křivoústému, který si přijetím své tety a svých bratranců logicky znepřátelil Svatopluka,⁴⁶⁹ a později se vypravit na dvůr své dcery Judity do Grojče.⁴⁷⁰ Dále pozbyla možnosti prezentovat v Čechách svoji královskou hodnost a vůbec její kontakt s pražským dvorem ochabl, jelikož nový kníže Svatopluk si do Prahy přivedl sobě oddané předáky.⁴⁷¹ Vyhnaný Bořivoj však neváhal a vypravil se ve Wiprechtově doprovodu za římským králem Jindřichem V., jenž se po otcově smrti stal jediným vládcem, do Merseburku prosit o pomoc. Vezl s sebou úplatek ve výši 5 000 hřiven zlata a stříbra.⁴⁷² Král Svatopluka pod hrozbou vojenského vpádu předvolal, a když se kníže jen s malým doprovodem dostavil, vsadil jej král do vězení.⁴⁷³ Bořivoj se zatím snad s Wiprechtovou pomocí vydal do Čech. Do Prahy však nedošel, byl zahánán Svatoplukovým bratrem Otou.⁴⁷⁴ Svatopluk zatím králi přislíbil dvojnásobnou sumu, 10 000 hřiven stříbra. Jindřich, podle Kosmy „*lakomý jako peklo*“, Svatoplukovu nabídku přijal a propustil jej. Svatopluk dorazil do Prahy a obral církevní instituce a knížecí komoru o sedm tisíc hřiven, zbytek měl vyvážit Svatoplukův bratr Otík, který byl poslán ke králi jako rukojmí. Tam však ke králově nelibosti příliš dlouho nepobyl.⁴⁷⁵ Bořivoj tak přišel jak o trůn, tak o vlivného královského spojence.

Svatoplukova vláda se vyznačovala nebyvalou agresí vůči sousedům. Poté, co Svatopluka přijal král Jindřich na milost skrz křest jeho novorozeného syna Václava,⁴⁷⁶ zavázal

⁴⁶⁶ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 19, p. 185, rok uvádějí též AGO, MGH SS XVII, p. 648.

⁴⁶⁷ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 27, p. 197. Obdobně měl být přísahami umeten nástup Vladislava, syna Soběslava I., roku 1140. Srov. též CAN. WISS., FRB II, p. 229.

⁴⁶⁸ Nezdá se mi pravděpodobné, že by Svatava zůstávala při knížecím dvoře v době, kdy uprchli dva jí oddaní synové. Viz poznámku následující.

⁴⁶⁹ O úprku Bořivoje a Soběslava píše KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 20, p. 185. Svatopluk a Křivoústý byli doposud víceméně spojenci (je otázkou, jak vyhodnotit GALLOVU, MGH SS IX, III. 16, p. 471, zprávu, že Bořivoj byl též v době, kdy Boleslav jistil Svatoplukovi záda, s Křivoústým smluven; snad tak, že Křivoústý byl vypočítavý a hrál to na obě strany), tímto přijetím vyhnanců se však jednoznačně a na velmi dlouhou dobu postavil na stranu své tety a bratranců.

⁴⁷⁰ Mezi Grojčí a Polskem se pohyboval zřejmě Bořivoj (srov. ANN. HILD., MGH SRG [8], p. 58). Je velmi pravděpodobné, že se zúčastnila pohřbu své dcery po její smrti v prosinci 1108, ač o tom ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 248, přímo neinformují.

⁴⁷¹ To plyne z KOSMY, MGH SRG NS II, III., passim.

⁴⁷² Srov. KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 20, p. 185–186. O Wiprechtovi hovoří ANN. HILD., MGH SRG [8], p. 58, sumu přesně popisující ANN. PATHERB., Eine verlorene Quellenschrift, p. 118–119. – Jindřich V. se stal jediným vládcem po smrti svého otce v srpnu 1106. Srov. G. MEYER VON KNONAU, *Jahrbücher unter Heinrich IV. und Heinrich V. Bd. 6*, p. 5 a násl.

⁴⁷³ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 20, p. 185–186. K nepřilíši zřetelnému vyprávění ANN. PATHERB., Eine verlorene Quellenschrift, p. 118–119, srov. V. NOVOTNÝ, ČD I. 2., s. 438 a násl., pozn. 2.

⁴⁷⁴ O výpravě se kromě KOSMY, MGH SRG NS II, III. 20, p. 186–187, zmiňují též prameny zmíněné v pozn. o 2 výše. O Wiprechtovi sice v této souvislosti Kosmas přímo nehovoří, ale ANN. HILD., MGH SRG [8], p. 58, ano.

⁴⁷⁵ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 21, 22, p. 187–188. Citace z KOSMY, MGH SRG NS II, III. 20 p. 186.

⁴⁷⁶ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 22, p. 188, AGO, MGH SS XVII, p. 648. Jinak také Jindřicha, k tomu srov. již V. NOVOTNÝ, ČD I. 2., s. 445 a násl., pozn. 3.

se kníže, že doprovodí krále na výpravě do Uher proti svému bratranci, králi Kolomanovi.⁴⁷⁷ Král měl k výpravě několik svých důvodů⁴⁷⁸ a Svatopluk snad Kolomanovi nezapomněl, že jej v roce 1105 opustil.⁴⁷⁹ Na sklonku září, když český kníže byl v králově vojsku před hradem Pozsony, vpadl Bořivoj, jsa podpořen Poláky, možná samotným Křivoústým, do Čech.⁴⁸⁰ Správu knížectví měli ve Svatoplukově nepřítomnosti z jeho vůle na starost povýšenec Vacek a Vršovec Mutina.⁴⁸¹ Vacek, toužící po stoupání na společenském žebříčku, však poslal, podle Kosmova podání, ke knížeti Svatoplukovi posla, aby obvinil Mutinu ze spolčení s Bořivojem a členy rodu Vršovců, kteří pobývali v polském exilu.⁴⁸² Závislost na Kosmovi je třeba uvažovat proto, že nemusel z různých důvodů napsat pravdu. Mohlo jít o Svatoplukovu iniciativu, způsob, jak se zbavit nepohodlného rodu.⁴⁸³ Do Bořivojova tábora vyslal též svého člověka, který měl sesazeného knížete zahnat zpět, což se zadařilo. Když se Svatopluk o Mutinově obvinění dozvěděl, přerušil vojenskou výpravu a vrátil se rozčilen do Čech, aby Mutinu a jeho rod ztrestal.⁴⁸⁴ Na hradě Vraclavi kníže, oháněje se spravedlností, pobídl k vyvražďování příslušníků rodu Vršovců a jejich přátel, když je podle Kosmy obvinil ze zavraždění Břetislava II. a z ovlivňování knížete Bořivoje.⁴⁸⁵ Z nejvýznamnějších byli zavražděni nebo zmrzačeni Božej se synem Bořutem, Mutina a jeho synové, Vnislav, Domaša, Neuša a mnoho dalších „bezejmenných“.⁴⁸⁶

Hromadné útoky ze strany knížete a jeho věrných tak paradoxně postihly tu skupinu, která mu výrazně pomohla k trůnu.⁴⁸⁷ Připustíme-li, že šlo o proces zinscenovaný knížetem, mohla jej k tomu vést potřeba radikálně omezit jejich vliv ve prospěch „Čechů z Moravy“, těch, kteří přišli se Svatoplukem a též později hráli ne nevýznamnou úlohu na dvoře (Vacek,

⁴⁷⁷ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 22, p. 188.

⁴⁷⁸ K nim patřil zejména Almuš, Kolomanův bratr. Srov. (i k dalším důvodům) G. MEYER VON KNONAU, *Jahrbücher unter Heinrich IV. und Heinrich V. Bd. 6*, p. 81 a násl.

⁴⁷⁹ To naznačuje GALLUS, MGH SS IX, III. 16, p. 471.

⁴⁸⁰ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 22, p. 189.

⁴⁸¹ Tak výslovně KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 22, p. 189. K fenoménu správcovství v době panovníkovy nepřítomnosti a k rozvoji této instituce za vlády knížete Svatopluka srov. J. BOUBÍN, *Počátky zástupnických vlád v Čechách*, FHB 10, 1986 (dále jen „*Počátky zástupnických vlád*“), s. 81–83.

⁴⁸² KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 22, p. 189. Srov. P. KOPAL, *Neznámý známý rod*, s. 21–22.

⁴⁸³ Takto uvažoval již P. KOPAL, *Neznámý známý rod*, s. 21 a násl., který se domnívá (a vůbec ne neoprávněně), že Svatopluk se snažil prosadit nástupnictví svého bratra Otíka.

⁴⁸⁴ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 22, p. 189–190. Jak je ale naznačeno výše, vše mohla být jen záminka ze strany knížete.

⁴⁸⁵ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 23, p. 190–192. Nikoli „vyšehradský proces“ knížete Soběslava I. proti svým domnělým vrahům (srov. K. MALÝ, *K počátkům crimen laese maiestatis – vyšehradský proces z roku 1130*, in: *Královský Vyšehrad III. Sborník příspěvků ze semináře Vyšehrad a Přemyslovci*. Ed. B. Nechvátal, Praha 2007 (dále jen „*K počátkům*“), s. 105–108, J. ŽEMLIČKA, *Vyšehrad*, zejm. s. 48–57, Z. DRAGON, *Konflikt knížete Soběslava s biskupem Menhartem a jeho líčení tzv. Kanovníkem vyšehradským*, MHB 4, 1995 (dále jen „*Konflikt knížete Soběslava*“), s. 69 a násl.), nýbrž plamenná obhajoba tohoto „spravedlivého hněvu“ (k tomu srov. M. BLÁHOVÁ, *Kosmovo podání vraždění Vršovců na podzim 1108*, in: *Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*. Edd. E. Doležalová, D. Dvořáčková-Malá, A. Pořízka, R. Šimůnek, Praha 2007 (dále jen „*Kosmovo podání vraždění*“), s. 84–85) je podle mého názoru prvním doloženým ideologicky vedeným „vykonstruovaným procesem“ v českých dějinách.

⁴⁸⁶ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 23, 24, p. 191–193. K odezvě, kterou toto vraždění mělo v cizině, srov. P. KOPAL, *Neznámý známý rod*, s. 7, pozn. 10.

⁴⁸⁷ Srov. KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 19, p. 184.

Dětříšek).⁴⁸⁸ Přeživší Vršovci, a nebylo jich málo, se uchýlili do Polska a do Uher, tedy do center odporu proti knížeti Svatoplukovi.⁴⁸⁹ Uherský král Koloman nadto jako odplatu za plenění Svatoplukových vojsk a též možná, jsa podněcován emigranty, vpadl na Moravu. Český kníže se uherskému panovníkovi přirozeně odvděčil dalším vpádem, předčasně ukončeným pro vážné zranění Svatoplukova oka.⁴⁹⁰ Zejména kolem knížete Boleslava Křivoústého se začala vytvářet rozsáhlá skupina, jejíž součástí byli Bořivoj, Svatava (?), Hrabšici a staronově i Vršovci, kteří měli společný zájem, totiž odstranit Svatopluka.

Dne 17. prosince 1108 zemřela Judita,⁴⁹¹ jediná doložená dcera Svatavy a Vratislava. Pochována byla v pegavském klášteře, jež spoluzakládala. Jejího pohřbu se kromě manžela a synů (o dceři Bertě není zmínky) zúčastnili též její bratři.⁴⁹² Vzhledem k tomu, že Bořivoj se pohyboval snad mezi Grojči a polským dvorem a že v Polsku pobýval též Soběslav, zatímco Vladislav se ještě před rokem a půl veřejně proti Bořivojovi postavil,⁴⁹³ byli jejímu pohřbu zřejmě přítomni právě Bořivoj a Soběslav.⁴⁹⁴ O účasti matky Svatavy se pegavské anály nezmiňují, již proto, že v Čechách nebylo pro Svatavu příliš bezpečno a že nebyla u Svatoplukova dvora příliš vítaná, její účast je však velmi pravděpodobná.⁴⁹⁵ Juditin pohřeb se mohl změnit v demonstraci proti Svatoplukovi. Také zde se možná předly plány, kterak se knížete zbavit.

Násilná smrt knížete Svatopluka – Svatavina zásluha?

V září 1109 se kníže Svatopluk připojil k výpravě krále Jindřicha V. a některých říšských knížat proti polskému knížeti Boleslavovi III.⁴⁹⁶ Král s sebou přivedl Zbyhněva, Boleslavova bratra, který byl z Polska předtím vypuzen. Podobně jako v případě uherského prince Almuše o rok dříve tedy Jindřich hodlal vojensky zasáhnout ve prospěch zneuznaného a vyhnaného sourozence vládnoucího panovníka.⁴⁹⁷ Obléhání Hlohova však nebylo příliš úspěšné⁴⁹⁸ a

⁴⁸⁸ K Vackovi srov. S. ŽHÁNEĚL, *Jak vznikla staročeská šlechta. Příspěvek k nejstarším politickým a sociálním dějinám českým*, Brno 1930 (dále jen „*Jak vznikla*“), s. 163, též J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 342, především však (k oběma) KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 27, p. 196–197, 30, p. 199, 31, p. 201, aj. P. KOPAL, *Neznámý známý rod*, s. 69–77, považuje Dětříška za Vršovce.

⁴⁸⁹ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 24, p. 193.

⁴⁹⁰ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 25, p. 193–194.

⁴⁹¹ ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 248 (k 17. prosinci 1109), GEN. WETT., MGH SS XXIII, p. 229, k témuž, denní datum uvádí též CAL. PEGAV., SRGS II, p. 153. Ke správnému ročnímu datu srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 475, pozn. 1.

⁴⁹² ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 248.

⁴⁹³ K osudům bratrů srov. porůznu výše.

⁴⁹⁴ Takto usuzuje již V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 475, pozn. 1.

⁴⁹⁵ Jde jen o domněnku.

⁴⁹⁶ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 27, p. 195: „... *Heinricus ... memor pollicitacionis, quam pollicitus erat compatri suo Zuatoplik...*“, podle něhož Jindřich též bral ohled na Svatoplukovu pohanu, jíž se dopustil polský kníže spolu s Bořivojem minulého roku. Je zřejmé, že pomsta byla též hlavním Svatoplukovým důvodem, proč se výpravy účastnil. – K dalším účastníkům srov. G. MEYER VON KNONAU, *Jahrbücher unter Heinrich IV. und Heinrich V.*, Bd. 6, s. 96 a násl.

⁴⁹⁷ GALLUS, MGH SS IX, III. 3, p. 467. K „emigrantské politice“ sálského královského dvora srov. z českého prostředí J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovští „emigranti“*, s. 513 a násl.

⁴⁹⁸ Srov. GALLUS, MGH SS IX, III. 5–10, p. 468–469, v porovnání s KOSMOU, MGH SRG NS II, III. 27, p. 195, který anonymnímu mnichovi ovšem neprotiřečí.

Svatopluk, žádaje krále, dostal svolení vrátit se z tažení domů. Když se za soumraku vracel v doprovodu svých do tábora, byl probodnut najatým vrahem. Svým zraněním na místě podlehl, stalo se tak 21. září.⁴⁹⁹

Kdo vraha poslal? Kosmas se prý doslechl, že Jan, syn Čstův, z rodu Vršovců. Tím chtěl kronikář zřejmě naznačit, že stopy u Vršovců končí.⁵⁰⁰ Tento Jan, který byl za svůj čin o rok později náležitě potrestán oslepením a odnětím nosu, ovšem náležel ke skupině Vršovců oddaných sesazenému knížeti Bořivojovi.⁵⁰¹ Bořivoj navíc v těchto časech téměř jistě pobýval v Polsku a je možné, že se nacházel přímo ve vojsku Boleslava Křivoústého.⁵⁰² Jak Bořivoj, tak Boleslav měli zájem na Svatoplukově smrti a část veřejného mínění zřejmě opravdu polského knížete obviňovala.⁵⁰³ V králově (!) ležení se však nacházel ještě jeden šlechtic, který se kategoricky stavěl proti knížeti Svatoplukovi, totiž Wiprecht z Grojče. Před jeho stany se nadto podle pegavských análů pro Svatopluka osudný incident odehrál. Vrah navíc vstoupil pod Wiprechtovu ochranu, není příliš jasné, zda poněkud drze zůstal před Hlohovem, nebo zda uprchl.⁵⁰⁴ V Grojči by byl jistě velmi vítaný. Král se na závěr neúspěšné válečné kampaně ocitl v tísní a Wiprecht mu nabídl pomocnou ruku. Vymínil si ovšem králův souhlas s vojenskou akcí do Čech v Bořivojův prospěch.⁵⁰⁵ Toto propojení jednoznačně ukazuje, že se Svatoplukovou vraždou měl co do činění též grojčský pán. Za situace, kdy jsou do komplotu zapojeni Bořivoj se svými vršovskými spojenci, Wiprecht a Boleslav III., zbývá jen jeden krok, abychom obvinili též Svatavu, ctihodnou matku-královnu, snažící se získat pro své syny jen to nejlepší, která se neštítala ani nejpodlejšího zločinu.⁵⁰⁶ Dodáme-li též, že její vztah ke Svatoplukovi rozhodně nebyl přátelský, a uvědomíme-li si Bořivojovy vlastnosti, zejména snadnou ovladatelnost a nedůslednost,⁵⁰⁷ lze velmi důvodně předpokládat, že za ním stál někdo velmi blízký. Nejbližší osobou mu byla bezpochyby matka, její přesný podíl na Svatoplukově smrti však nezjistíme.⁵⁰⁸ Součástí plánu zřejmě bylo, že Bořivoj se s vojskem vypraví do Prahy, jinak by totiž Svatoplukova vražda postrádala hlavní smysl, tj. snahu protlačit Bořivoje zpět na trůn. Při

⁴⁹⁹ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 27, p. 195–196, k datu tamtéž, z nekrologií srov. NECR. BOH., ČsČH 15, 1967, m. 81, p. 808, NECR. OL., AÖG 59, 1880, p. 650. Z dalších pramenů jeho smrt uvádějí AGO, MGH SS XVII, p. 649 (k roku 1110), ze zahraničních dále GALLUS, MGH SS IX, III. 16, p. 471, ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 250–251.

⁵⁰⁰ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 27, p. 196. Není pravděpodobné, že by Kosmas nevěděl o poměrech v nejvyšších vrstvách v první čtvrtině 12. století. Srov. D. TŘEŠTÍK, *Kosmova kronika*, passim.

⁵⁰¹ Výslovně KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 32, p. 203.

⁵⁰² S ohledem na to, kterak rychle spojenci Bořivoj a Wiprecht jednali (přestože o absolutních časech nemůžeme říci vzhledem k povaze Pegavských análů vůbec nic), to je velmi pravděpodobné. Boleslav se k podobné akci, kdy vojensky vystoupil proti českému knížeti, přičemž ve svém vojsku schovával jeho příbuzného, vystoupil ještě minimálně roku 1110. K tomu srov. s. 65.

⁵⁰³ Poláky z oné vraždy obviňuje DALIMIL – *Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila*. Edd. B. Havránek, J. Daňhelka, Z. Kristen, Praha 1958², c. 57, p. 102, pramen to ovšem velmi pozdní. – Z historiků obviňují Bořivoje ještě P. KOPAL, *Neznámý známý rod*, s. 80.

⁵⁰⁴ ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 251.

⁵⁰⁵ ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 251. Všichni „spiklenci“ tak rozehrávali poměrně nebezpečnou hru, jelikož Wiprecht kryl vraha a zároveň dlel v králově ležení a Bořivoj musel s Wiprechtem udržovat kontakt a být ochoten pružně zareagovat na případné výzvy k tažení na Prahu.

⁵⁰⁶ Míním samozřejmě vraždu knížete Břetislava Mladšího před Vánoci 1100.

⁵⁰⁷ O těchto vlastnostech hovoří výslovně KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 14, p. 176, III. 16, p. 179, III. 17, p. 181–182, aj.

⁵⁰⁸ Vzhledem k absenci pramenů to není možné.

vědomí tohoto také Wiprecht, jak bylo již výše řečeno, žádal krále o souhlas s tímto tažením.⁵⁰⁹ Zda se Bořivojova vojska vydala okamžitě na cestu, nevíme. Wiprecht s Bořivojem táhnout okamžitě nemohl, musel nejdříve splnit slib králi.⁵¹⁰ Snad se Bořivoj o nějaký vpád do Čech pokusil, rozhodně však nebyl úspěšný.⁵¹¹ O moc se v první fázi nakonec střetly skupiny Svatavě a jejímu okolí ne zcela přátelské.

Zrána 21. září se v českém táboře kolem přišedšího krále shromáždili „*všichni Čechové*“, aby stanovili další postup. S královým souhlasem si mohli vybrat nového knížete. Pod tlakem Moravanů a zvláště Vacka, kteří nechtěli přijít o postavení získané Svatoplukovou vrchní vládou, byl nakonec knížetem „*nemoudrým lidem*“ prohlášen na výpravě přítomný Otík, Svatoplukův mladší bratr.⁵¹² Okamžitě poté se Otík spolu s Dětříškem, synem Buzovým, dalším vlivným Moravánem (?), vypravil do sídelního hradu, aby mohl být nastolen na stolec svého děda, ač rozhodně nebyl nejstarším z rodu.⁵¹³ Schylovalo se tak k dalšímu střetu, protože když Svatopluk nastoupil na trůn, bylo následnictví přislíbeno Vladislavovi, třetímu synovi Svatavy a Vratislava. Část předních Čechů si to zřejmě uvědomovala a odmítla Otíka, který zrána 25. září (?) přijel do Prahy, řádně provolat knížetem.⁵¹⁴ Značného vlivu v této skupině nabyli pražský biskup Heřman a Fabián, purkrabí vyšehradský, kteří nakonec přiměli předáky, aby dbali na dohodu dříve uzavřenou. Nakonec byl navzdory proklamaci před Hlohovem intronizován Vladislav První. Stalo se zřejmě 25. září, tedy pět dnů po Svatoplukově smrti a v též den, kdy Otík dorazil do Prahy.⁵¹⁵

Vláda Vladislava I. a jeho vztahy s bratry – Svatava zasahuje

Svatavina klika prozatím svého cíle nedosáhla. Na pražském stolci se usadil Vladislav, sice syn krále Vratislava, ale člověk od nejužší rodiny relativně odstřižený. Aby se zajistil, povolal k sobě nadto Svatoplukovy Moravany (aspoň jejich vlivnou část) a též Otíka, který se definitivně stal olomouckým knížetem.⁵¹⁶ Svatava tehdy zřejmě (?) přebývala stále mimo

⁵⁰⁹ ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 251. Král mohl dát souhlas již v průběhu noci z 21. na 22. září, nehledě na to, že již 22. září vystupoval v českém ležení zcela jinak, k čemu srov. následující odstavec. Čechové a Wiprecht nemuseli o svých aktivitách přímo okamžitě vědět.

⁵¹⁰ ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 251.

⁵¹¹ Jinak by se o něm prameny jistě zmínily. Své mohl též způsobit fakt, že se zvěděl o nepříznivé situaci v Čechách.

⁵¹² KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 27, p. 196–197. Svatopluk byl zřejmě zavražděn v noci z 20. na 21. září, srov. M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *VDZKČ I.*, s. 724 a násl., pozn. 60. O opaku je přesvědčen V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 104.

⁵¹³ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 27, p. 197, k datům narození srov. s. 21–23.

⁵¹⁴ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 27, 28, p. 197. Z literatury srov. M. STARÝ, *K právním aspektům*, s. 47–48, J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 133–134, R. SCHMIDT, *Die Einsetzung*, s. 453, M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 164–165, V. VANÍČEK *Soběslav I.*, s. 104–105.

⁵¹⁵ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 28, p. 197. M. Bláhová (M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *VDZKČ I.*, s. 724 a násl., pozn. 60) se domnívá, že intronizace nemohla proběhnout ještě též den. Kosmas ale jednak přesně určuje datum intronizace, jednak podle něj nastal velký zmatek, kde se vše mohlo udát velmi rychle.

⁵¹⁶ Příčinou (či důsledkem; vzhledem k malému množství informací nejsme s to věc zcela rozseknout) rozporů mezi Svatoplukem a jeho doposud žijícími sourozenci a matkou mohl být (mezi jinými) právě jeho relativně vřelý vztah k olomouckým příbuzným (Otíkovi) a jejich lidem.

Čechy, ne však nadlouho.⁵¹⁷ Bořivoj se začal pozvolna ve spolupráci s Wiprechtem a Boleslavem Křivoústým připravovat na vpád do Čech. Když se dozvěděl, že se Vladislav chystá oslavit vánoční svátky roku 1109 v Plzni a Otík s Vackem v Hradci, vpadl do Čech a ve vypuknutém zmatku se na Štědrý den zmocnil obou sídelních hradů.⁵¹⁸ Je poměrně pravděpodobné, že se spolu s Bořivojem vrátila též královna-vdova Svatava.⁵¹⁹ Zdá se, že ve stejné době též zaútočil polský kníže Boleslav III. ve zjevné snaze Bořivojovi pomoci.⁵²⁰ Otík s Vackem zareagovali velmi rychle a ráno ve svátek svatého Štěpána prvomučedníka stanuli před Vyšehradem, v němž dlel Bořivoj. Když poslali Vladislavovi zprávu, že byl de facto sesazen, vypravil se tento ku Praze.⁵²¹ Do centra Pražské kotliny se ovšem blížily též pomocné šiky pro Bořivoje, vedené Wiprechtem (Václavem), synem jeho sestry Judity. Wiprecht ovšem utrpěl od Vladislava drtivou porážku a stáhl se na Pražský hrad.⁵²² Vladislav se mezitím pokusil o „diplomatické“ řešení celého sporu. Poslal totiž předáky Heřmana a Sezemu ke králi Jindřichovi V. s obligátním úplatkem, aby zjednal pořádek v jeho prospěch. Král žádosti vyhověl a předvolal všechny zainteresované strany – Bořivoje, Vladislava, Wiprechta Mladšího i biskupa Heřmana, který se postavil na Vladislavovu stranu⁵²³ – do Rokycan a sám se tam vypravil v čele vojska. Na počátku roku 1110 byli v Rokycanech Bořivoj s Wiprechtem zajati a odvečeni na hrad Hammerstein.⁵²⁴ Svatava však, zdá se, zůstala při knížecím dvoře svého syna.⁵²⁵

Pražský vpád opět ukázal Bořivojovu malou pružnost, a to jej v očích matky zřejmě zdiskreditovalo (ne však napořád, jak se ukázalo).⁵²⁶ Svůj zrak a naděje začala upírat ke svému nejmladšímu a nadanému, avšak nevalnými mravními kvalitami disponujícímu Soběslavu *Porfyrogennetovi*, v té době zhruba dvacetiletému, který přebýval na dvoře svého bratrance Boleslava III. v Polsku.⁵²⁷ Ve snaze oslabit knížete, očerňovala (?) Svatava v očích svého syna

⁵¹⁷ Domnívám se tak proto, že vzhledem k dosavadním nedobрым vztahům s Vladislavem a k tomu, že za Svatoplukovy vlády téměř jistě pobývala mimo Čechy, neměla možnost se do Čech vrátit.

⁵¹⁸ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 28, p. 198. O nastalém zmatku, jakož o nestálosti předáků a prospěchářství, tolik příznačné pro první čtvrtinu 12. století, informuje KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 29, p. 198–199. Srov. i J. ŽEMLIČKA, „*Dvacet pánů*“, s. 293.

⁵¹⁹ Nevidím jinou možnost, kdy by se do „*města velikého*“ (KOSMAS, MGH SRG NS II, I. 9, p. 18–19), vrátila s ohledem na její aktivity v následujících dvou letech. Srov. též dále v textu.

⁵²⁰ GALLUS, MGH SS IX, III. 17, p. 472.

⁵²¹ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 30, p. 199–200.

⁵²² KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 30, 31, p. 200–201. O účasti jeho otce válečném podniku nemáme zpráv, víme však, že jeho ještě před několika měsíci přátelský vztah ke králi Jindřichovi se zkalil (KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 32, p. 202). Snad proto nechtěl přímo ohrožovat úspěch Bořivojovy výpravy, snaha, projevila-li se, byla ovšem marná.

⁵²³ Biskup se Vladislava zastal minimálně onoho 25. září. V době, kdy Pražský hrad, sídlo biskupa, ovládal Bořivoj, byl Heřman zadržován ve své komnatě (KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 29, p. 198).

⁵²⁴ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 32, p. 202, v kombinaci s ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 251.

⁵²⁵ Opět vzhledem k jejím pozdějším aktivitám, k nimž srov. porůznu níže.

⁵²⁶ Vzhledem k jeho snadné ovladatelnosti předpokládám, že jeho ochráncům (Svatavě, možná též Wiprechtovi), pomalu docházela trpělivost. Viz též události z roku 1117.

⁵²⁷ Projevem tohoto zvratu bylo usmíření Vladislava a Soběslava, k němuž srov. níže (KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 37, p. 209). – Hodnocení osobnosti budoucího Soběslava I. je velmi obtížné. Byl sice velmi zdatným bojovníkem (GALLUS, MGH SS IX, III. 20, p. 472) a „*výtečným mladíkem*“ (KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 20, p. 185), nadto abstinoval (KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 60, p. 239) a odolával svodům těla (CAN. WISS., FRB II, p. 232) a byl „*štědrý dárce, obyvatelům milý, lidu obojího pohlaví příjemný*“ (KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 60, p. 238). Těšil se zjevné přízni kronikáře Kosmy (zde jej k tomu však mohl vést prostý fakt, že kroniku dopisoval za jeho vlády) a též jeho přímého pokračovatele, Kanovníka vyšehradského (CAN. WISS., FRB II, p. 208–210, 232–233). Jeho kaplan Vincencius jej dokonce označuje za „*otce vlasti*“ (VINCENCIUS – *Vincentii Pragensis annales*, FRB II/2. Ed.

olomouckého knížete Otíka.⁵²⁸ Olomoucký kníže však byl v nemilosti též u části předáků, Kosmas jmenuje Prostěje a „tichého“ Vacka.⁵²⁹ Mezi oběma spojenci – bez Otíkovy pomoci by Vladislav jen obtížně udržel stolec – se rozmáhala vzájemná nedůvěra. První jednání v Týnci nad Labem na počátku května 1110 Otík ještě přečkal bez úhony, o dva měsíce později v Sadské již takové štěstí neměl. Byl zajat a internován na Vyšehradě, později byl převezen na tehdy nově vystavěný Křivoklát.⁵³⁰ Zda se Vladislav chopil vlády v Olomoucku sám, nevíme, je to však pravděpodobné. Druhou možností by byla vláda stařícké Otíkovy matky Eufemie, která však již 2. dubna 1111 zemřela.⁵³¹ Jsouce zbaveni ne nevýznamného nepřítele, mohli spojenci uskutečnit další plán.

J. Emler, Praha 1875, p. 410) Mnich sázavský je k Soběslavovi poněkud kritičtější (např. *MON. SAZ*, FRB II, p. 254). Za relativně stabilní se rovněž považuje jeho vláda (1125–1140). Byla sice stabilní, ovšem za jakou cenu! Podíváme-li se podrobněji na některé Soběslavovy činy, například to, že v polském vojsku napadl svoji vlast (roku 1110) a ke stejnému nabádal saského vévodu Lothara a svého času císaře Jindřicha V., přičemž za stejný prohřešek neváhal odsoudit olomouckého knížete Otíka (srov. dále v textu), prchlivou vraždu předáka Vacka (roku 1113), neméně prchlivé boření opevnění ve spřáteleném Řezně roku 1130 (*CAN. WISS.*, FRB II, p. 207, srov. Z. DRAGON, *Konflikt knížete Soběslava*, s. 71, pozn. 10) či zpupné zboření Kladska roku 1114, které tehdy náleželo českému knížeti (až tak Soběslav miloval svou vlast, *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 40, p. 213) a konečně ideologicky podbarvený despotický proces s domnělými (?) spiklenci roku 1130 (srov. pozn. 485), zjistíme však, že se v ničem nelišil od svých příbuzných, kteří však byli za své činy kronikáři haněni (například od Svatopluka, srov. *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 19, p. 184–185, aj.). Sladkým slovům pramenů podlehl ve svých počátcích též česká historiografie (ukázkovou servilitou prosluli zejména F. Palacký a V. Novotný), prý choval se „přísně k výtržnostem panstva, vlídně a štedře k národu vůbec, věrně, upřímně a spravedlivě ke každému“ (F. PALACKÝ, *Dějiny I.*, s. 283, vůči Menhartovi se snad choval upřímně?), ba dokonce „nedal se ... vésti osobní ctižádostí“ (V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 489) nebo „za ... polského vpádu r. 1110 působí tak neskonale příznivým dojmem jeho snaha ušetřit vlast zhoubného plenění...“ (V. NOVOTNÝ, *op. cit.*, s. 561). S blížícím se koncem tisíciletí se začaly objevovat práce hodnotící Soběslava osobnost střízlivěji, především jako nevypočítavého autokrata (B. KRZEMIENSKA, *Moravští Přemyslovci*, zejm. s. 41–42), podezíravého ideologa (J. ŽEMLIČKA, *Vyšehrad*, zejm. s. 52 a násl.) a mstivého a malicherného člověka jdoucího přes mrtvolu (Z. DRAGON, *Konflikt knížete Soběslava*, s. 71 a násl.). Před několika lety naopak vyšla kniha V. Vaníčka, dávající si jako programový cíl Soběslava pod rouškou objektivity očistit a vyzdvihnout jeho kvality: „Soběslav se odlišoval mimořádným osobním kouzlem, integritou osobnosti a duchovní silou... přes snahu o šetření země v domácích válkách“ (V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 298; srovnej se dvěma vpády v cizím vojsku, v letech 1110 a plánovaně též 1124). Neodpustil si ani kopanec do názorových oponentů: „Profilovat Soběslava I. jako negativní, záluďnou a povrchní osobnost ... působí spíše zaujatým než originálním dojmem. ... jednal velmi chytře, obratně... jen v krajním případě násilně, ale ... politicky kreativně, že si uchoval důstojnost.“ (V. VANÍČEK, *op. cit.*, s. 300; pokud je vraždění opozice, snaha uchytit se za cenu tažení proti vlasti a trestání nepohodlných členů rodu politicky kreativní, tak budiž). K nezaměnitelnému stylu Vaníčkovy psaní či k jeho schopnosti ignorovat osobně nepohodlné historiky (domnívám se totiž, že pozitivní hodnocení Soběslava I. vychází skutečně jen z neshod s někým, kdo Soběslava I. odsuzuje, a není myšleno vážně) srov. výběrově velmi kritické recenze: L. JAN, *Rec.: V. Vaníček: Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek II. 1197–1250*, ČMM 119, 2000 (dále jen: „*Rec.: V. Vaníček, VDZKČ II.*“), zejm. s. 279–280, R. ANTONÍN, *Rec.: V. Vaníček: Velké dějiny zemí koruny české. Svazek III. 1250–1310*, ČMM 122, 2004 (dále jen: „*Rec.: V. Vaníček, VDZKČ III.*“), zvláště s. 240 a násl., M. WIHODA, *Rec.: V. Vaníček: Vratislav II. (I.), První český král. Čechy v době evropského kulturního obratu v 11. století*, ČMM 123, 2004 (dále jen „*Rec.: V. Vaníček, Vratislav II.*“), zejm. s. 528–529.

⁵²⁸ Jinak si nedovedu vysvětlit, že Otík, dosavadní Vladislavův spojenec, který se evidentně (viz jeho chování o Vánocích 1109) smířil s Vladislavovou vládou, najednou upadl v nemilost.

⁵²⁹ *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 34, p. 205. Tito jsou kronikářem jmenováni iniciátoři celé akce. Je však jasné, že pokud skutečně v pozadí též stála královna Svatava, nebyla by kronikářem, jenž ji ctil, uvedena.

⁵³⁰ *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 33, 34, p. 203–205.

⁵³¹ O Eufemiině smrti hovoří *AGO*, MGH SS XVII, p. 649, denní datum uvádí tzv. Olomoucké nekrologium (v Dudíkově edici *NECR. OL.*, AÖG 59, 1880, p. 645, je však její zápis omylem vynechán, srov. druhou dostupnou edici – *Horologium Olomoucense*, in: Hildebert a Ewervin. Románští malíři. Ed. A. Friedl, Praha 1927, p. 106) a *NECR. BOH.*, ČsČH 15, 1967, n. 28, p. 804. Datum 10. dubna uvedené v *NECR. GRAD.*, VKČSN třída filosoficko-

Na konci září 1110 vpadl polský kníže Boleslav III. spolu s princem Soběslavem do Čech.⁵³² Cílem této výpravy bylo podpořit nároky vypuzeného a svého času uvězněného Bořivoje na knížecí stolec, Vladislava vojensky zastrašit a přimět jej k ústupkům ve prospěch obou v Polsku dlících bratrů.⁵³³ Vpád byl nečekaný, Vladislav musel přerušit oslavu svatováclavského výročí, aby se mohl vypravit do severovýchodních Čech proti Boleslavovi.⁵³⁴ Obdobně jako polský kníže se stal ochráncem Bořivoje a Soběslava, když mladší z nich táhl do Čech také (Bořivoj byl stále vězněn na Hammersteinu), přebýval v Čechách Zbyhněv, vyhnaný bratr Křivoústého. V českém vojsku se též zúčastnil výpravy.⁵³⁵ Po vyčkávání a nahánění se na protějšcích březích řeky Cidliny bylo zahájeno vyjednávání. Polský kníže kategoricky a zcela v souladu se zájmy tzv. Svataviny kliky prosazoval, aby Vladislav uznal Bořivojův „otcovský podíl“, čímž byla zřejmě myšlena vrchní vláda v Praze. Pravděpodobně, ač to není přímo prokázáno, bylo jednáno též o zajištění Soběslavově.⁵³⁶ Český kníže mohl naopak v nátlaku na Křivoústého využít Zbyhněva, jemuž též doufal zajistit nějaký podíl na vládě v Polsku. Obě vládnoucí knížata však ze svých odmítavých postojů vůči exulantům neustoupila.⁵³⁷ Poláci se poté zcela oddali plenění, jemuž tentokrát nezabránily ani prosby prince Soběslava, byly-li vůbec kdy vyřčeny.⁵³⁸ K definitivnímu střetu došlo poblíž řeky Trutiny. České knížecí vojsko se nakonec dalo na útěk a polský kníže zvítězil.⁵³⁹ Za vítěze této „války víc než občanské“ je Kosmou považován kromě Poláků též Soběslav.⁵⁴⁰ Fakticky ovšem nebylo ničeho dosaženo ve prospěch jak Bořivojův, tak Soběslavův.

historicko-filologická 12, 1893, je pravděpodobně chybou při vydávání pramene, srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 497, pozn. 2.

⁵³² O výpravě referují především KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 35, 36, p. 206–209, a GALLUS, MGH SS IX, III. 21–23, p. 472–475. Oba prameny v této věci podrobil skvělé analýze V. NOVOTNÝ, *Polský vpád do Čech a bitva na Trutině r. 1110*, ČSPS 20, 1912 (dále jen „*Polský vpád*“), s. 127 a násl. K místopisu výpravy srov. též J. V. ŠIMÁK, *Polská vpád do Čech r. 1100*, ČČH 36, 1930 (dále jen „*Polský vpád do Čech*“), s. 118 a násl. (se špatným vročením, u obojího též starší literatura). Novodobá interpretace bitvy u Trutiny v podstatě vychází z výše zmíněné studie V. Novotného, ač na ni není vždy odkazováno (srov. J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 135, M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *VDZKČ I.*, s. 502, V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 112–116, s některými novými postřehy V. WOLF, *O bitvě na Trutině roku 1110 po letech*, *Východočeské listy historické* 21–22, 2003–2004 (dále jen „*O bitvě na Trutině*“), s. 33–35). Srov. též K. MALECZYŃSKI, *Bolesław III*, s. 115 a násl.

⁵³³ V tom se vesměs prameny v poznámce výše zmíněné shodují. GALLUS, MGH SS IX, 22, p. 473, vypráví, že cílem tažení byla Praha. Snad měl v úmyslu ji též dobýt. V tom případě by ovšem nedávalo smysl na stolec dosazovat uvězněného Bořivoje, nýbrž mladšího Soběslava. Z GALLOVA, MGH SS IX, III. 21, p. 473, náznaku vyplývá, že Boleslav měl zájem zastat se též jeho.

⁵³⁴ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 35, p. 206. K časovému zařazení tažení srov. V. NOVOTNÝ, *Polský vpád*, s. 128 a násl.

⁵³⁵ Tak GALLUS, MGH SS IX, III. 23, p. 475. Kdy Zbyhněv přišel do Čech, je otázkou.

⁵³⁶ Srov. KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 35, p. 206, a GALLUS, MGH SS IX, III. 21, p. 473. Viz též pozn. 532.

⁵³⁷ GALLUS, MGH SS IX, III. 21, p. 473.

⁵³⁸ O plenění s náležitým gustem hovoří GALLUS, MGH SS IX, III. 22, p. 473. Soběslavovi nakloněnými historiky (srov. pozn. 527) byly GALLOVY, MGH SS IX, III. 21, p. 473, prosby vykládány jako péče o dobro vlasti, snaha ušetřit ji plenění. Je zvláštní, že vůči Gallovi jinak velmi kritický Novotný v této otázce kronikářovu líčení zcela podleh. Nemusí se totiž vůbec jednat o pravdu, přihlédneme-li k tomu, že Gallus byl nekritickým obdivovatelem nejen udatnosti polského knížete. Proto, aby vysvětlil, proč jindy drsný a dobyvačný kníže k plenění nesvolil již dříve, svedl to na Soběslava. Pozdější Soběslavovy aktivity totiž rozhodně o pacifistickém myšlení nesvědčí (srov. např. při roku 1124).

⁵³⁹ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 36, p. 208–209. Srov. J. V. ŠIMÁK, *Polský vpád do Čech*, zejm. s. 122–123, V. NOVOTNÝ, *Polský vpád*, s. 175.

⁵⁴⁰ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 36, p. 209: „*Zobeslau cum Polonis infausta, quia plus quam civili, potitus est victoria.*“

Svataviny diplomatické snahy donutit Vladislava ke smíru se sourozenci⁵⁴¹ vyvrcholily roku 1111. Za blíže nespecifikované pomoci pražského biskupa Heřmana, Vladislavova zastánce, Vacka, předáka moravského původu a jednoho z nejmocnějších mužů v zemi, a též polského knížete Boleslava Křivoústého dosáhla částečného usmíření svých synů.⁵⁴² Soběslavovi byl umožněn návrat do Čech a Vladislav mu též vymezil ke správě Žatecko.⁵⁴³ Rozhodně ovšem nemůžeme Soběslavův návrat chápat jako „posílení politické kultury“,⁵⁴⁴ spíše šlo o projev Vladislavovy benevolence pod tlakem. Jeho pozice na dvoře byla mezi Přemyslovci rázem velmi silná, protože olomoucký kníže Otík byl internován na Křivoklátě a brněnští Přemyslovci pozbyli ambicí.⁵⁴⁵ Bořivoj tehdy stále pobýval v hammerteinském vězení. Jeho spoluvězeň Wiprecht byl propuštěn zřejmě roku 1111.⁵⁴⁶ Kdy byl ovšem na svobodu poslán Bořivoj, nevíme. Stalo se tak jistě nějaký čas před rokem 1117.⁵⁴⁷ Když se nedávno korunovaný císař Jindřich V.⁵⁴⁸ rozhodl vypravit se roku 1112 (?) proti Wiprechtovi z Grojče, nechybělo v jeho vojsku 500 Čechů pod vedením knížete Vladislava.⁵⁴⁹ Důvody, proč se na tažení vydal, byly zřejmé. Jednak jej s císařem pojily velmi dobré vztahy, které vyvrcholily Vladislavovým arcibiskupstvím roku 1114,⁵⁵⁰ jednak se toužil pomstít Wiprechtovi za vytrvalou podporu proklamovanou Bořivojovi a možná za vraždu knížete Svatopluka. Na stranu krále se přidal též mladý Wiprecht, výprava však nebyla úspěšná. Je zajímavé, že Vladislav se na tažení vydal již v době, kdy v Čechách pobývali někteří Wiprechtovi spojenci, královna-vdova Svatava a princ Soběslav.⁵⁵¹ O rok později se již podařilo Wiprechta zajmout. Hrozcímu trestu smrti předešel Wiprecht Mladší, který císaři odevzdal rodovou državu Grojč. Wiprecht II. tak byl „jen“ internován na hradě Trifelsu.⁵⁵²

Kromě toho, že kníže pravděpodobně spravoval od Otíkova zajetí Olomoucko, uvolnily se též stolce v Brně a ve Znojmě. Oba synové Konráda I. po neúspěchu, který je potkal roku

⁵⁴¹ To naznačuje *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 37, p. 209, viz též její předpokládanou aktivitu (?) roku 1110, kdy byl uvězněn Otík Olomoucký.

⁵⁴² *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 37, p. 209, jmenuje Svatavu, Heřmana a Vacka, *GALLUS*, MGH SS IX, III. 25, p. 475, Boleslava. Zcela jistě však jde o tutéž událost. Teoreticky by sice mohlo jít ještě o rok 1115 (tehdy o Boleslavově zásahu opět v Soběslavův prospěch hovoří i *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 41, p. 213–214), to ovšem nezapadá do chronologie vyplývající z pokračování Gallovy inkriminované zprávy.

⁵⁴³ *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 37, p. 209. Žateckou kastelánii měl dříve ve své moci Vršovec Božej. V případě Soběslava však zřejmě nešlo o tentýž typ držby.

⁵⁴⁴ Tak V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 117.

⁵⁴⁵ Srov. porůznu výše.

⁵⁴⁶ O jeho propuštění není zmínky. – Wiprechtovo propuštění, datují *ANN. PEGAV.*, MGH SS XVI, p. 251, k roku 1112, srov. tamtéž. Jejich líčení k letům 1110, 1111 a 1112 však je chronologicky velmi špatně zařazené. Srov. L. REITINGER, *Král Vratislav v paměti*, s. 56 a násl.

⁵⁴⁷ V roce 1117 byl Vladislavem povolán z vyhnanství (*KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 43, p. 218–219).

⁵⁴⁸ Korunovace proběhla 13. dubna 1111. Srov. G. MEYER VON KNONAU, *Jahrbücher unter Heinrich IV. und Heinrich V.* Bd. 6, p. 173 a násl. K české účasti srov. *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 38, p. 210–211.

⁵⁴⁹ Tak *ANN. PEGAV.*, MGH SS XVI, p. 251, k roku 1113.

⁵⁵⁰ *EKKEHARD*, MGH SS VI, p. 248, srov. též Z. FIALA, *Vztah českého státu k německé říši do počátku 13. století (Podle kritiky pramenů)*, SH 6, 1959 (dále jen „*Vztah českého státu*“), s. 79–80, M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *VDZKČ I.*, s. 504–505.

⁵⁵¹ *ANN. PEGAV.*, MGH SS XVI, p. 251. Mladý Wiprecht byl motivován snahou získat Nuenburg. – Princ Soběslav však pobýval dlouhodobě v hradě Žatci. Srov. *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 39, p. 211.

⁵⁵² *ANN. PEGAV.*, MGH SS XVI, p. 251.

1101, již ambice na pražský stolec, pokud je vůbec ještě chovali, neprojevovali.⁵⁵³ Litold zemřel dříve, snad (?) roku 1112,⁵⁵⁴ starší Oldřich jej následoval snad 5. ledna 1113.⁵⁵⁵ Jelikož oba dědicové Vratislav Brněnský a Konrád Znojemský byli tehdy ještě nezletilí nebo k vládě jinak nezpůsobilí,⁵⁵⁶ nabízí se hypotéza, že obou osiřelých čtvrtin české země se ujal kníže Vladislav, jenž tak nakrátko ve svých rukách soustředil veškerou moc.⁵⁵⁷

Soběslav si bratrovy přízně příliš dlouho neužil. Pro své postoje zřejmě příliš dobře nevycházel s Vladislavovými rádci, jmenovitě s předním z nich, s Moravanem Vackem. Spory, v nichž se Vacek snažil naklonit si knížete, Soběslavovi přerostly přes hlavu a rozhodl se, jsa ještě podněcován některými lidmi, kteří „*rádi donášejí věci liché a nejisté*“, je vyřešit navždy.⁵⁵⁸ V červnu 1113 byl Vacek na Soběslavův příkaz úkladně zavražděn. Ihned poté se Soběslav rozhodl opustit Čechy. Chtěl zamířit do Polska.⁵⁵⁹ Cestou byl ovšem jat a internován kdesi v Sasku. Po měsíci však s několika věrnými uprchl na dvůr Boleslava Křivoústého, čímž polskému knížeti opět dodal záminku k nepřátelství vůči Čechům.⁵⁶⁰ Svatava Vackovu vraždu v důsledku jistě schvalovala, vždyť umrlý předák patřil k nepřátelské Svatoplukově moravské klice, již přijal za vlastní též Vladislav. O plánu Vacka zavraždit však zřejmě, na rozdíl od vražd Břetislava Mladšího a Svatopluka, nevěděla.⁵⁶¹

⁵⁵³ K jejich osudům srov. R. FIŠER, *Kláster*, zejm. s. 36, M. WIHODA, *Znojemští údělníci*, s. 23, TÝŽ, *Morava knížecí*, zejm. s. 157.

⁵⁵⁴ Oldřich zemřel pravděpodobně roku 1113 (tak praví AGO, MGH SS XVII, p. 649), Litold skončil podle KOSMY, MGH SRG NS II, III. 41, p. 214, ještě dříve. Pešinovu 15. březnu (1112) věřit nelze, přednost však nezaslouhuje ani NECR. DOX. – *Necrologium Doxanense*, SKBGW 1884. Ed. J. Emler, p. 132, k 16. říjnu, jelikož se velmi pravděpodobně týká rakouského markraběte Leopolda IV., manžela dcery Soběslava (I.).

⁵⁵⁵ Oldřichovu smrt k roku 1113 datují, zřejmě přesně, AGO, MGH SS XVII, p. 649. KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 41, p. 214, se omezuje na tvrzení (obdobně jako v Litoldově případě), že zemřel před rokem 1115. Denní datum uvádí CAL. PEGAV., SRGS II, p. 117, k 5. lednu. Toto datum správně identifikoval a ještě správněji mu dal přednost před doposud přijímaným Pešinovým 27. březnem L. REITINGER, *Nekrologia*, s. 394–397. Zcela bezcenné jsou v této souvislosti vývody V. NOVOTNÉHO, *ČD I. 2.*, s. 513 a násl., pozn. 1, jakož i D. Kalhouse (D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie*, s. 556). Z názorů starší literatury, která dávala přednost Pešinovu datu, srov. V. NOVOTNÝ, *České dějiny I. 3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253)*, Praha 1928 (dále jen „*ČD I. 3*“), rodokmen, W. WEGENER, *Die Přemysliden*, s. 8, tab. 3, Z. FIALA, *Přemyslovské Čechy*, rodokmen.

⁵⁵⁶ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 41, p. 214–215.

⁵⁵⁷ Stal se tak jedynoládcem. Obdobně („*Boemorum monarcha*“) tituloval roku 1130 též Soběslav, CDB I, 111, p. 112. – Ke KOSMOVU, MGH SRG NS II, III. 51, p. 224, dělení Moravy na čtvrtiny srov. M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 253, který definitivně odmítl nápady B. KRZEMIŇSKÉ, *Moravští Přemyslovci*, zejm. s. 26.

⁵⁵⁸ Domnívám se, že právě toto je správný výklad KOSMOVÝCH, MGH SRG NS II, III. 39, p. 211, slov. Vacek je kronikářem, jenž ho jinak vůbec nemá v lásce (srov. KOSMAS, MGH SRG NS II, I. 35, p. 63), označován za nevinného. Soběslav jistě sám měl na Vackově smrti, snad pro spory, snad proto, že Vacek symbolizoval cizí, tj. moravské vlivy, zájem. Nešlo tedy jen o úklady, kterými byl Soběslav podněcován (rozbuškou podle Kosmy bylo, že Vladislav jej měl v plánu z Vackova návodu zajmout).

⁵⁵⁹ Stalo se tak 18. června, viz KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 39, p. 211. O Soběslavově motivaci tamže. NECR. BOH., ČsČH 15, 1967, n. 52, s. 806, datuje jeho smrt k 20. červnu.

⁵⁶⁰ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 39, p. 211–212, který místo internace vypouští.

⁵⁶¹ Není možné dávat jí za vinu úplně vše. Dle slov KOSMOVÝCH, MGH SRG NS II, III. 37, p. 209: „... *dux Wladizlaus fratrem suum Zobeizlaum ... dedit... civitatem Satc...*“ III. 39, p. 211: „... [Soběslav, pozn. aut.] *accipiens fere trecentos milites adit fratris curtem...*“ navíc Soběslav přebýval v Žatci. Vacek byl zavražděn krátce po Soběslavově příjezdu.

Sestry z Bergu – nová vlivová skupina

Snad ještě před přelomem prvního a druhého decennia dvanáctého věku se kníže Vladislav oženil. Chotí se mu stala Richeza, nejstarší (?) dcera Jindřicha hraběte z Bergu. Není ovšem příliš jasné, kdy se tak stalo, protože žádný pramen, který referuje o sňatku, roční datum neuvádí.⁵⁶² Víme, že v červenci roku 1124 byla jejich dcera Svatava provdána za Fridricha z Bogenu. Můžeme tedy v souladu s uznávaným modelem předpokládat, že sňatek byl slaven nejpozději na sklonku roku 1111.⁵⁶³ Je však pravděpodobnější, že svatba proběhla o několik let dříve, přesné datum ovšem určit nemůžeme.⁵⁶⁴

Kníže Vladislav se ženil, jak bylo koneckonců u Přemyslovců osmé generace obvyklé, poměrně pozdě – o žádném dřívějším manželství ani nelegitimních dětech nic nevíme –⁵⁶⁵ a po Soběslavově dobrovolném odchodu do ciziny se počet potenciálních dědiců pobývajících v Čechách ještě ztenčil. Nejblíže příbuzným, který se snad pohyboval v okolí trůnu a dosáhl věku, kdy mohl již pomýšlet na vládu, byl odrostlý adolescent Břetislav, syn nešťastného Břetislava II. Přesto nebyl vzhledem ke svému věku osobou, o níž by se mohl stávající kníže opřít.⁵⁶⁶ Oba dědicové potomků Konráda I. byli velmi pravděpodobně ještě mladší, a navíc je diskriminoval jejich původ a nepevné postavení. Jedinovláda ale nevydržela knížeti Vladislavovi příliš dlouho. Již v prosinci 1113, tedy po necelém roce, byl z křivoklátského vězení propuštěn Otík, syn Oty I. Olomouckého a tehdy třetí nejstarší Přemyslovec, a byla mu navracena otcova država.⁵⁶⁷ Olomoucký kníže dal snad krátce po svém návratu, v květnu následujícího roku, zřejmě nikoli bez souhlasu knížete Vladislava oslepit Svataviny spojence Prostěje a „tichého“ Vacka, ty, kteří prý stáli za jeho zajetím.⁵⁶⁸ V téže roce učinil kníže Vladislav krok, kterým výrazně oslabil matčinu pozici na dvoře, příchodem ambiciózní Richezy již povážlivě ztenčenou. Sofie, sestra kněžny Richezy, byla provdána za dosud svobodného (?) olomouckého knížete,⁵⁶⁹ jehož pozice na české politické scéně tak ještě posílila.

⁵⁶² O tomto manželství referují *BERTHOLD – Bertholdi liber de constructione monasterii Zwivildensis*, MGH SS X. Ed. O. Abel, Hannover 1852, p. 103, bez udání jména manželky též *ORTLIEB – Ortliebi de fundatione monasterii Zwivildensis libri II*, MGH SS X. Ed. O. Abel, Hannover 1852, p. 84) a s tímtož deficitem *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 58, p. 234. Jako českou kněžnu ji jmenuje *CDB I*, 108, p. 110. – To, že byla Richeza nejstarší, lze odvodit ne snad z toho, že se vdávala jako první, nýbrž od pořadí zanechaného *BERTHOLDEM*, MGH SS X, 12 p. 103: „...*Richinza ductrix Boemiae, Sophia ductrix Moraviae, Salome ductrix Boloniae*.“ Analogicky srov. *GALLUS*, MGH SS IX, I. 19, p. 438, *KOSMAS*, MGH SRG NS II, II. 20, p. 112. B. DUDÍK, DM II., s. 426., však za nejstarší považuje Salomeu, kterou Berthold zmiňuje na uvedeném místě jako třetí.

⁵⁶³ Ke svatbě *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 56, p. 231. Datum *ad quem* vychází z předpokladu 12. roku věku jako nejnižšího možného pro sňatek minus devět měsíců. Srov. K. JASIŇSKI, *Rodowód*, s. 176–177, D. TŘEŠTÍK, *Počátky*, s. 194.

⁵⁶⁴ Jsem si vědom toho, že není možné příliš lpět na mechanické hranici dvanácti let.

⁵⁶⁵ Předpozitivistická historiografie předpokládala jeho manželství s Richezou z Vohburgu. To však bylo spolehlivě vyvráceno již V. NOVOTNÝM, *ČD I. 2.*, s. 559, pozn. 2, 560, pozn. 2.

⁵⁶⁶ Nemáme žádné informace, kde Břetislav Nejmladší vyrůstal. Roku 1111 vedl české vojsko při císařské korunovační jízdě Jindřicha V. Srov. *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 38 p. 210.

⁵⁶⁷ *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 39, p. 212. Starší než Ota byli vládnoucí kníže Vladislav a Bořivoj, toho času stále dlící na Hammesteinu (?).

⁵⁶⁸ *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 40, p. 213. Tento Vacek nemůže být ztotožňován s Vackem „od mlýnského kola“.

⁵⁶⁹ Rok Otíkova sňatku zaznamenávají *AGO*, MGH SS XVII, p. 649, tomuto prameni můžeme v této otázce věřit. Jméno a původ manželky uvádí *BERTHOLD*, MGH SS X, p. 103. O předchozím sňatku nemáme ani náznaky.

Ve 12. století známe sice několik případů, kdy měli dva Přemyslovci v tomtéž čase za manželky sestry, nikdy však nebyla jejich pozice tak silná a v žádném dalším případě nemáme zprávy o jejich spolupráci.⁵⁷⁰ Hrabě Jindřich z Bergu měl však ještě jednu dceru, Salomeu. Ta byla také využita, aby posloužila sestře Richeze a jejímu manželovi k politickým účelům.⁵⁷¹ Polský kníže Boleslav III. Křivoústý, vytrvalý podporovatel vyhnaných Svataviných synů svého času podporující právě notorického exulanta Soběslava, totiž nejpozději roku 1114 ovdověl.⁵⁷² V témže roce podnikl Soběslav, jistě ne bez vědomí Křivoústého, vpád na území českého knížectví do Kladska a vypálil centrální hrad této oblasti.⁵⁷³ Snad ještě před koncem roku byla zahájena jednání o smíru.⁵⁷⁴ Prvním východiskem byl sňatek Salomey z Bergu s ovdovělým polským knížetem. Oprávněně se předpokládá, že hlavním iniciátorem tohoto sňatku byl český kníže Vladislav I.,⁵⁷⁵ což by svědčilo o postupném omezování Svatavina vlivu na knížecím dvoře ve prospěch Vladislavovy choti. Svatba polského knížete se musela konat nejpozději v březnu 1115, spíše se slavila ještě před zasláním prosby Boleslava Křivoústého urgujícího tím Vladislavův smír s mladším bratrem, pokud můžeme věřit Kosmovi, z ledna 1115.⁵⁷⁶ Sňatek přinesl dlouhodobé uklidnění na česko-polské hranici a snad též urychlil návrat prince Soběslava. Na tom měla nepochybně zájem též královna Svatava, jíž se však silicí vliv sester z Bergu, zejména její snachy Richezy, jistě nelíbil. Již v březnu 1115 kníže Vladislav vymezil Soběslavovi k obživě Hradec (Králové) s okolím.⁵⁷⁷ Snad ještě téhož roku byl Soběslav dosazen do pozice knížete brněnského a znojenského. Zde se snad uplatnil zbývajících Svatavin tlak na knížete Vladislava.⁵⁷⁸

⁵⁷⁰ Případů je známo celkem pět. Kromě sester z Bergu jde ještě o dcery rakouského markrabího Leopolda II. a manželky knížat Bořivoje II. a Litolda, dcery braniborského markrabího Albrechta Medvěda a manželky Děpolta, syna Vladislava I., a Vladislava, syna Soběslava I., a dcery durynského lantkrabího Ludvíka I. a manželky krále Vladislava II. a moravského knížete Oldřicha, dalšího syna Soběslava I. Tentýž Oldřich se ve druhém manželství oženil s dcerou míšeňského markraběte Oty Bohatého a s dcerou téhož vladaře se oženil též potomní Přemysl Otakar I.

⁵⁷¹ Ohledně sester srov. též J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci*, s. 113–114.

⁵⁷² Jeho první chotí byla Zbyslava, praprapravnučka kyjevského knížete Vladimíra I., tedy Svatavina relativně blízká příbuzná. K datu její smrti srov. K. JASIŃSKI, *Rodowód*, s. 189–190. – Zbyslavina neterž Adléta se stala později manželkou prince Soběslava. K tomu srov. s. 70–71.

⁵⁷³ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 40, p. 213. Soběslavova akce je zdůrazněna proto, že zde rozhodně neběží o šetření vlasti, nýbrž o dobově obvyklé plenění na území třebaže rodné země. Srov. pozn. 527. – Opak, že Křivoústý o Soběslavově vpádu nevěděl, tvrdí V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 508. Důvodem mu však je chybné vročení sňatku polského knížete a Salomey z Bergu. Srov. tento odstavec dále.

⁵⁷⁴ To snad vyplývá ze slov KOSMY, MGH SRG NS II, III. 41, s. 213–214 (tj. že se tak stalo před lednem 1115).

⁵⁷⁵ Tuto domněnku vyslovil, pokud vím, již K. MALECZYŃSKI, *Bolesław III*, s. 121.

⁵⁷⁶ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 41, p. 213–214. K. MALECZYŃSKI, *Bolesław III*, s. 121, sňatek klade mezi březem a červenec 1115, tedy mezi Soběslavův příchod do Čech a červencové rokování polského knížete a Přemyslovců. – Je otázkou, zda také v této věci koordinoval polský kníže svůj postup se svojí tetou Svatavou.

⁵⁷⁷ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 41, p. 214. Až do poloviny vlády Soběslava I. (1125–1140) nedošlo k vážnějším střetům. Srov. J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 137–140, 221–227. O konci srdečných vztahů po smrti Vladislava I. hovoří K. MALECZYŃSKI, *Bolesław III*, s. 123. – Soběslav a Svatava jistě stanuli v opozici vůči politice hraběcích dcer. – V červenci 1115 byl smír s Boleslavem potvrzen na společné schůzce Boleslava, Vladislava, Otíka a Soběslava. Srov. KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 41, p. 214.

⁵⁷⁸ O jmenování, nezmiňuje Svatavin vliv, KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 41, p. 214–215. V této souvislosti jej vidím jako velmi pravděpodobný, jelikož kdo jiný by Soběslavovi náhle mohl zajistit změnu postavení na dvoře než královna-matka?

V roce 1115 byl na českém území založen další církevní ústav. Kníže Vladislav I. věnoval svému duševnímu dítěti v Kladrubech bohaté nadání,⁵⁷⁹ čímž pokračoval v tradici svých předchůdců. Jako jediný ze synů Vratislava II. se však odhodlal k založení vlastního kláštera.⁵⁸⁰ Do čela nové instituce byl postaven blíže neznámý benediktinský opat původem z Čech, s nímž se do Kladrub přesunula též kanonie.⁵⁸¹ Nedlouho poté, snad ve druhé polovině roku, do Kladrub přibyli na naléhání Vladislavových říšských přátel a zejména kněžny Richezy mniši ze zweifaltenského kláštera, rodové fundace hrabat z Bergu. Těchto 12 mnichů mělo oslabit vliv českých prelátů a po několika letech se jim, zřejmě ne bez Richeziny pomoci, podařilo docílit jmenování opata příchozího ze Zweifaltenu.⁵⁸²

Krátkodobá přemyslovská harmonie aneb Druhá polovina Vladislavovy vlády

V polovině druhého desetiletí byla politická situace v Čechách po dlouhé době stabilizovaná. Kníže Vladislav dokázal využít potenciálu dřímajícího ve spolupráci s bratrem Soběslavem a bratrancem Otíkem a zdálo se, že tento model vlády bude v platnosti do doby, než se začne vážněji uvažovat o Vladislavově nástupci.⁵⁸³ O uklidnění sporů svědčí též šťastné české vítězství v chaotické bitvě na Luckém poli v květnu 1116, o němž rozhodla rozhodným zákrokem vojska pod vedením Soběslava a Otíka.⁵⁸⁴ V této poklidné atmosféře se kníže Vladislav rozhodl v prosinci 1117 učinit zadost seniorátnímu ustanovení svého děda knížete Břetislava I. Povolal z rakouského (?) vyhnanství již propuštěného Bořivoje, svého staršího bratra, a odevzdal mu vrchní vládu v zemi. Podle Kosmových slov si však Vladislav ponechal rozhodující slovo a jako druhý nejstarší si zřejmě vymínil, že v souladu se seniorátním řádem nastoupí po bratrově smrti zpět na „kamenný balvan“.⁵⁸⁵ Zdá se, že kníže též částečně ustoupil nátlaku ze strany biskupa Heřmana a snad též královny-matky Svatavy, která tímto snad chtěla oslabit pozici olomouckého knížete Otíka. Co říci k Bořivojovu osvobození měl též Boleslav III.

⁵⁷⁹ Soubor fals vztahujících se ke kladrubskému klášteru vydal již G. Friedrich v *CDB I*, 390, p. 393–403. Z nich rekonstruoval pravděpodobnou verzi Vladislavovy zakládací listiny V. NOVOTNÝ, *Začátky kláštera Kladrubského a jeho nejstarší listiny*, Praha 1932 (dále jen „*Začátky kláštera Kladrubského*“), s. 48–50, ke vročení srov. tamtéž.

⁵⁸⁰ Velmi oblíbeným byl v přemyslovském rodě na přelomu 11. a 12. století klášter Ostrov u Davle (srov. *CDB I*, 97, p. 104, 98, p. 104–105, 102, p. 106), kterému Vladislavovi předchůdci drobně přispívali. Břetislav, Bořivoj ani Soběslav se však nepokusili o založení zcela nové instituce (neuvažují štědré oblíbení vyšehradského kostela Soběslavem I. roku 1130, srov. *CDB I*, 111, p. 111–115).

⁵⁸¹ Srov. V. NOVOTNÝ, *Začátky kláštera Kladrubského*, s. 22.

⁵⁸² K nim ORTLIEB, MGH SS X, 19, p. 84, BERTHOLD, MGH SS X, 30, p. 112. Jejich příchod je obvykle kladen na konec roku 1117, srov. V. NOVOTNÝ, *Začátky kláštera Kladrubského*, s. 20–21. V prosinci 1117 se kníže Vladislav též zřekl vrchní vlády v zemi a předal ji bratru Bořivojovi. Je možné, že příchod zweifaltenských mnichů nějak s Vladislavovou abdikací souvisí, ačkoli V. NOVOTNÝ, *op. cit.*, s. 23, varuje před „vzdálenými domněnkami“.

⁵⁸³ Neplatí tak někdy zdůrazňovaná teze, že zmatkům po nástupu Bořivoje II. učinila přítrž až politika Soběslava I., jak se domnívá např. V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 75.

⁵⁸⁴ K bitvě KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 42, p. 215–216. Z literatury k Luckému poli srov. J. MITÁČEK, „*Campus Lucsko*“ – proměny jedné otázky, in: *Východní Morava v 10. až 14. století*. Edd. L. Galuška, P. Kouřil, J. Mitáček, Brno 2008 (dále jen „*Campus Lucsko*“), s. 155 a násl., který antikvoval starší literaturu.

⁵⁸⁵ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 43, p. 217–218, z dalších pramenů ne zcela přesně AGO, MGH SS XVII, p. 649, ANN. PRAG, FRB II/2, p. 378. O slibu, že po Bořivojově smrti nastoupí Vladislav, se sice nikde nemluví, ale vzhledem k souvislostem s pozdějším Bořivojovým sesazením a vzhledem k celkové situaci (dobrovolná abdikace ve prospěch staršího bratra) je velmi pravděpodobný.

Křivoústý.⁵⁸⁶ Do Čech se také (?) vrátila kněžna Gerberga s dětmi.⁵⁸⁷ Vděčnost svému švagrovi rakouskému markraběti Leopoldovi III. projevil staronový kníže následujícího roku, když byl účasten rakouského vpádu do Uherského království.⁵⁸⁸ Bořivoj však nedošel klidu ani v podzimu života. Dne 16. srpna 1120 byl opět sesazen a odejit do ciziny. Odešel snad do Uher.⁵⁸⁹ Lze předpokládat, že hlavním původcem Bořivojova sesazení byl Vladislav.⁵⁹⁰ O důvodech, které vedly k Bořivojovu pádu, je však možno jen vést dohady. Možná šlo o Bořivojovu snahu obsadit vlivné úřady svými lidmi, kteří se na něj rozpomněli obdobně jako v roce 1109,⁵⁹¹ možná se pokusil změnit nástupnický pořádek ve prospěch svých synů, kterých neměl málo. Ani královna Svatava, pokud jej vůbec podporovala (z politického hlediska nebyl pro Svatavu tak dobrou investicí jako mladší Soběslav), jeho sesazení nezabránila. Na trůn nastoupil opět Vladislav.⁵⁹²

Po Bořivojově sesazení se tak zraky všech odpůrců česko-moravského spojenectví a sester z Bergu začaly upírat na Soběslava. Bylo mu kolem třiceti let a během svého neklidného putování získal značné zkušenosti. Konečně Konrádovo brněnské knížectví mu poskytovalo dostatečné zázemí a klid. Tzv. Kanovník vyšehradský, jeho velebitel, mluví o jeho povšechné střídmosti,⁵⁹³ z čehož může (ale nemusí) plynout též jistý odstup k něžnému pohlaví. Oženil se nejpozději v prvním kvartálu roku 1123, datem a quo je teoreticky rok 1117.⁵⁹⁴ Manželkou se mu stala mladičká Adléta, nejdříve roku 1105 narozená dcera uherského prince Almuše a kyjevské princezny Predslavy.⁵⁹⁵ Nadto se jako jediný ze synů Vratislava II. oženil s příslušnicí

⁵⁸⁶ O jeho biskupově píše *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 43, p. 218. – Boleslav Křivoústý patřil k Bořivojovým velmi hlasitým zastáncům. Srov. *GALLUS*, MGH SS IX, passim, a výše zde.

⁵⁸⁷ O jejím pobytu po Bořivojově prvním sesazení roku 1107 nemáme zpráv. Možná pobývala spolu s manželem střídavě v Polsku a v Grojči, možná vzala za vděk poněkud bezpečnějšímu dvoru svého bratra v rakouském markrabství. Minimálně jistý čas však s Bořivojem v zahraničí pobývala. Nasvědčoval by tomu počet jejich potomků a též pozdní (?) datum narození syna Spytihněva, jelikož *MON. SAZ.*, FRB II, p. 263, zmiňuje jeho brzkou smrt.

⁵⁸⁸ O tomto vpádu a o české účasti *OTTO FRIS.* – *Ottonis episcopi Frisingensis Chronica sive Historia de duabus civitatibus*, MGH SRG [45]. Ed. A. Hofmeister, Hannover 1912, VI. 15, p. 330n), z jiných pramenů rakouské provenience *ANN. MELLIC.* – *Annales Mellicenses*, MGH SS IX. Ed. W. Wattenbach, Hannover 1851, p. 501, z nich druhotně *AUCT. ZWETL.* – *Auctarium Zwetlense*, MGH SS IX. Ed. W. Wattenbach, Hannover 1851, p. 540, *ANN. ADM.* – *Annales Admontenses*, MGH SS IX. Ed. W. Wattenbach, Hannover 1851, p. 578, *CONT. CLAUST.* – *Continuatio Claustroeburgenses prima*, MGH SS IX. Ed. W. Wattenbach, Hannover 1851, p. 612.

⁵⁸⁹ Bez podrobností *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 46, p. 219, z něj snad *AGO*, MGH SS XVII, p. 649. – V Uhrách zcela jistě roku 1124 zemřel. Zda však cestoval do Uher přímo, nelze říci. Teoreticky možný je, s ohledem na tehdejší polsko-uherské vztahy, též polský exil, což by odpovídalo hypotetické situaci koncem roku 1123: Soběslav navštívil v listopadu toho roku Boleslava III. a Bořivoje v Polsku. Jeho choť Adléta byla zatím poslána s Bořivojovým doprovodem do Uher ke svému bratranci. Bořivoj se však před návratem roznemohl a zemřel před návratem na Křivoústého dvůr.

⁵⁹⁰ Již proto, že právě on se v Bořivojův prospěch kdysi poděkoval a protože právě on chtěl Bořivojovým sesazením trochu paradoxně bránit svá práva. Srov. též odstavec níže.

⁵⁹¹ K oněm lidem srov. *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 29, p. 185.

⁵⁹² K jejímu postoji srov. porůznu výše. – Plyne tak z *KOSMY*, MGH SRG NS II, III. 47, p. 219, *AGO*, MGH SS XVII, p. 649, tak tvrdí výslovně.

⁵⁹³ *CAN. WISS.*, FRB II, p. 232. K Soběslavovu věku a získávání životních zkušeností srov. s. 22 a porůznu výše.

⁵⁹⁴ Podle *KOSMY*, MGH SRG NS II, III. 51, p. 224–225, pobýval od března 1123 v exilu a v listopadu již byl ženat. Nabízí se proto úvaha, že se oženil ještě před ztrátou moravských provincií.

⁵⁹⁵ O jejím vztahu k Almušovi podává zprávu *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 51, p. 225, k jejímu jménu srov. *CAN. WISS.*, FRB II, p. 227, 232 aj., srov. též četné nekrologické záznamy: *NECR. BOH.*, ČsČH 15, 1967, p. 807, n. 78, *NECR. OL. DOM.*, AÖG 65, 1883, p. 564, *NECR. OST.*, SKBGW 1878, p. 352, *NECR. PODL.*, Forschungen in

královského rodu. Korunou se honosil Adlétní děd, král Gejza I. (1074–1077). Po Svatavě tak byla tato Arpádovna teprve druhou doloženou manželkou Přemyslovce, jejímž předkem byla mezi jinými svatá Ludmila.⁵⁹⁶ Soběslavův sňatek je zřejmě třeba dát do souvislostí s vojenskou výpravou Bořivoje II. roku 1118. Uzavřením sňatku svého bratra se sestřenicí tehdy vládnoucího krále Štěpána II. by se český kníže sice zbavil spojenecké odpovědnosti vůči rakouskému markraběti, ale zároveň by si pojistil uherskou hranici. Znamenalo by to, že se Soběslav ženil ještě krátce před Bořivojovým sesazením a že mu pomohl zajistit uherský exil v situaci, kdy jeho postavení na dvoře Leopolda III. nebylo vzhledem ke spojení s uherským králem právě nejpevnější.⁵⁹⁷ Později narozené děti nejsou nepřekonatelnou překážkou.⁵⁹⁸

Soběslav sice získal sňatkem ne bezcenného zahraničního spojence, jeho pozice v Čechách se však zhoršovala a vidina následnictví se mu začala pomalu vzdalovat. Vrchu postupně nabývala skupina kolem sester z Bergu. Příčiněním Vladislavovy manželky byl po smrti pražského biskupa Heřmana († 17. září 1122)⁵⁹⁹ na svatovojtěšský stolec dosazen Menhart, osoba blízká jak kněžně, tak klášteru ve Zweifalten, rodové fundaci bergských hrabat.⁶⁰⁰ Po Heřmanovi, který se snažil minimálně v posledním desetiletí svého episkopátu spory mezi Přemyslovci spíše uklidňovat a nejednou se zastal Svatavě milejších synů Bořivoje a Soběslava, tak nastoupil muž, který v očekávaném střetu o nástupnictví stranil spíš olomouckému knížeti Otíkovi.⁶⁰¹ Vztahy nového biskupa se Svatavinou klikou zřejmě nebyly nikdy příliš dobré. K eskalaci napětí mezi Menhartem a Soběslavem na přelomu třetího a čtvrtého desetiletí⁶⁰² snad přispěla též událost z března 1123. Tehdy byl, velmi pravděpodobně z popudu sester z Bergu, biskupa Menharta a možná i samotného Otíka Olomouckého, Soběslav svým bratrem vypuzen ze svých moravských držav. Znojenské knížectví bylo vráceno Konrádovi, synu knížete Litolda. Brněnského knížectví se namísto snad již zletilého (?) Oldřichova syna Vratislava chopil Otík,⁶⁰³ což indikovalo, že v očích pražského knížete je budoucím pánem svatováclavské čeledě právě jeho olomoucký bratranec.⁶⁰⁴ Soběslav se však

Schweden, p. 420. Srov. též J. STEINHÜBEL, *Nitrianske kniežactvo*, s. 297. – Zbyslava, sestra Adlétny matky, byla první manželkou Boleslava III.

⁵⁹⁶ Luitgarda z Bogenu, Gerberga Babenberská ani Richeza z Bergu nebyly královské krve. Almušův otec Gejza I. byl vnukem polského krále a knížete Měška II., tudíž praprapravnukem českého knížete Boleslava I. Ukrutného. – Ke Svatavinu přemyslovskému původu srov. K. JASIŇSKI, *Česko-polské dynastické vztahy*, s. 7.

⁵⁹⁷ V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 144 a násl., předpokládá, že Soběslavův sňatek předcházela Bořivojovu exilu zajištěnému právě Soběslavem.

⁵⁹⁸ Srov. též to, co bylo řečeno výše. Nadto nevíme, kdy se narodil jeho nejstarší syn Vladislav (jistě před rokem 1127).

⁵⁹⁹ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 49, p. 221, *NECR. BOH.*, ČsČH 15, 1967 n. 79, p. 808, *NECR. OL.*, AÖG 59, 1880, p. 650, *NECR. PODL.*, Forschungen in Schweden, p. 421.

⁶⁰⁰ To plyne z líčení BERTHOLDA, MGH SS X, p. 104, jak se domníval již V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 540 a násl., pozn. 3, *TÝŽ, Začátky kláštera Kladrubského*, s. 27.

⁶⁰¹ Roku 1111 se Heřman zastal prince Soběslava a roku 1117 knížete Bořivoje. – O Menhartově stranictví Otíkovi sice není přímých dokladů, ale s ohledem na již zmíněné napjaté vztahy mezi Menhartem a Soběslavem a s ohledem na příchylnost nového episkopa k rodové fundaci kněžny Richezy je velmi pravděpodobné.

⁶⁰² K nim srov. pozn. 485.

⁶⁰³ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 51, p. 224, z něj k Soběslavově vyhnání též AGO, MGH SS XVII, p. 649. To, že posílení Otovy pozice bylo ovlivněno sestrami z Bergu, v souvislosti s KOSMOVÝMI, MGH SRG NS II, III. 58, p. 234, slovy mimo veškerou pochybnost.

⁶⁰⁴ Srov. KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 53, p. 225, 58, p. 234–235. Srov. též kupř. M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 167, J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 138.

nevzdal. Nejprve zkusil štěstí u římského císaře Jindřicha V., v jehož případě platilo „bez peněz k Jindřichovi nelez“. Pak se odebral k Wiprechtovi Grojčskému, který pozvolna získával své staré postavení. Po sedmiměsíčním pobytu u svého švagra se strategicky (ve Wiprechtův prospěch) přesunul na dvůr Boleslava Křivoústhého.⁶⁰⁵ Ač měl polský kníže za manželku sestru kněžny Richezy, proti Soběslavovi nezasáhl a nechal jej pobývat u svého dvora.⁶⁰⁶ Soběslava choť Adléta, do té doby snad snášející manželovy útrapy, se vypravila na sklonku roku 1123 ke dvoru svého bratrance krále Štěpána II. do Uher.⁶⁰⁷

Již v roce 1121 hrozilo pnutí na česko-říšské hranici. Vladislav byl nucen zasáhnout proti blíže neznámým Teutonům, kteří vystavěli v pohraničí hrad Přimdu. Hrad byl vojsky českého knížete dobyt a hrozilo, že zajatí sousedé budou usmrceni. Jako prostředník však zasáhl hrabě Albrecht I. z Bogenu, bratr Luitgardy, manželky Břetislava II.⁶⁰⁸ Toto úspěšné uklidnění situace je dokladem toho, že ačkoli kníže Břetislav byl již přes 20 let po smrti, vztahy s rodinou jeho manželky nebyly zcela přerušeny.⁶⁰⁹ Někdy ve druhé polovině roku 1123 byl kníže Vladislav císařem vyzván, aby byl nápomocen nově jmenovanému míšeňskému markraběti Wiprechtovi v boji proti saské opozici symbolizované zejména vévodou Lotharem.⁶¹⁰ Vladislav vytáhl spolu s olomouckým a brněnským knížetem Otíkem k řece Muldě, kde se vévoda Lothar vklínil mezi spojenecká vojska markraběte Wiprechta a mohučského arcibiskupa Adalberta I. (1111–1137). Navíc představitelům českého vojska saský vévoda obratně namluvil, že Wiprecht a arcibiskup se schválně nespojili, aby hlavní tíha boje ležela na Čechách, a že Wiprecht je stále v kontaktu se Soběslavem a až nebezpečí pomine, míšeňský markrabě jej povolá zpět.⁶¹¹ Vladislav a Otík, kterým se evidentně z pochopitelných důvodů do pomoci Wiprechtovi příliš nechtělo, po drobném plenění odtáhli zpět.⁶¹²

Rok 1124 přinesl pro tzv. Svatavinu kliku značné osobnostní ztráty. Již 2. února 1124 zemřel v Uherském království tehdy přebývajícím Bořivojem.⁶¹³ Osudem zkoušený a několikrát

⁶⁰⁵ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 51, p. 224–225. K Jindřichově hamižnosti tamtéž. K Wiprechtovu sílícímu postavení srov. literaturu, kterou uvádí L. REITINGER, *Nekrologia*, s. 372, pozn. 1. – Soběslav od Wiprechta odešel proto, že se ke Grojči blížily pomocné šiky vedené Vladislavem a Otíkem na pomoc právě Wiprechtovi. Jistě by nedělalo dobrotu, kdyby na Wiprechtově dvoře tehdy pobýval také Soběslav. Tak naznačuje KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 53, p. 226–227, k tomu srov. již V. NOVOTNÝ, ČD I. 2., s. 545–546.

⁶⁰⁶ Svoji roli také možná hrálo to, že Soběslav byl manželem neteře první manželky Boleslava Křivoústhého.

⁶⁰⁷ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 51, p. 225.

⁶⁰⁸ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 48, p. 220. Za Přimdu hrad považují např. M. BĚLOHLÁVEK, a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. IV., západní Čechy*, Praha 1985 (dále jen „*Hrady, zámky a tvrze IV.*“), s. 278–279. Ke genealogii srov. F. TYROLLER, *Genealogie des altbayerischen Adels*, s. 242–243.

⁶⁰⁹ O dalším upevnění vzájemných styků vypovídá též sňatek Vladislavovy dcery Svatavy s Albrechtovým příbuzným roku 1124. Srov. KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 56, p. 231.

⁶¹⁰ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 52, 53, p. 225–226. – K situaci v Říši po vymření jedné z větví rodu Wettinů vládnoucích v Míšni srov. V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 156 a násl.

⁶¹¹ Tažení popisuje KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 53, p. 225–227, dále ANN. PATHERB., *Eine verlorene Quellenschaft*, p. 144, Lotharův (jistě částečně smyšlený) projev se nachází u KOSMY, MGH SRG NS II, III. 53, p. 226–227.

⁶¹² K plenění srov. KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 53, p. 227. – Vladislav byl sice Wiprechtovým švagrem, nelze však zapomenout, že ve vzájemných sporech mezi Bořivojem (potažmo Soběslavem) a Svatoplukem, Vladislavem a Otíkem stanul Wiprecht vždy na straně tehdejší vládnoucí dvojici nepřátelské.

⁶¹³ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 54, p. 227–228, dále jeho datum smrti uvádějí NECR. BOH., ČsČH 15, 1967, n. 12, p. 803, (ke 2. únoru), CAL. PEGAV., SRGS II, p. 120, (ke 2. únoru), NECR. OL., AÖG 59, 1880, p. 642, (k 1. únoru),

sesazený kníže mohl pobývat v Uhrách již od svého posledního sesazení roku 1120, nebo se tam přesunout později. Dobrou možnost mu jistě dávala cesta manželky jemu věrného bratra Soběslava Adléty z Polska (?), kde vládl Bořivojův bratranec a velký podporovatel Boleslav Křivoústý, do Uher.⁶¹⁴ Vdova Gerberga se po manželově smrti definitivně usadila v Rakousích. Vstoupila do kláštera v Göttweigu, kde roku 1142 zemřela.⁶¹⁵ Přežili jej jistě tři synové, Jaromír, Litold (Leopold) a Spytihněv.⁶¹⁶ Ostatky mrtvého knížete byly převezeny do jeho vlasti a 14. března 1124, nepochybně za účasti předních mužů a žen země české včetně jeho matky Svatavy, uloženy v kostele svatých Víta, Václava a Vojtěcha.⁶¹⁷ Symbolicky v témže roce, 22. května 1124, skončil, přijav předtím mnišské roucho, též Bořivojův dlouholetý a věrný přítel, míšeňský markrabí a grojčský pán Wiprecht.⁶¹⁸ Spolu se svou přemyslovskou chotí Juditou zplodil nejméně tři děti. Po její smrti se oženil podruhé s Kunigundou z Orlamünde,⁶¹⁹ na (některé) příbuzné své první ženy však nezanevřel. Bořivoj i Soběslav mohli s jeho bezděčnou a vytrvalou podporou téměř vždy počítat. Nebál se při své pomoci užít násilí a ve prospěch svých švagrů zapojil též vlastní rodinu, jeho předčasně zesnulý stejnojmenný prvorozenec svého strýce Bořivoje podpořil roku 1109.⁶²⁰ Pochován byl v klášteře sv. Jakuba, který sám založil. Jeho nástupcem ve znovuzískaných rodových državách se stal Jindřich, mladší syn z manželství s českou princeznou Juditou.⁶²¹

Princ Soběslav se zatím nevzdával touhy dobýt si uznání uprošováním zahraničních panovníků, tedy tím, proti čemu se později bránil,⁶²² a tím, co vytýkají někteří historikové jeho odpůrcům. Jestliže ještě před několika lety schovával vlastní ambice za ochotu pomoci Bořivojovi, nyní se již otevřeně snažil získat takové uznání, které by mu jednou vyneslo knížecí

NECR. OST., SKBGW 1878, p. 349, (k 1. únoru), NECR. PODL., Forschungen in Schweden, p. 406, (k 1. únoru), AGO, MGH SS XVII, p. 649, (k 3. únoru 1124), ANN. PRAG., MGH SS III, p. 120, (k roku 1124).

⁶¹⁴ O jeho pohybu po 16. srpnu 1120 nemáme zpráv. Mohl přebývat u polského knížete Boleslava Křivoústého (což by mohlo ukazovat, že do Uher přibyl skutečně až se Soběslavovou chotí Adlétou, ale před návratem (?) onemocněl), stejně tak u Wiprechta Grojčského. Pobyt u Leopolda III. je s ohledem na Bořivojovu choť možný též, pokud však přijmeme, že sňatek Adléty, uherské princezny, a Soběslava se uskutečnil před rokem 1120, zatímco Leopold byl s uherským králem stále v nepřátelství,

⁶¹⁵ Tak CDB I, 106, p. 108–109, 107, p. 109. Zemřela 13. července, jak ukazují NECR. MON. GOTT. – *Necrologium monialium Gottvicensium*, MGH Necr. V. Ed. A. F. Fuchs, Berolinum 1913, p. 460, MON. SAZ., FRB II, p. 261), NECR. BOH., ČsČH, 15, 1967, n. 61, p. 806), NECR. PODL., Forschungen in Schweden, p. 416. Srov. též V. NOVOTNÝ, ČD I. 2., s. 533, pozn. 1, a L. REITINGER, *Nekrologia*, s. 381 a násl., pozn. 49, který opět (a definitivně?) odmítl snahu vědomé či nevědomé datovat její úmrtí k 8. červnu (jak uvádí kupř. D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovský dynastie*, s. 556), jež má NECR. MON. CAMP. LIL. – *Necrologium monasterii Campi liliorum*, MGH Necr. V. Ed. A. F. Fuchs, Berolinum 1913, p. 393.

⁶¹⁶ Ti jsou doloženi i po Bořivojově smrti. Dalšími dvěma dětmi byli Albrecht a Richeza. Srov. pozn.

⁶¹⁷ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 54, p. 228. – O účastnících pohřbu Kosmas sice nehovoří, ale účast jeho matky i předáků je, vzhledem k jeho někdejšímu postavení, pravděpodobná.

⁶¹⁸ ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 255, k jeho zranění tamtéž, CAL. PEGAV., SRGS, p. 131. K jeho mnišství srov. tamtéž. Do téhož času (do května) umísťuje jeho smrt též KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 56, p. 229.

⁶¹⁹ ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 249. K jejímu původu srov. O. POSSE, *Die ersten Markgrafen*, s. 83.

⁶²⁰ Srov. stručně J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci*, s. 110.

⁶²¹ ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 255.

⁶²² K jeho ranějším praktikám srov. porůznu výše. K jeho jednání roku 1126 srov. s. 80 a násl., k roku 1130 srov. AGO, MGH SS XVII, p. 649–650, MON. SAZ., FRB II, p. 257–258, CAN. WISS., FRB II, p. 207–212, a srov. pozn. 485. Co namítá V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 219–225, je velmi problematické.

stolec.⁶²³ Z Polska se vypravil se „*všemi svými lidmi*“ k saskému vévodovi Lotharovi, doufaje v podporu. Saský vévoda se snažil v Soběslavův prospěch využít toho, že na císařově dvoře v Bambergu se zrovna (na počátku května) konal sjezd říšských knížat, kam zamířil též kníže Vladislav, a žádal po císaři, aby bratry smířil. Jindřich byl Lotharovým sebevědomým jednáním popuzen a vyhlásil proti němu trestnou výpravu.⁶²⁴ O jejím průběhu však nemáme zpráv. Soběslav každopádně nedošel, čeho žádal. Vypravil se do Grojče. Wiprechta na živu zřejmě již nezastihl, pobýval u svého synovce Jindřicha, utěšuje ho z otcovy smrti.⁶²⁵ Chtěl se též opět spojit s polským knížetem a vyslal k němu velmože Štěpána, jednoho z předních (ne-li nej přednějšího) člena své družiny. Tomu se však do Polska dojet nepodařilo. Poblíž Hlohova byl přepaden bandou lapků a na svá zranění první červnový den zemřel.⁶²⁶

V červenci roku 1124 se provdala první (?) Svatavina vnučka, dcera Vladislava I. mající jméno právě po své babičce z otcovy strany.⁶²⁷ Za manžela jí byl vybrán Fridrich z Bogenu, později purkrabí řezenský z bavorského hraběcího rodu již jednou s českými knížaty spřízněného.⁶²⁸ Vzájemná schůzka českého knížete s hrabětem Albrechtem I. roku 1121 ukázala, že vztahy mezi oběma dvory (sic neporovnatelného lesku) jsou velmi dobré. Již tehdy se možná začaly rýsovat obrysy budoucího sňatku příbuzných obou zúčastněných.⁶²⁹ Vztahy Svatavy-Luitgardy a jejího manžela (děti zřejmě neměli) se svými blízkými pražskými příbuznými byly velmi dobré, Fridrich se téměř dvacet let od uzavření manželství s Přemyslovnou vojensky postavil za svého ohroženého švagra, tehdejšího knížete Vladislava II. (1140–1172).⁶³⁰ Svatavinu svatbu ještě kníže Vladislav oslavil, jeho tělesné síly však slábly. Vánoce roku 1124 slavil kníže Vladislav ve zbečenském dvorci. Tam však onemocněl a nechal se převést na Vyšehrad.⁶³¹ Schylovalo se k dalšímu boji o knížecí stolec.

⁶²³ Jinak než touhou po uznání vlastních nároků (nikoli po smíření s bratrem, to je až příliš naivní) si jeho chování v letech 1123–1125 nedovedu vysvětlit. Hlavním pramenem je zde KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 51, p. 224–225, 56, p. 229–231, 58, p. 233–235.

⁶²⁴ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 55, 56, p. 228–229. K císařovu sjezdu srov. G. MEYER VON KNONAU, *Jahrbücher unter Heinrich IV. und Heinrich V.*, Bd. 7, s. 265 a násl. Citace je z KOSMY, MGH SRG NS II, III. 56, p. 229.

⁶²⁵ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 56, p. 229–230.

⁶²⁶ K tomu KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 56, p. 230–231. Je otázka, jak přesně byl Štěpán napojen na královnu-vdovu Svatavu.

⁶²⁷ Jiná Svatava se v přemyslovském rodě do té doby nevyskytovala. Srov. obecně J. HERTEL, *Imennictvo dynastii Piastowskiej we wcześniejszym średniowieczu*, Warszawa – Poznań – Toruň 1980 (dále jen „*Imennictvo*“), s. 139–140, z rodokmenů (jen co se týče jmen, jinak posuzovat velmi opatrně!) D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie*, s. 554 a násl.

⁶²⁸ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 56, p. 231. K jeho osudům srov. F. TYROLLER, *Genealogie des altbayerischen Adels*, s. 241. K vztahům hrabat z Bogenu a českých knížat srov. M. PIENDL, *Böhmen und die Grafen*, s. 137 a násl.

⁶²⁹ K oné schůzce KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 48, p. 220. Jde samozřejmě jen o hypotézu.

⁶³⁰ K tomu srov. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 778 a násl., M. PIENDL, *Die Böhmen und die Grafen*, s. 143 a násl. Fridrich IV. zemřel roku 1148. Kdy zemřela Svatava, jež v novém domově užívala jméno Luitgarda, nevíme. Srov. F. TYROLLER, *Genealogie des altbayerischen Adels*, s. 241, M. PIENDL, *Böhmen und die Grafen*, s. 140.

⁶³¹ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 57, p. 233. Jeho onemocnění, resp. zhoršení jeho stavu, bych však kladl až do února a dále. V lednu 1125 totiž jeho choť (tedy velmi pravděpodobně též Vladislav) počala dítě, samozřejmě můžeme-li věřit pozdním zápiskům anonymního mnicha z Reichenbachu. Srov. ANON. MON. REICHEN. – *Anonymi monachi Reichenbacensis Chronicon monasterii sui I*, *Rerum Boicarum Scriptores I*. Ed. A. F. von Oefele, 1763, p. 402) v souvislosti s NECR. ZWIF. – *Necrologium Zwifaltense*, MGH Necr. I. Ed. F. L. Baumann, Berolinum 1888, p. 261.

Poslední nemoc a smrt knížete Vladislava I. – Svatavina chvíle slávy

Vladislavovo smrtelné onemocnění vyžadovalo akutní řešení nástupnické otázky. Nejvážnějším kandidátem na knížecí stolec byl stále Otík II. Olomoucký. Jako manžel Sofie, sestry kněžny Richezy, měl silné postavení ve Vladislavově nejbližším okolí.⁶³² Je ovšem otázkou, která se k Otíkovi stavěli čeští předáci. Kosmas si docela odporuje ve svých tvrzeních o jejich jednotě.⁶³³ Již jedno desetiletí sice neproběhl žádný konflikt mezi ním a Vladislavem, tedy věrnost Vladislavových předáků Otíkovi by měla být samozřejmá, ale přece jen pocházel z Moravy a mohl by si s sebou do Čech přivést další věrné. Jako memento českým urozeným jistě sloužil případ kdysi olomouckého knížete Svatopluka, který knížecí dvůr osadil sobě oddanými lidmi. Třenice mezi českými předáky a „českými předáky z Moravy“ zřejmě nebyly zanedbatelné, jak se ukázalo již po Svatoplukově smrti roku 1109.⁶³⁴ Navíc mohl proti Otíkovi svědčit fakt, že Vladislavovy věrné znal a věděl, koho je nutné se zbavit.⁶³⁵ Naproti tomu v Otíkův prospěch hrál důležitý, ale nikoli rozhodující faktor – po Vladislavovi šlo o nejstaršího žijícího Přemyslovce, který tak měl podle ustanovení knížete Břetislava I. nárok na stolec.⁶³⁶ Je možné, že proběhly nějaké přísahy předáků, že po Vladislavově smrti na trůn nastoupí Otík, jak tvrdí Mnich Sázavský.⁶³⁷ Ani to ale není příliš důležité. Je třeba totiž rozlišovat mezi designací, přísahou, volbou a samotnou intronizací,⁶³⁸ tedy obřadem, kdy je daný Přemyslovec dosazen na posvátný „kus kamene“ stojící v areálu Pražského hradu. Teprve tehdy byl kníže definitivně nastolen.⁶³⁹ Otík již jednou prošel pomyslným druhým kolem, volbou, ale intronizaci nestihl.⁶⁴⁰ Motivace usednout po Vladislavově smrti na stolec tak byla o to větší.

Může překvapit, že na první pohled nemáme zprávy o snahách Vladislava I. (potažmo Richezy) zajistit následnictví vlastním dětem. O tento krok se zřejmě pokusili všichni nástupci

⁶³² Přípravu Otíkova nástupu můžeme spatřovat již roku 1123, kdy obdržel Brněnsko. K tomu srov. s. 72. – K Richezině vlivu *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 58, p. 234. Je pochopitelně záhada, kolik osob přejících si Otíkův nástup kolem sebe mohla kněžna Richeza sdružovat.

⁶³³ *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 58, p. 233–234. Domnívám se však, že je pravděpodobnější určitá roztržičnost názorů předáků. Zřejmě toužili zvolit menší zlo.

⁶³⁴ Ke vztahu Čechů a Moravanů srov. J. ŽEMLIČKA, „*Moravané*“ v *časném středověku*, ČČH 90, 1992 (dále jen „*Moravané*“), s. 20 a násl.

⁶³⁵ Není možné zapomínat na nevyřízené účty, které Otík jistě měl, již s ohledem na to, že byl přes tři roky vězněn.

⁶³⁶ Srov. s. 22–23.

⁶³⁷ *MON. SAZ.*, FRB II, p. 254.

⁶³⁸ K různým členěním srov. následující poznámku.

⁶³⁹ Srov. R. SCHMIDT, *Die Einsetzung*, s. 449 a násl., ne zcela přesně M. STARÝ, *K právním aspektům*, s. 33 a násl., M. KULECKI, *Ceremoniał intronizacyjny*, s. 442–444, s důrazem na „domácí přijetí“ a bez přesnějšího a jasnějšího rozlišení volby (přijetí) a intronizace (slavnostního prohlášení?) Z. FIALA, *Vztah českého státu*, s. 55, 64, pozn. 61, 66. – Designací míním prohlášení již vládnoucího knížete, které bylo velmi důležité, důležitější, než se obvykle připouští (proto také Svatava tak lpěla na Vladislavově uznání Soběslava). Byla velmi úzce spjata s přísahou předáků. První porušení takovéto přísahy od doby účinnosti stařešinského řádu nastalo, pokud víme, až roku 1140 (přísaha kterémukoli Přemyslovců a dodržování stařešinského řádu se však vzájemně vylučuje). Do té doby byla považována za velmi důležitou, srov. události z let 1091, 1100, 1109. Proto můžeme ohledně události roku 1125 uvažovat, že přísaha byla téměř závaznou (samozřejmě nikdo nikdy nevěděl, kdy bude poprvé porušena, stalo se tak ovšem až o 15 let později, a ještě za docela jiných podmínek, srov. J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 229–230). Ve volbě se předáci rozhodovali, kdo je předurčen k tomu, aby mohl být posazen na knížecí stolec, prakticky ovšem nemusela nic znamenat, jak ukazuje Otíkův případ z roku 1109. Při intronizaci byl Přemyslovec doprovázen ke kamennému trůnu a nastolen. Teprve tímto aktem začínala jeho vláda.

⁶⁴⁰ *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 27, 28, p. 197. Zde se též naskytá otázka, zda mohl být sesazený kníže znovu ustaven knížetem bez intronizace.

Břetislava I., každý však jiným způsobem. Nejčastější cestou byla úmluva s jiným blízkým příbuzným, že po smrti vládnoucího knížete a jeho nástupce na trůn nastoupí syn onoho vládnoucího knížete.⁶⁴¹ V případě nejstaršího Vladislava stejnojmenného syna, který se narodil snad kolem roku 1115 (?), by ovšem přicházela v úvahu varianta, že po Vladislavově a Otíkově smrti na trůn nastoupí právě Vladislav (II.).⁶⁴² Snad s touto možností kalkulovala kněžna Richeza, když vytrvale podporovala nástup svého švagra a manželova bratrance Otíka. Naznačují to Kosmova slova, která vložil do úst královně Svatavě. Ota prý měl dostat do péče Vladislavovy děti.⁶⁴³

Dalším v úvahu připadajícím Vladislavovým dědicem byl Soběslav, jehož šance však zpočátku nebyly nikterak ohromující. To, že se narodil již korunovanému královskému páru, příliš neznamenal v situaci, kdy Čechy byly knížectvím.⁶⁴⁴ Ani nešlo o Vladislava nejblíže příbuzného, tím byl přece jeho syn.⁶⁴⁵ Zůstal však jediným kandidátem své matky, královny Svatavy, a jí oddaných lidí. Je možné, že též matčina autorita a úcta k ní chovaná v těchto dnech přispěly k tomu, že na Soběslavově straně stanul prostý lid, jak popisuje Soběslavovi též nakloněný Kosmas.⁶⁴⁶ Nemohl se příliš opřít o zahraniční pomoc vojenskou, jelikož Boleslav Křivoústý se nacházel ve schizofrenní situaci⁶⁴⁷ a Jindřich Grojčský měl mnoho starostí sám se sebou.⁶⁴⁸ Ani se zřejmě nepokusil sjednat pomoc svého uherského královského švagra.⁶⁴⁹ Měl však za sebou důležitou diplomatickou oporu. Roku 1124 se totiž v Čechách zastavil bamberský biskup Ota mířící na misijní cestu k pomořanským Prusům. Tento biskup byl blízkým přítelem již zesnulého pražského episkopa Heřmana, který v posledních letech svého života stál spíše na straně Bořivoje a Soběslava.⁶⁵⁰ Buď Ota o Heřmanově smýšlení v tomto ohledu věděl, nebo byl přemluven Soběslavovi věrnými lidmi během své návštěvy v květnu 1124, či někdy jindy. Každopádně v příběhu sehrál roli víc než statickou. Tehdejší situace v přemyslovském rodě neumožňovala, aby některý z dalších členů rodu mohl na kandidaturu pomýšlet. Vladislav, Ota a Soběslav byli poslední z generace vnuků „nového Achilla“ Břetislava I.⁶⁵¹ Nejstaršímu

⁶⁴¹ Srov. vyprávění výše.

⁶⁴² K jeho datu narození srov. pozn. 136. Jak se zdá, obdobně se pokoušel svého syna zajistit – byť ještě s pomocí císaře – již Břetislav II. Srov. s. 50.

⁶⁴³ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 58, p. 235. – Budeme-li chápat Kosmu doslovně, měl Otík dostat do péče všechny děti kromě již provdané Svatavy-Luitgardy, tedy Vladislava, Děpolta a Jindřicha (neměl-li jich více). – Tato informace odkazuje na to, že mezi Vladislavem a Otíkem, popř. jejich manželkami, proběhla přinejmenším „interní“ dohoda bez účasti předáků.

⁶⁴⁴ Srov. s. 23.

⁶⁴⁵ Že Soběslav byl jeho nejblíže příbuzným, se domníval V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 554. Terminologicky možná (primární rodina proti sekundární rodině), prakticky ovšem není mnoho případů, kdy by panovník raději bránil bratra než (nadto nezletilého) syna.

⁶⁴⁶ To, že Svatavě byla úcta prokazována po celý její život i po smrti, dokazuje nejen titulování královnou po celou dobu jejího života (ze strany Kosmy a Mnicha sázavského), ale i po smrti (nekrologické záznamy). Srov. pozn. 311.

⁶⁴⁷ Byl sice dlouholetým podporovatelem Bořivoje a Svatopluka (srov. KOSMAS, MGH SRG NS II, passim, GALLUS, MGH SS IX, passim), zároveň ale měl za manželku švagrovou Vladislava i Otíka. Srov. K. MALECZYŃSKI, *Bolesław III*, s. 179–180.

⁶⁴⁸ Srov. ANN. PEGAV., MGH SS XVI, p. 255, KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 56, p. 231.

⁶⁴⁹ Aspoň o tom nevíme. Je sice pravda, že Soběslavova choť Adléta pobývala na jeho dvoře (KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 51, p. 225), ale žádné, byť nepřímé důkazy nemáme. Ke schůzce Štěpána II. a Soběslava došlo jistě roku 1126. Srov. CAN. WISS., FRB II, p. 204.

⁶⁵⁰ Srov. KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 37, p. 209, III. 43, p. 218.

⁶⁵¹ Mužští potomci Spytihněva II. a Konráda Brněnského byli již po smrti, Gebhard děti neměl. Srov. rodokmeny, např. M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *VDZKČ I.*, s. 749 (být jinak jde o rodokmen zatížený omyly,

z deváté generace Břetislavovi, synu stejnojmenného tragicky zesnulého otce, bylo sice téměř třicet let, od císařské jízdy Jindřicha V. o něm však neslyšíme. Mohl se sice pohybovat v okolí dvora, ale byl držen zkrátka. V zájmu Otíka ani Soběslava nebylo, aby vznikl prostor pro třetího uchazeče.⁶⁵² Ani synové knížete Bořivoje II. na vládu nemohli pomýšlet, pokud vůbec byli tou dobou v Čechách.⁶⁵³ Postavení vnuků Konráda I. bylo oslabeno vládou Soběslavovou, posléze Otíkovou. Vratislav, syn knížete Oldřicha, nadto nevládl ani v otcově Brněnsku.⁶⁵⁴

Soběslav se do Čech vrátil od dvora svého synovce Jindřicha pravděpodobně na konci ledna 1125. Velmi pravděpodobně se spojil s matkou a se svými přáteli dlícími na jednom ze sídelních hradů země, sám však pobýval mimo Prahu.⁶⁵⁵ Můžeme-li věřit Kosmovým slovům, projížděl Soběslav zemí a snažil si naklonit prosté obyvatele. Podle kronikáře tak činil z návodu kmetů, jistě těch, kteří nepřáli druhému nástupu „Čechů z Moravy“.⁶⁵⁶ Soběslavova cesta však mohla mít jinou, zásadnější příčinu. Doufal, že přesvědčí hradské předáky, muže bohaté a v rámci země relativně mocné, k tomu, aby jej podporovali.⁶⁵⁷

Žádná informace, kterou máme, nebrání tomu, aby v pozadí celé mašinérie vytrvale pracující v Soběslavův prospěch nemohla stát jeho matka Svatava. Tentokrát se ovšem do tlaku na Vladislava navzdory svému vysokému věku aktivně zapojila.⁶⁵⁸ Kosmas zaznamenal, že v únoru či březnu roku 1125 přistoupila Svatava ke svému synovi ležícímu na smrtelné posteli, jsouc nabádána Soběslavovými přáteli, a proslovila srdceryvnou řeč, kde měla na Vladislava naléhat, aby uznal Soběslava za svého nástupce.⁶⁵⁹ Kosmas její řeč pravděpodobně neslyšel, její obsah však mohl být v pražských „kuloárech“ znám.⁶⁶⁰ Údaj, že Svatava byla nabádána Soběslavovými přáteli, nemusí být pravdivý. Není pravděpodobné, že by byl tak dokonale informován, aby věděl, kdo přesně je hlavním mozkiem celého podniku. A pokud to třeba bylo známo, tak již z úcty ke královně nemohl Kosmas napsat to, co chtěl. Svatava

např. v otázce dat úmrtí nejstarších Přemyslovců, která byla prokázána již D. TŘEŠTÍKEM, *Počátky*, s. 176–206, v otázce data uzavření sňatku Vratislava a Svatavy (autoři mylně uvádějí konec roku 1063), data úmrtí Oty Olomouckého (je uveden 9. červenec namísto 9. června) nebo přejímají tvrzení, že Wichmann z Celly, Spytihněvův vnuk, byl jeho zetěm. K tomu srov. s. 17, pozn. 88.

⁶⁵² Císařská jízda se uskutečnila v roce 1111, srov. *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 38, p. 210–211.

⁶⁵³ Nevíme, kde pobývali od otcova posledního vyhnání, zda v Rakousku, v Polsku, v Grojči či jinde. Jisté však je, že ve třicátých letech 12. století se do vlasti vrátili. Srov. *MON. SAZ.*, FRB II, p. 260, *AGO*, MGH SS XVII, p. 650. Dcera Richeza a syn Albrecht nadto pravděpodobně zemřeli ještě před otcem (ale za stoprocentní jistotu to považovat nemůžeme), možná dokonce před rokem 1120, jeho posledním vyhnáním. Obdobně usuzuje i literatura, srov. kupř. D. KALHOUS – P. KOPAL – I. MORAVCOVÁ – L. POLANSKÝ, *Přemyslovská dynastie*, s. 557–558.

⁶⁵⁴ Brněnsko bylo Vratislavovi vráceno až roku 1125. Srov. *CAN. WISS.*, FRB II, p. 203.

⁶⁵⁵ Podle *KOSMY*, MGH SRG NS II, III. 58, p. 233, byl již 2. února v Čechách, poblíž břevnovského kláštera. S ohledem na roční období jistě nebyl nejrychlejší. To, že se vrátil od Jindřicha Grojčského, plyne z *KOSMY*, MGH SRG NS II, III. 56, p. 231, III. 58, p. 233.

⁶⁵⁶ *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 58, p. 234. K „Čechům z Moravy“ srov. pozn. 634.

⁶⁵⁷ Srov. též některá díla týkající se konkrétních mocných rodů, např. T. VELÍMSKÝ, *Hrabišici, páni z Rýzmburka*, Praha 2002 (dále jen „*Hrabišici*“), s. 20 a násl., J. ŽEMLIČKA, *K počátkům a rozrodu Hrabišiců*, FHB 13, 1990 (dále jen „*K počátkům a rozrodu*“), s. 8 a násl., TÝŽ, *Kastelán Blah a jeho rod. (Příběh velmožské rodiny z Litoměřicka)*, ČSPS 105, 1997 (dále jen „*Kastelán Blah*“), s. 193 a násl.

⁶⁵⁸ *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 58, p. 234.

⁶⁵⁹ *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 58, p. 234–235. Obecně k tomuto prvku Kosmova díla D. TŘEŠTÍK, *Kosmova kronika*, s. 143–146.

⁶⁶⁰ Srov. A. PLESZCZYŃSKI, *Vyšehrad*, s. 67, 239.

Vladislava prosila především jako matka, která si přeje nejen usmíření svých jediných ještě žijících synů, ale zároveň to, aby Vladislav podpořil Soběslavovu kandidaturu na knížecí stolec, konečné slovo ale měli přední muži české země.⁶⁶¹ Poněkolicáté ve svém životě se tak snažila nabourat stařešinské ustanovení svého tchána knížete Břetislava.⁶⁶² Snažila se pochopitelně Otíka očernit a namluvit umírajícímu, že Soběslav se o Vladislavovy děti postará lépe než olomoucký kníže. Nenaříkala, můžeme-li Kosmovi věřit, v duchu křesťanské morálky na umírajícího Vladislava, nýbrž na další osud syna Soběslava, stane-li se českým knížetem Otík Olomoucký.⁶⁶³ Dojatý Vladislav posléze přislíbil, že matčinu přání vyhoví.⁶⁶⁴

Někdy ke konci března se k loži umírajícího knížete dostavil bamberský biskup Ota, jsa zrovna za cestě z Prus. Kníže se biskupovi vyzpovídal, Ota však Vladislavovi odmítl udělit poslední pomazání. Podmínil je definitivním a úplným smírem se Soběslavem. Poté pověřil pražského biskupa Menharta, ač stojícího zřejmě na straně Otíka Olomouckého, aby Vladislavovi po splnění stanovené podmínky udělil pomazání. Sám totiž pospíchal do své diecéze.⁶⁶⁵ Podle tvrzení některých historiků se sice kněžna Richeza pokoušela zprvu úspěšně Vladislavovo stanovisko Svatavě přislíbené zvrátit, aby měla Otova podmínka smysl,⁶⁶⁶ ale tato úvaha vůbec není nutná. Otík se sice trůnu vzdaloval, ale jisté nebylo stále nic. Každé další pojištění Soběslavovy kandidatury bylo nepochybně prospěšné.⁶⁶⁷ Svatavě by tak nebyl upřen rozhodující podíl na usmíření jejích synů, třebaže postupovala v rozporu s platným následnickým opatřením. Znamenalo by to ovšem, že mezi Svatavinou řečí a Otovou rozmluvou s Vladislavem uběhl relativně krátký čas.⁶⁶⁸

Vladislav tak byl odhodlán smířit se s bratrem, k nelibosti své choti, švagrové a samozřejmě svého bratrance Otíka. Olomouckému knížeti se jistě nesmiřovalo se změnou bratrancova postoje lehko. Již jednou byl velice blízko k tomu, aby usedl na stolec svého děda, ale nakonec v zájmu zachování relativního klidu ustoupil právě svému bratranci Vladislavovi. Nyní, když byl zklamán podruhé a když ani jeho švagrová knížete Vladislava o

⁶⁶¹ To bylo dáno již od mytických dob. Šlo o tzv. charismatickou smlouvu mezi Čechy a Přemyslem Oráčem. K ní srov. zejm. D. TŘEŠTÍK, *Kosmova kronika*, s. 166 a násl., TÝŽ, *Kosmovo pojetí*, s. 205 a násl., *KOSMAS*, MGH SRG NS II, I. 6, 7, p. 15–18, i *CHRISTIAN – Vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmille ave eius*. Ed. J. Ludvíkovský, Praha 1978, 2, p. 16–19.

⁶⁶² Poprvé tak činila za vlády svého chotě, kdy podporovala následnictví vlastního prvorozence Boleslava na úkor Konráda Brněnského, Břetislava II. i ostatních příbuzných. Podruhé tehdy, když prosazovala na trůn druhorozeného Bořivoje proti jeho staršímu bratranci Oldřichovi. Šlo by tedy o třetí (prokázaný/pravděpodobný) případ.

⁶⁶³ *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 58, p. 235.

⁶⁶⁴ *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 58, p. 235.

⁶⁶⁵ Tak *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 58, p. 235–236.

⁶⁶⁶ Tak se domnívá kupř. V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 556.

⁶⁶⁷ Rozhodnuto teoreticky vzato nebylo ani po uznání ze strany knížete Vladislava. Určující bylo posazení na kamenný trůn. – Otova podmínka se vztahovala na usmíření s bratrem. Smíru však nebylo možné dosáhnout v nepřítomnosti jednoho z nich. Jelikož Soběslav se pohyboval po celé zemi (?), asi nebyl snadno k zastížení, takže Vladislav mohl být již po rozmluvě se Svatavou rozhodnut, ale Ota mu poslední pomazání nemohl v nepřítomnosti Soběslavově udělit. A protože pospíchal, pověřil tímto úkonem biskupa Menharta.

⁶⁶⁸ Přijmeme-li tezi, že Soběslava bylo zatěžko někde najít (srov. *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 58, p. 233–234), mohlo mezi Svatavinou promluvou a Otovým příchodem a následným smírem uplynout řádově málo týdnů.

Otíkově následnictví nepřesvědčila, odtáhl Otík pro jistotu zpět do svého panství na Moravě.⁶⁶⁹ Mezitím se poslům podařilo nalézt prince Soběslava, který se 25. března 1125 usmířil s bratrem Vladislavem. Ten jej také zjevně doporučil za svého nástupce.⁶⁷⁰ Kníže Vladislav své poslední nemoci podlehl v neděli 12. dubna 1125.⁶⁷¹ Pochován byl v kladrubském klášteře, který sám založil.⁶⁷² Po Otíkově odchodu na Moravu zbýval v Praze jediný vážný kandidát, Soběslav. Čtyři dny po bratrově smrti, 16. dubna, byl Soběslav se souhlasem Čechů, nikoli však podle dědičného práva, intronizován.⁶⁷³ Svatava mohla být spokojena.

Nástup Soběslava I.

Nástupem nového knížete se mnohé změnilo. Předně se Svatava zbavila přítomnosti sobě nepohodlné těhotné (?) snachy Richezy, která se po smrti manžela rozhodla opustit Čechy. Je otázkou, zda tak učinila hned, nebo ještě chvíli pobývala při knížecím dvoře či u některé ze svých sester.⁶⁷⁴ Pravděpodobně s ní cestovaly též její děti. V klášteře v Reichenbachu však při porodu dne 27. září 1125 zemřela.⁶⁷⁵ Zda přežilo dítě, nevíme, stejně tak nemáme zpráv, co se dělo s jejími ostatními malými dětmi.⁶⁷⁶ Namísto toho se do Čech jistě vrátila nová česká kněžna, uherská princezna Adléta.

Otík sice odtáhl ještě před bratrským smířením zpět na Moravu, ale Soběslavově intervenci neušel. Nový kníže totiž přitáhl někdy ve druhé polovině roku na Moravu a zbavil Otíka brněnského panství. To přidelil Vratislavovi, synovi svého bratrance Oldřicha.⁶⁷⁷ Šlo o krok pochopitelný, kterým chtěl Soběslav odstranit nebo aspoň zmírnit Otíkovu moravskou hegemonii. Spíše než o záchvěv lidskosti však šlo o pragmatické cíle nového knížete, jakož též

⁶⁶⁹ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 58, p. 236, který zachytil, že si Otík fakticky uvědomil prohru. O Richeziných (a Sofiíných a Otíkových) snahách zvrátit situaci ve svůj prospěch sice Kosmas nepíše, ale není pravděpodobné, že by se vzdali bez jakékoli snahy.

⁶⁷⁰ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 58, p. 236.

⁶⁷¹ Denní i roční datum uvádí KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 58, p. 236. Z nekrologických záznamů srov. NECR. BOH., ČsČH 15, 1967, n. 31, p. 404 (ke 12. dubnu), NECR. OL. DOM., AÖG 65, 1883, p. 537 (ke 12. dubnu), NECR. OST., SKBGW 1878, p. 351 (ke 12. dubnu), NECR. PODL., Forschungen in Schweden, p. 410 (k 11. dubnu), NECR. DOX., SKBGW 1884, p. 103 (k 11. dubnu), NECR. OL., AÖG 59, 1880, p. 646 (k 13. dubnu), z analistických pramenů AGO, MGH SS XVII, p. 649 (12. dubna 1125), ANN. PRAG., FRB II/2, p. 378 (1125). CAL. PEGAV., SRGS II, p. 131, zaznamenává jeho jméno k 15. květnu. Zde podle domněnky L. REITINGERA, *Nekrologia*, s. 384, snad jde o datum pohřbu.

⁶⁷² KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 58, p. 236.

⁶⁷³ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 60, p. 238, který sice uvádí, že vše proběhlo podle dědičného práva, ve skutečnosti ovšem měl na trůn lepší nárok Otík. Srov. s. 22–23.

⁶⁷⁴ Její manžel zemřel 12. dubna. Kdy byl pochován, nevíme. Snad je správná úvaha L. REITINGERA, *Nekrologia*, s. 384, že onen 15. květen uvedený v Pegavském kalendáriu je datem pohřbu. Poté by nemusela po manželově pohřbu ani cestovat ke svým sestrám, ale rovnou (?) domů. Vzhledem k pokročilému stupni těhotenství by se pohybovala velmi pomalu.

⁶⁷⁵ Její děti byly jistě přítomny confirmaci listiny pro reichenbašský klášter (CDB I, 108, p. 109–110). Datum smrti uvádí NECR. ZWIF., MGH Necr. I, p. 261, okolnosti úmrtí (byť k roku 1127) ANON. MON. REICHEN., *Rerum Boicarum Scriptores* I, p. 402, ačkoli zde musíme pamatovat na fakt, že jde o velmi pozdní pramen. Srov. též V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 560, pozn. 2.

⁶⁷⁶ Není ani vyloučeno, že Richezino nejmladší doložené dítě (Jindřich?) se narodilo jen krátce před její smrtí.

⁶⁷⁷ Tak praví CAN. WISS., FRB II, p. 203.

o dočasné osvícení Spravedlností, jelikož Vratislav měl na Brněnsko lepší nárok než Otík.⁶⁷⁸ Méně rozumným však bylo rozhodnutí vyplnit Olomoucko. Tímto činem si proti sobě nový kníže již dostatečně zkroušeného Otíka definitivně poštal.⁶⁷⁹ Otík se rozhodl zajistit si zahraniční pomoc. Obrátil se do Řezna k Lotharovi, kdysi jen saskému vévodovi, který byl po smrti císaře Jindřicha V. zvolen římským králem. Žádal jej s nemalými financemi, aby zasáhl do vývoje v Čechách v jeho prospěch. Lothar III. přislíbil, že Otíkově žádosti vyhová.⁶⁸⁰ Kníže Soběslav se sice pokusil zakročit u krále ve svůj prospěch a poslal k jeho dvoru své věrné, ale nebyl úspěšný.⁶⁸¹ Schylovalo se k válce.

Soběslav se v Čechách nenacházel ve snadné pozici. Protože jej provázela pověst dobrodruha a vyhnance, čeští předáci příliš nevěděli, co od něj mohou čekat.⁶⁸² Jistě, mohli jej znát z jeho vlády v Brněnsku a Znojensku, ale jeho vyhnání roku 1123 mohlo vztahy mezi některými předáky a Soběslavem změnit. Dále se po dvě léta pohyboval mimo panovnický dvůr, a ač měl jistě zaručené zprávy o chování předáků, přesto měl jistě méně možných kompromitujících informací než Otík, který v politických otázkách stál Vladislavovi I. blíže než Soběslav.⁶⁸³ Právě tento fakt, totiž Otíkova až přílišná znalost dvorského prostředí té doby, zřejmě rozhodla, že se předáci ve volbě menšího zla rozhodli pro Soběslava. Rozhodně nemůžeme tvrdit, že se za Soběslava postavili jen proto, že by jim byl tak příjemný,⁶⁸⁴ ale spíše proto, že jim byl Otík tak nepříjemný. Soběslav však dokázal v ideologické rovině manévrovat

⁶⁷⁸ Otík totiž spravoval od roku 1123 Olomoucko i Brněnsko, tedy tři čtvrtiny Moravy, což představovalo značnou moc. Dalším aspektem jistě bylo ukázání síly vůči Otíkovi z pozice nadřazeného, obdobně jako Otík dle *KOSMY*, MGH SRG NS II, III. 34, p. 205, pohaněl Vladislav I. – Dědičností moravských knížectví není možné se zde zabývat. Podotknu jen, že nesouhlasím se členěním B. KRZEMIENSKÉ, *Moravští Přemyslovci*, s. 29–34, na správce a „úředlná“ knížata, protože stejně jako v Přemyslovském rodě měli nárok na trůn všichni členové rodu bez ohledu na věk, jen některý měl lepší šance (srov. *KOSMAS*, MGH SRG NS II, I. 6, p. 17) upravené třeba ještě stařešinským ustanovením Břetislava I., tak též na moravská knížectví měli snad na základě rozhodnutí Konráda I. jako českého knížete (?) lepší nárok potomci Konráda Brněnského a Oty Olomouckého. Váha Konrádova nařízení zřejmě byla silnější než obecně platné právo Přemyslovců na vládu, proto bývají dávána do popředí dědičná práva moravských Přemyslovců na úkor těch pražských. Ale to opět neznamená, že by vláda těchto „pražských“ Přemyslovců na Moravě byla druhořadá, méněcenná. Jen měli na tuto vládu menší právní nárok.

⁶⁷⁹ O vyplnění hovoří taktéž *CAN. WISS.*, FRB II, p. 203. Zde stojíme před potížemi s chronologií událostí. Podle vyprávění Kanovníka vyšehradského totiž Otíkova protestní cesta za králem Lotharem následovala bezprostředně po udělení Brněnska Vratislavovi. Soběslav by tak zareagoval zplundrováním Otíkova dědičné državy. Tak se též domnívají V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 564 a násl., V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 178. Naproti tomu druhá skupina reprezentovaná např. J. ŽEMLIČKOU, *Čechy knížecí*, s. 221, se domnívá, že příčinou Otíkova odchodu k Lotharovi bylo až plenění Olomoucka. Tato teorie se mi jeví jako pravděpodobnější, již proto, že na Brněnsko měl Otík menší nárok než Vratislav a koneckonců jako olomoucký kníže musel cítit potřebu mít pevnou půdu pod nohama jako v tomto případě Vratislav.

⁶⁸⁰ Tak *CAN. WISS.*, FRB II, p. 203, *MON. SAZ.*, FRB II, p. 255.

⁶⁸¹ O tomto poselství *MON. SAZ.*, FRB II, p. 255–256.

⁶⁸² Nevím, jak jinak by se dal nazvat jeho dosavadní způsob života (srov. léta 1110, 1114, 1123, 1124), proti čemuž se ohrazuje Soběslavův advokát V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 177, proti tvrzení J. ŽEMLIČKY, *Vyšehrad*, s. 49. – Snad předáci při Soběslavově volbě vedly podobné důvody jako později Načerata a jeho věrné roku 1140. K tomu srov. *CAN. WISS.*, FRB II, p. 232.

⁶⁸³ Otík měl jako Vladislavův bratranec, švagr a zároveň po necelých dvanáct let (1113–1125) moravský kníže často zasahující do české politiky (srov. např. *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 40, p. 213) jistě velmi dobrou představu, kterých předáků se chce zbavit (ať už kvůli pocitu křivdy při tříletém zatčení nebo z jiného důvodu).

⁶⁸⁴ Takto se snaží Soběslavův nástup zhodnotit V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 554, V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 162. *KOSMAS*, MGH SRG NS II, III. 58, p. 234, však podle mého názoru nepřipouští mnoho jiných lepších možností (na váhání předáků, zda odepřít knížeti poslušnost, bych nespolehal). O Otíkově neoblíbenosti bez bližších podrobností hovoří již Z. FIALA, *Vztah českého státu*, s. 69–70.

ve velmi úzkém prostoru. Nastávající boj chápal – a předákům zřejmě vyložil – jako střet družiny svatého Václava a Vojtěcha s cizinci a přivandrovalci. Boží přímlovu českého knížectví ostatně nevyužil k podobným účelům naposledy.⁶⁸⁵

Lothar se do Čech vypravil na počátku roku 1126. V jeho vojsku se nacházelo několik vlivných říšských knížat, mezi kterými nechyběli ani pozdější tchánové některých Přemyslovců braniborský Albrecht Medvěd nebo durynský Ludvík I.⁶⁸⁶ Cestou (?) se ke králi připojil Otík se svými lidmi. Spojené vojsko pokračovalo ve dvou sledech. V prvním se nacházel Otík s některými Sasy, ve druhém, početnějším, král Lothar a ostatní.⁶⁸⁷ Otíkovo vojsko však bylo 18. února drtivě poraženo a sám Otík přišel v bitvě o život.⁶⁸⁸ Je otázkou, k jak krvavému střetu došlo mezi Soběslavovým vojskem a Lotharovým sledem. Výsledek vzájemného měření sil je však známý. Soběslav, ač na válečném poli zvítězil, realisticky usoudil, že nejvhodnějším rozhodnutím bude smír s králem, k němuž právě vítězství poskytlo dobrou živnou půdu. Získal tak vlivného spojence a tento svazek vydržel po celou dobu Lotharovy vlády.⁶⁸⁹

Vítězstvím nad říšským vojskem byla Soběslavova pozice najmě v ideologické rovině značně posílena. V době svého nástupu na trůn nebyl sice nejstarším z rodu, toto vítězství však ukázalo boží prozřetelnost Soběslavova výběru a zpětně ospravedlnilo jeho dědické nároky na stolec předků.⁶⁹⁰ Zároveň se však zbavil svého hlavního soupeře a potenciálního vůdce šlechtické opozice.⁶⁹¹ Olomoucko bylo zřejmě již od Otíkovy cesty ke králi Lotharovi opuštěno.⁶⁹² Mladický tříletý Otíkův stejnojmenný syn byl z obav před Soběslavem odvezen

⁶⁸⁵ Srov. V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 183 a násl., byť s některými jeho závěry (zvláště v otázce legitimacy Soběslavova nástupu) není možno plně souhlasit. – Srov. též události roku 1130 (pozn. 485). – K zásahům říšských panovníků do českých poměrů srov. též J. VÁLEK, *Kronika Sázavská a zpráva její k roku 1126*, ČMM 17, 1893 (dále jen „*Kronika Sázavská*“), s. 310–317, jehož závěry bezpečně vyvrátil J. ZELENKA, *Kosmas, Mnich sázavský, Jarloch a sedmdesátá léta 12. století*, in: Vladislav II., druhý král z Přemyslova rodu. K 850. výročí jeho korunovace. Edd. M. Mašek, P. Sommer, J. Žemlička, Praha 2009 (dále jen „*Kosmas, Mnich sázavský, Jarloch*“), s. 50 a násl.

⁶⁸⁶ Srov. říšské prameny: *GESTA FRIDERICI – Gesta Friderici I. imperatoris auctoribus Ottone episcopo et Ragewino praeposito Frisingensibus*, MGH SS XX. Ed. R. Wilmans, Hannover 1868, 20, 21 p. 361–367, *ANN. ROSENV.*, MGH SS XVI, p. 104, z nich *ANN. MAGD. – Annales Magdeburgenses*, MGH SS XVI. Ed. G. H. Pertz, Hannover 1859, p. 183, dále *ANN. ERPH. – Annales Erphesfurdenses*, MGH SS VI. Ed. G. H. Pertz, Hannover 1844, p. 537, *ANN. SAXO*, MGH SS XXXVII, p. 586, *ANN. PATHERB.*, Eine verlorene Quellenschrift, p. 147–149.

⁶⁸⁷ Takto se na základě výše uvedených pramenů domnívá Vaníček, srov. někdo starší?

⁶⁸⁸ Tak *CAN. WISS.*, FRB II, p. 203, *MON. SAZ.*, FRB II, p. 256, k 16. únoru též *AGO*, MGH SS XVII, p. 649. Roční datum uvádí též *ANN. PRAG.*, FRB II/2, p. 378. Z nekrologií zmiňují Otíkovu smrt *HO*, Hildebert a Ewervin, p. 104, *NECR. OL. DOM.*, AÖG 65, 1883, p. 527, k 18. únoru, v edici *NECR. GRAD.*, Zpráva o pramenech, p. 16, snad omylem 18. březen. Dále o jeho smrti hovoří k 19. únoru *NECR. ZWIF.*, MGH Necr. I, p. 245.

⁶⁸⁹ Srov. V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 193 a násl. K Soběslavově vládě faktograficky V. NOVOTNÝ, *ČD I. 2.*, s. 561–665, komparativně V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 161–292, souhrnně J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 221–230, M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, *VDZKČ I.*, s. 527–533, 542–555.

⁶⁹⁰ V tomto duchu hovoří *MON. SAZ.*, FRB II, p. 256–257.

⁶⁹¹ Je totiž zřejmé, jak ukazuje proces z roku 1130, že Soběslav způsob vlády nekonvenoval s představami zdaleka všech předních Čechů (srov. pozn. 485). Navíc již roku 1126 Soběslav potrestal svého synovce Břetislava, po Otíkově smrti druhého nejstaršího z rodu, který se zřejmě knížeti postavil. Srov. *CAN. WISS.*, FRB II, p. 204–205, J. ŽEMLIČKA, *Vyšehrad*, s. 50, B. KRZEMIEŃSKA, *Moravští Přemyslovci*, s. 41.

⁶⁹² Tak usuzuje zřejmě oprávněně V. VANÍČEK, *Soběslav I.*, s. 178 (oprávněně však jen v tomto ohledu). Opačně, jak lze usoudit z textu, soudí M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 168. Obdobně se vede spor o odejití Sofie z Bergu a Oty Dětěleba, srov. níže v textu.

kamsi na Rus.⁶⁹³ Otíkova vdova Sofie se odebrala do rodového kláštera ve Zweifalten, kde zanedlouho (?) zemřela.⁶⁹⁴

Svataviny poslední dny

Soběslavovo vítězství nad Otíkem přijala Svatava zřejmě s úlevou. V jejím chápání ochránil Soběslav otcův stolec. Také tato, v té době již zesnulým Kosmou vyslovená, myšlenka⁶⁹⁵ odkazuje na fakt, že ačkoli Vratislavovo království, jehož dědickým zákonem měl být princip primogenitury, padlo, Svatava se až do konce svého života v duchu svého královského a stále užívaného titulu nezřekla myšlenky na prosazení posloupnosti jen ve své linii.⁶⁹⁶ Již dříve se několikrát její záměr málem zdařil, ale zmařila jej předčasná smrt Boleslava a neschopnost Bořivoje udržet si trůn.⁶⁹⁷ Soběslav, evidentně politicky nadanější než Bořivoj,⁶⁹⁸ konečně mohl splnit představy své stařícké matky. To, že na královském trůně později neseděli potomci Soběslava I., ale jeho staršího bratra Vladislava, je již jiný příběh.⁶⁹⁹

První česká královna Svatava se dožila na svoji dobu velmi požehnaného věku. Zemřela ve věku nejméně sedmdesáti šesti let. Všechny prameny se shodují, že světlo světa opustila 1. září 1126.⁷⁰⁰ Můžeme se jen domnívat, kde trávila své poslední dny. Pravděpodobně to bylo na Vyšehradě, oblíbeném to sídle krále Vratislava a též nového knížete Soběslava, který tímto snad částečně navazoval jako královský syn na otcovu ideologickou politiku ve prospěch Vyšehradu na úkor Pražského hradu, kde se nacházel trůnní balvan spojený s pohanskými počátky přemyslovského knížectví.⁷⁰¹ V útrobách vyšehradského kostela svatých Petra a Pavla byla též uložena po boku svého chotě krále Vratislava k věčnému odpočinku.⁷⁰² O jejím pohřbu

⁶⁹³ O návratu Oty Dětěba z Rusi hovoří AGO, MGH SS XVII, p. 651, k roku 1140. Obvykle se v literatuře nebezodůvodně usuzuje, že byl do exilu odveden buď roku 1125, nebo 1126. Jeho pobyt na Rusi se pokusil upřesnit L. E. HAVLÍK, *Morava a Rus v 9.–12. století (K problematice nejstarších moravsko-ruských vztahů)*, VVM 27, 1975 (dále jen „*Morava a Rus*“), s. 189 a násl. Srov. též B. KRZEMIENSKA, *Olomoučtí Přemyslovci a Rurikovci*, ČMM 106, 1987 (dále jen „*Olomoučtí Přemyslovci*“), s. 262–263, která však vychází z mylné premisy, že Otíkova matka Eufemie byla dcerou uherského krále Ondřeje I. a Anastázie Jaroslavovny. – Ota Dětěb mohl být nejdříve odvezen do Polska ke své tetě Salomee, později jej mohli do Ruska dopravit jeho polští příbuzní (první manželka Boleslava III. Zbyslava byla Rurikovnou). Zprávy k polsko-ruským (ale i moravsko-ruským!) diplomatickým stykům máme k roku 1129. Srov. B. KRZEMIENSKA, *op. cit.*, s. 263–264. – Co se dělo o Dětěbovou sestrou Eufemií (k jejímu narození srov. AGO, MGH SS XVII, p. 649), nevíme. Zřejmě však skončila na Rusi, kde se roku 1143 také provdala. Srov. B. KRZEMIENSKA, *Olomoučtí Přemyslovci*, s. 263.

⁶⁹⁴ Sofie svého manžela téměř jistě přežila, jak naznačuje zpráva NECR. ZWIF., MGH Necr. I, p. 253, že vstoupila do tamního kláštera. Tentýž pramen tamtéž datuje její smrt k 31. květnu. Zřejmě ji však nemůžeme spojit (kvůli titulu) se Sofií markraběnkou, zanesenou v NECR. DOX., SKBGW 1884, p. 110, k 24. květnu.

⁶⁹⁵ KOSMAS, MGH SRG NS II, III. 58, p. 235: „... ,Iste [Soběslav, pozn. aut.] ... cum sit tuus germanus, multo clemencior in tuos erit quam tui patruus natus [Otík, pozn. aut.], cui post te decernis paterni solium ducatus.“

⁶⁹⁶ Tím je myšleno prosazování své krve.

⁶⁹⁷ Srov. porůznu výše v textu.

⁶⁹⁸ Tak GALLUS, MGH SS IX, passim, KOSMAS, MGH SRG NS II, III., passim.

⁶⁹⁹ Srov. J. ŽEMLIČKA, *Čechy knížecí*, s. 230 a násl., TÝŽ, *Přemyslovci*, s. 23–24.

⁷⁰⁰ Roční i denní datum uvádí MON. SAZ., FRB II, p. 257. Roční datum dále mají AGO. Denní datum zaznamenala ještě CAL. PEG., SRGS II, p. 142, NECR. OL., AÖG 59, 1880, p. 647.

⁷⁰¹ Srov. obecně A. PLESZCZYŃSKI, *Vyšehrad*, s. 236 a násl. K politice Vratislava II. srov. zejména M. WIHODA, *Morava knížecí*, s. 128 a násl.

⁷⁰² Tak praví CDB I, 111, p. 113. – Je pravděpodobné, že její ostatky byly vyrabovány a zničeny (?) během husitských válek.

nemáme zpráv. Je však téměř jisté, že proběhl s poctami hodnými královně. Úctu Svatavě prokázala též nekrologia, která její jméno, na rozdíl od jména Vratislavova, vždy spojila s královským titulem.⁷⁰³

⁷⁰³ Královský titul s ní spojují *CAL. PEG.*, SRGS II, p. 142, *NECR. OL.*, AÖG 59, 1880, p. 647. Srov. již L. REITINGER, „*Král český a polský*“, s. 22 a násl., pozn. 72.

Závěr

Mezi manželkami českých panovníků zaujímá Svatava skutečně významné místo. Ne snad proto, že byly její zásahy do chodu přemyslovských držav nějak ojedinělé, nýbrž proto, že její hlavu jako první ozdobila česká koruna. Kromě toho se honosila titulem polské královny. Byla první a na dlouho též poslední Piastovnou, jíž se pocty nosit korunu, která patřila rodnému domu, dostalo.

Právě přijetí královského titulu v 80. letech 11. století zásadně ovlivnilo Svatavin život. Jak se zdá, ještě za života svého manžela, krále Vratislava, se snažila zamezit svému nevlastnímu synu Břetislavovi v mocenských a vládních ambicích. Její aktivitu můžeme též tušit za vzestupem slávy jejího vlastního syna Boleslava, který se stal ještě za otcova života olomouckým knížetem a soudě dle numismatických pramenů měl také zdědit královskou korunu. Jelikož však Boleslav předčasně zemřel (roku 1091) a čeští předáci podporovaní Vratislavovým bratrem Konrádem a nechtěným Břetislavem korunu odmítli, Vratislavův nástupce Konrád panoval jen jako kníže (1092). Pro Svatavu bylo důležité, že její švagrová (?) a snachy disponovaly jen knížecím titulem, a protože veškeré morální referující prameny neopomínají u Svatavy uvést královský titul, je možno se domnívat, že jej nepozbyla. Tento stav věcí znamenal, že Čechy sice byly knížectvím, ale zároveň v nich pobývala korunovaná královna. Možná, že právě královský titul Svatavě dodával oprávnění zasahovat ve prospěch svých synů.

Naneštěstí nemůžeme, až na hypotézu o zásazích do nástupnických pořádků, příliš dobře rekonstruovat Svatavino postavení za vlády jejího manžela Vratislava. Nevíme o žádných zástupnických vládách v době Vratislavových říšských výprav ani nemáme zprávy o diplomatických aktivitách. Ve vztahu mezi Přemyslovci a Piastovci též nalezneme bílá místa, přesto však nelze zpochybnit, že sňatek Vratislava a Svatavy byl důležitou veličinou. Není vyloučeno, že právě Svatavin původ stojí v pozadí Vratislavova polského královského titulu.

Je pravděpodobné, že právě první česká královna – již jako vdova – stála v pozadí mocenského komplotu, jehož cílem bylo prosadit vládu jejích a Vratislavových potomků. Značnou oporu této dvorské klice poskytoval grojčský hrabě Wiprecht, jenž se již dříve oženil se Svatavinou dcerou Juditou. Prvním úspěchem Svataviny skupiny byl rozvrat seniorátu se svolením knížete Břetislava II. roku 1099. Svatavina klika se však nespokojila s příslibem nástupnictví a velmi pravděpodobně zorganizovala násilný odchod knížete Břetislava ze světa († 1100). Svatavin syn Bořivoj II. se tak chopil vládních otěží, jenže jeho slabé panování jej nakonec stolce zbavilo a českým knížetem se stal jeho olomoucký bratranec Svatopluk. Svatavina pozice se tím zhoršila a východiskem se opět stala vražda. V pozadí Svatoplukovy násilné smrti († 1109) můžeme též tušit intriky královny Svatavy. Skon knížete v Čechách vyvolal další boje o stolec, z nichž vyšel vítězně Svatavin syn Vladislav, který se však, jak se zdá, matčiných způsobů stranil. Je možné, že Svatava stála za nečekaným zatčením a uvězněním Vladislavova bratrance Otíka Olomouckého roku 1110. Tento krok měl oslabit pozici knížete a jeho věrných a připravit dvůr na příchod Svatavina nejmladšího syna Soběslava. O Soběslavův návrat z polského vyhnanství roku 1111 se totiž značnou měrou zasloužila právě Svatava. Soběslav však v Čechách dlouho nepobyl a není vyloučeno, že o jeho druhý návrat roku 1115 se postarala v součinnosti s polským knížetem Boleslavem Křivoústým opět královna-vdova.

Její pozice byla oslabena Vladislavovým sňatkem s Richezou z Bergu, která evidentně nechtěla královninu vlivu přihlížet. Je však možné, že Svatava byla v této těžké situaci jednou z těch, kteří přiměli knížete Vladislava, aby předal trůn svému staršímu bratru Bořivojovi. Tento stav vydržel jen necelé tři roky a vrchním knížetem se stal opět Vladislav, který se již musel zabývat otázkou nástupnictví.

Bezpečně zletilí kandidáti, kteří přicházeli v úvahu, byli dva. „Lepšími právy“ disponoval starší z nich, olomoucký kníže Otík, jehož podporovaly kromě knížete též Vladislavova vlivná manželka, kněžna Richeza, a její sestra Sofie, Otíkova choť. Druhým kandidátem byl Soběslav, jenž se však roku 1123 ocitl opět ve vyhnanství. Za Soběslavem stála Svatavina klika. Když Vladislav na sklonku roku 1124 smrtelně onemocněl, zdálo se, že na stolec usedne olomoucký kníže. Svatava však zapojila veškeré své schopnosti k tomu, aby syna přemluvila. Její řeč na umírajícího knížete zapůsobila a přiměla jej, aby svým nástupcem designoval bratra Soběslava. Svatava tak dokázala, že matka dokáže být vlivnější než ambiciózní manželka.

Po Vladislavově smrti v dubnu 1125 byl Soběslav skutečně intronizován. Když dokázal o rok později svůj trůn uhájit, zdálo se, že jeho vláda je neohrožitelná. Staříčká Svatava skonalala 1. září 1126. Umírala s pocitem, že vláda jejích potomků je zajištěna.

*

Zdá se, že s přibývajícím věkem Svatavina politická aktivita ve prospěch synů Bořivoje, Vladislava a zejména Soběslava stoupala. Lze též říci, že z objektu dění (prostředek sňatkové politiky) se postupně stávala jeho subjektem (zásahy do nástupnických poměrů). Fakt, že přežila svého muže o více než třicet čtyři let, jí umožňoval provozovat svébytnou politiku. Především šlo o politiku rodinnou; ta však ve středověku obvykle prorůstala do veřejného dění.

Prameny

- Annales Admuntenses*, MGH SS IX. Ed. W. Wattenbach, Hannover 1851, p. 569–579.
- Annales Altahenses maiores*, MGH SRG [4]. Ed. E. von Oefele, Hannover 1891.
- Annales Bohemiae*, FRB II/2. Ed. J. Emler, Praha 1875, p. 380–382.
- Annales Bohemiae brevissimi*, MGH SS XVII. Ed. W. Wattenbach, Hannover 1861, p. 719–721.
- Annales Erphesfurdenses*, MGH SS VI. Ed. G. H. Pertz, Hannover 1844, p. 536–541.
- Annales Gradicensis et Opatowicensis*, MGH SS XVII. Ed. W. Wattenbach, Hannover 1861, p. 643–652.
- Annales Hildesheimenses*, MGH SRG [8]. Ed. G. Waitz, Hannover 1878.
- Annales Magdeburgenses*, MGH SS XVI. Ed. G. H. Pertz, Hannover 1859, p. 107–196.
- Annales Mellicenses*, MGH SS IX. Ed. W. Wattenbach, Hannover 1851, p. 480–501.
- Annales Patherbrunnenses. Eine verlorene Quellenschrift des zwölften Jahrhunderts.* Ed. P. Scheffer Boichorst, Innsbruck 1870.
- Annales Pegavienses et Bosovienses*, MGH SS XVI. Ed. G. H. Pertz, Hannover 1859, p. 232–257.
- Annales Pragenses*, FRB II/2. Ed. J. Emler, Praha 1875, p. 376–380.
- Annales Rosenfeldenses*, MGH SS XVI. Ed. G. H. Pertz, Hannover 1859, p. 99–104.
- Annales Veterocellenses*, MGH SS XVI. Ed. G. H. Pertz, Hannover 1859, p. 41–47.
- Annales Wirziburgenses*, MGH SS II. Ed. G. Pertz, Hannover 1829, p. 238–247.
- Annalista Saxo*, MGH SS XXXVII. Ed. K. Nass, Hannover 2006.
- Annalium S. Aegidi Brunsvicensium maiorum excerpta*, MGH SS XXX. 1. Ed. L. de Heinemann, Hannover 1896, p. 6–15.
- Anonymi monachi Reichenbacensis Chirinocon monasterii sui I*, *Rerum Boicarum Scriptores I*. Ed. A. F. von Oefele, 1763, p. 402–406.
- Auctarium Zwetlense*, MGH SS IX. Ed. W. Wattenbach, Hannover 1851, p. 538–540.
- Bertholdi liber de constructione monasterii Zwivildensis*, MGH SS X. Ed. O. Abel, Hannover 1852, p. 93–124.
- Böhmisch-Schleschisches Necrologium*, ZVGMS 5, 1863. Ed. W. Wattenbach, p. 110–115.
- Briefsammlungen der Zeit Heinrichs IV.*, MGH EE V. Edd. C. Erdmann, N. Fickermann, Weimar 1950.
- Calendarium Pegaviense*, SRGS II. Ed. I. B. Mencke, Lipsia 1728, p. 117–156.
- Canonici Wissegradensis continuatio Cosmae*, FRB II. Ed. J. Emler, p. 201–237.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, I (805–1197). Ed. G. Friedrich, Praga 1904–1907

Continuatio Claustroneoburgenses prima, MGH SS IX. Ed. W. Wattenbach, Hannover 1851, p. 607–613.

Cosmae Pragensis chronica Boemorum, MGH SRG NS II. Edd. B. Bretholz, W. Weinberger, Berolinum 1923, p. 1–241.

Ein Necrologium des ehemaligen Klosters Ostrow, SKBGW 1878. Ed. J. Emler, p. 346–354.

Ekkehardi Uraugiensis chronica, MGH SS VI. Edd. G. Waitz, P. Kilon, Hannover 1844, p. 1–267.

Genealogia Wettinensis, MGH SS XXIII. Ed. E. Ehrenfeuchter, Hannover 1874, p. 226–230.

Gerlaci abbatis Milovicensis Annales, FRB II/2. Ed. J. Emler, Praha 1875, p. 461–516.

Gesta Friderici I. imperatoris auctoribus Ottone episcopo et Ragewino praeposito Frisingensibus, MGH SS XX. Ed. R. Wilmans, Hannover 1868, p. 347–491.

Gründung des Klosters Sazawa. Anhang I, MGH SRG NS II. Edd. B. Bretholz, W. Weibinger, Berolinum 1923, p. 242–251.

Gründung der Trebitscher Kirche. Anhang IV, MGH SRG NS II, Edd. B. Bretholz, W. Weibinger, Berolinum 1923, p. 257–261.

Horologium Olomoucense, in: Hildebert a Ewervin. Románští malíři. Ed. A. Friedl, Praha 1927, p. 101–119.

Chronica Boemorum auct. canonico S. Blasii Brunsvicensis, MGH SS XXX. 1. Ed. O. Holder-Egger, Hannover 1891, p. 37–43.

Chronicae Polonorum, MGH SS IX. Edd. I. Szlachtowski, R. Koepke, Hannover 1851, p. 423–478.

Chronici Hungarici compositio saeculi XIV., SRH I. Ed. A. Domanovszky, Budapest 1999², p. 217–505.

Lamperti monachi Hersfeldensis Opera, MGH SRG [38]. Ed. O. Holder-Egger, Hannover – Lipsia 1894.

Legenda Sancti Ladislai regis, SRH II. Ed. E. Bartoniek, Budapest 1999, p. 515–527.

Mariani Scotti Chronicon, MGH SS V. Ed. G. Waitz, P. Kilon, Hannover 1844, p. 481–568.

Monachi Sazaviensis continuatio Cosmae, FRB II. Ed. J. Emler, W. W. Tomek, Praha 1874, p.

Necrologium Bohemicum, in: *Necrologium Bohemicum – Martyrologium Pragense a stopy nekosmovského pojetí českých dějin*, ČsČH 15, 1967. Ed. F. Graus, p. 801–810.

Necrologium Doxanense, SKBGW 1884. Ed. J. Emler, p. 83–144.

Necrologium Gradisense, in: *Zpráva o pramenech dějin kláštera Hradištského u Olomouce (až do r. 1300)*, VKČSN třída filosoficko-historicko-filologická 12, 1893. Ed. J. Teige, Praha 1894, p. 16–17.

Necrologium monasterii Campi liliorum, MGH Necr. V. Ed. A. F. Fuchs, Berolinum 1913, p. 368–424.

Necrologium Monasteri S. Emmerami Ratisbonensis, MHG Necr. III. Ed. F. L. Baumann, Berolinum 1905, p. 301–334.

Necrologium monialium Gottvicensium, MGH Necr. V. Ed. A. F. Fuchs, Berolinum 1913, p. 450–471.

Necrologium Olomoucense, AÖG 59, 1880. Ed. B. Dudík, p. 639–357.

Necrologium Podlažicense, in: *Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte*. Ed. B. Dudík, Brünn 1852, p. 403–425.

Necrologium vom Jahre 1263, AÖG 65, 1883. Ed. B. Dudík, p. 516–589.

Necrologium Zwifaltense, MGH Necr. I. Ed. F. L. Baumann, Berolinum 1888, p. 240–268.

Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila. Edd. B. Havránek, J. Daňhelka, Z. Kristen, Praha 1958².

Nestorův letopis ruský. Pověst dávných let. Edd. J. Dolanský, K. J. Erben, A. Florovskij, Praha 1954.

Ortliebi de fundatione monasterii Zwivildensis libri II, MGH SS X. Ed. O. Abel, Hannover 1852, p. 64–92.

Ottonis episcopi Frisingensis Chronica sive Historia de duabus civitatibus, MGH SRG [45]. Ed. A. Hofmeister, Hannover 1912.

Rocznik kapituły krakowskiej, MPH NS V. Ed. S. Kozłowska-Budka, Warszawa 1978, p. 19–105.

Rocznik dawny, MPH NS V. Ed. S. Kozłowska-Budka, Warszawa 1978, p. 1–17.

Versus post missam, in: „Gloria regni“ Vratislava II. Hymnus „Versus post missam“ a kronikář Kosmas. Ed. D. Třeštík, p. 288–289.

Vincentii Pragensis annales, FRB II/2. Ed. J. Emler, Praha 1875, p. 407–460.

Vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmille ave eius. Ed. J. Ludvíkovský, Praha 1978.

Vita Heinrici IV. imperatoris, MGH SS XII. Ed. W. Wattenbach, Hannover 1856, p. 268–283.

Literatura

(V seznamu literatury jsou nejprve uvedeny samostatné publikace, poté příspěvky v periodikách a ostatních dílech a na konec kolektivní příspěvky, kde je uveden vždy autor stojící první v abecedě. Vše je seřazeno podle data vydání.)

ANTONÍN, Robert: *Rec.: V. Vaníček: Velké dějiny zemí koruny české. Svazek III. 1250–1310*, ČMM 122, 2004, s. 239–247.

BACHMANN, Adolf: *Geschichte Böhmens. Erster Band. Bis 1400*, Gotha 1899.

BALZER, Oswald: *Genealogia Piastów*, Kraków 1895.

BENYSKIEWICZ, Krzysztof: *Udział rycerstwa polskiego w bitwie pod Mailbergiem (1082 r.)*, SKHS 61, 2006, s. 507–518.

BĚLOHLÁVEK, Miloslav, a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. IV., západní Čechy*, Praha 1985.

BLÁHOVÁ, Marie – FROLÍK, Jan – PROFANTOVÁ, Nad'a: *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek I. Do roku 1197*, Praha – Litomyšl 1999.

BLÁHOVÁ, Marie: *Funkce a pramenná hodnota pamětních zápisů středověkých církevních institucí. Tak zvaná zakládací listina kláštera Třebíčského*, in: *Ve stopách sv. Benedikta. Sborník příspěvků z konference Středověké kláštery v zemích Koruny české konané v dnech 24.–25. května 2001 v Třebíči (= Disputationes Moravicae 3)*. Edd. L. Jan, P. Obšusta, Brno 2002, s. 97–111.

BLÁHOVÁ, Marie: *Kosmovo podání vraždění Vršovců na podzim 1108*, in: *Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*. Edd. E. Doležalová, D. Dvořáčková-Malá, A. Pořízka, R. Šimůnek, Praha 2007, s. 82–86.

BORKOVSKÝ, Ivan: *Poloha kopce „Žiži“ na Pražském hradě*, ČSPS 62, 1954, s. 15–21.

BOUBÍN, Jaroslav: *Počátky zástupnických vlád v Čechách*, FHB 10, 1986, s. 75–105.

BRETHOLZ, Berthold: *Geschichte Böhmens und Mährens bis zum Aussterben der Přemysliden (1306)*, München – Leipzig 1912.

BROOKE, Christopher: *Evropa středověku v letech 962–1154*, Praha 2006.

BRUNNER, Karl: *Herzogtümer und Marken. Vom Ungarnsturm bis ins 12. Jahrhundert*, Wien 1994.

BULÍN, Hynek – HAVLÍK, Lubomír Emil: *Český a polský stát v době stabilizace svého územního rozsahu do konce 12. století*, in: *Češi a Poláci v minulosti I*. Ed. J. Macůrek, Praha 1964, s. 47–55.

CACH, František: *Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové*, Praha 1972.

CACH, František: *K denárům kněžny Eufemie*, NZ 6, 1939, s. 143–146.

CACH, František: *Studie „korunovačního“ denáru Vratislava II. a denáru Boleslava Olomouckého*, NZ 6, 1939, s. 155–165.

CEJNKOVÁ, Dana – MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk – SULITKOVÁ, Ludmila: *K problematice počátků města Brna*, ČsČH 32, 1984, s. 250–270.

DRAGOUN, Michal: *Den všední, den sváteční a politika přemyslovských Čech*, MHB 4, 1995, s. 47–67.

DRAGOUN, Michal: *Necrologium Bohemicum – příspěvek k otázce místa jeho vzniku*, DP 20, 2002, s. 13–23.

DRAGOUN, Zdeněk: *Konflikt knížete Soběslava s biskupem Menhartem a jeho líčení tzv. Kanovníkem vyšehradským*, MHB 4, 1995, s. 69–79.

DUDÍK, Beda: *Dějiny Moravy. Díl II. Od roku 906 až do roku 1125*, Praha 1875.

DUŠEK, Ladislav: *Kronika tzv. Beneše Minority a její pokračování*, Minulostí západočeského kraje 26, 1990, s. 7–112.

DWORZACEK, Włodzimierz: *Genealogia. Tablice*, Warszawa 1959.

ELBEL, Petr: *Dějiny neúspěchu aneb úsilí Přemyslovců o zřízení arcibiskupství v českých zemích*, in: *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely (= Země a kultura ve střední Evropě 14)*. Edd. L. Reitinger, M. Wihoda, Brno 2010, s. 238–306.

FIALA, Zdeněk: *Přemyslovské Čechy. Český stát a společnost v letech 995–1310*, Praha 1975².

FIALA, Zdeněk: *Vztah českého státu k německé říši do počátku 13. století (Podle kritiky pramenů)*, SH 6, 1959, s. 23–95.

FIALA, Zdeněk: *Revanšistická kniha o poměru českého státu k středověké říši*, ČSČH 8, 1960, s. 176–185.

FIALA, Zdeněk: *Die Urkunde Friedrichs I. für den böhmischen Fürsten Vladislav II. vom 18. I. 1158 und das „Privilegium minus“ für Österreich*, MIÖG 78, 1970, s. 167–192.

FIŠER, Rudolf: *Kláster uprostřed lesa*, Brno 2001.

FIŠER, Rudolf: *K počátkům třebíčského kláštera (Poznámky k tzv. falzu zakládací listiny)*, in: *Ve stopách sv. Benedikta. Sborník příspěvků z konference Středověké kláštery v zemích Koruny české konané v dnech 24.–25. května 2001 v Třebíči (= Disputationes Moravicae 3)*. Edd. L. Jan, P. Obšusta, Brno 2002, s. 85–95.

FRIEDRICH, Gustav: *Rukověť křesťanské chronologie*, Praha 1934.

FRITZE, Wolfgang H.: *Corona regni Bohemie. Die Entstehung des böhmischen Königtums im 12. Jahrhundert im Widerspiel von Kaiser, Fürst und Adel*, in: *Frühzeit zwischen Ostsee und Donau. Ausgewählte Beiträge zum geschichtlichen Werden im östlichen Mitteleuropa vom 6. bis zum 13. Jahrhundert*. Edd. L. Kuchenbuch, W. Schich, Berlin 1982, s. 209–296.

GRAUS, František: *Necrologium Bohemicum – Martytologium Pragense a stopy nekosmovského pojetí českých dějin*, ČsČH 15, 1967, s. 789–801.

GRODECKI, Roman: *Zbigniew, książę Polski*, in: *Studja staropolskie. Księga ku czci Aleksandra Brücknera*. Edd. G. I. Wolf, K. S. Jakubowski, Kraków 1928, s. 71–105.

GRUDZIŃSKI, Tadeusz: *Bolesław Szczodry. Zarys dziejów panowania. Cześć I*, Toruń 1953.

HÁSKOVÁ, Jarmila: *Mincovníctví Vratislava II. (Fakta a problémy)*, NL 43, 1988, s. 148–159.

HAVLÍK, Lubomír E.: *Morava a Rus v 9.–12. století (K problematice nejstarších moravsko-ruských vztahů)*, VVM 27, 1975, s. 178–195.

HERRIN, Judith: *Ženy v purpuru*, Praha 2004.

HERTEL, Jacek: *Imennictwo dynastii Piastowskiej we wcześniejszym średniowieczu*, Warszawa – Poznań – Toruń 1980.

HOENSCH, Jörg K.: *Geschichte Böhmens. Von der slavischen Landnahme bis ins 20. Jahrhundert*, München 1992².

HÓMAN, Bálint: *Geschichte des ungarischen Mittelalters, I. Band. Von den ältesten Zeiten bis zum Ende des XII. Jahrhunderts*, Berlin 1940.

HRDINA, Karel: *Kosmova kronika česká*, Praha 1950.

CHARVÁT, Petr: „Dejte mému synáčkovi loveckou trubku mou a kopí“: Co vlastně odkázal umírající Břetislav II. svému dědici?, AHMUSO 5, 2000, s. 167–169.

JAN, Libor: *Rec.: V. Vaníček: Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek II. 1197–1250*, ČMM 119, 2000, s. 272–280.

JASIŃSKI, Kazimierz: *Rodowód pierwszych Piastów*, Poznań 2004².

JASIŃSKI, Kazimierz: *Česko-polské dynastické vztahy v raném středověku*, DaS 21, 2/1999, s. 6–10.

KALHOUS, David: *K mocenskému obrazu středovýchodní Evropy za vlády Vratislava II. (1055–1092)*. Magisterská diplomová práce FF MU, dostupná online na <http://davidkalhous.webzdarma.cz/KalhousMGR.pdf> [cit. 28. 2. 2015], Brno 2001.

KALHOUS, David: *Kristiánova legenda a počátky českého politického myšlení*. Disertační práce FF MU, dostupná online na http://is.muni.cz/th/12320/ff_d/Disertace.pdf?zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Ddavid%20kalhous%20agenda:th%26start%3D1 [cit. 1. 3. 2015], Brno 2006.

KALHOUS, David: *České země za prvních Přemyslovců v 10.–12. století. I. díl. Čeleď sv. Václava*, Praha 2011.

KALHOUS, David: *Koruna česká a polská? Střetávání Boleslava II. a Vratislava II. na cestě za královskou korunou*, SPFFBU C 48, 2001, s. 5–16.

KALHOUS, David: *Jaromír-Gebhard, pražský biskup a říšský kancléř (1038–1030) (Několik poznámek k jeho životu)*, MHB 9, 2003, s. 27–45.

KALHOUS, David: *Záhadné počátky pražského biskupství*, in: *Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi*. Edd. E. Doležalová, R. Novotný, P. Soukup, Praha 2004, s. 195–205.

KALHOUS, David: *Jak viděla Hnězdno roku 1000 středověká tradice?*, in: *Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely (= Země a kultura ve střední Evropě 14)*. Edd. L. Reitingер, M. Wihoda, Brno 2010, s. 339–358.

KALHOUS, David – KOPAL, Petr – MORAVCOVÁ, Irena – POLANSKÝ, Luboš: *Přemyslovská dynastie: Soupis členů původního českého panovnického rodu*, in: Přemyslovci. Budování českého státu. Edd. P. Sommer, D. Třeštík, J. Žemlička, P. Mašková, R. Novotný, Praha 2009, s. 541–573.

KOPAL, Petr: *Neznámý známý rod. Pokus o genealogii Vršovců*, SAP 51, 2001, s. 3–84.

KOPAL, Petr: *Kosmas a číselná symbolika*, in: Číslo a jeho symbolika od antiky po renesanci. Edd. L. Karfíková, Z. Šír, Praha 2002, s. 87–98.

KRISTÓ, Gyula: *Die Arpadendynastie. Die Geschichte Ungarns von 895 bis 1301*, Budapest 1999.

KRZEMIEŃSKA, Barbara: *Boj knížete Břetislava o upevnění českého státu (1039–1041)*, Praha 1979.

KRZEMIEŃSKA, Barbara: *Břetislav I. Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*, Praha 1999².

KRZEMIEŃSKA, Barbara: *Češi a Poláci v mínění svých nejstarších kronikářů*, in: Tisíc let česko-polské vzájemnosti. Materiály z vědecké konference, pořádané na Hradci u Opavy ve dnech 9. – 10. září 1965. Edd. A. Grobelný, J. Bakala, Opava 1965, s. 53–70.

KRZEMIEŃSKA, Barbara: *Krise českého státu na přelomu tisíciletí*, ČsČH 18, 1970, s. 497–532.

KRZEMIEŃSKA, Barbara: *Politický vzestup českého státu za knížete Oldřicha (1012–1034)*, ČsČH 25, 1977, s. 246–272.

KRZEMIEŃSKA, Barbara: *Konala se roku 1060 polská výprava na Hradec u Opavy? (Z politických počátků Vratislava II.)*, FHB 2, 1980, s. 77–128.

KRZEMIEŃSKA, Barbara: *Olomoučtí Přemyslovci a Rurikovci*, ČMM 106, 1987, s. 259–268.

KRZEMIEŃSKA, Barbara: *Břetislav II. Pokus o charakteristiku osobnosti panovníka*, ČsČH 35, 1987, s. 722–731.

KRZEMIEŃSKA, Barbara: *Moravští Přemyslovci ve znojenské rotundě*, in: Moravští Přemyslovci ve znojenské rotundě. Edd. B. Krzemieńska, A. Merhautová, D. Třeštík, Praha 2000, s. 7–50, 109–122.

KULECKI, Michał: *Ceremoniał intronizacyjny Przemyślidów w X–XIII wieku*, PH 75, 1984, s. 441–451.

LABUDA, Gerard: *Mieszko II król Polski. Czasy przełomu w dziejach państwa polskiego*, Kraków 1992.

LABUDA, Gerard: *Mieszko I*, Wrocław 2009².

Lexikon des Mittelalters, Stuttgart 1980–1999.

ŁOWMIAŃSKI, Henryk: *Początki Polski VI. 1.*, Warszawa 1985.

LUTOVSKÝ, Michal: *Bratrovrah a tvůrce českého státu. Život a doba knížete Boleslava I.*, Praha 2006².

LYSÝ, Miroslav: *Politika českého knížete Břetislava I. (1035–1055) voči Uhorsku*, HČ 52, 2004, s. 451–468.

MALATÁK, Demeter: *Korunovace Vratislava II.*, ČMM 121, 2002, s. 267–286.

MALATÁK, Demeter: *Korunovace přemyslovských králů*, in: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně (= Země a kultura ve střední Evropě 4)*. Edd. D. Malaták, M. Wihoda, Brno 2006, s. 47–66.

MALECZYŃSKI, Karol: *Bolesław III Krzywousty*, Wrocław 1975².

MALÝ, Karel: *K počátkům crimen laese maiestatis – vyšehradský proces z roku 1130*, in: *Královský Vyšehrad III. Sborník příspěvků ze semináře Vyšehrad a Přemyslovci*. Ed. B. Nechvátal, Praha 2007, s. 103–111.

MARSHALL, Baldwin W., et alli: *A History of the Crusades. Volume I. The First Hundred Years*, Madison – Milwaukee – London 1969.

MEYER VON KNONAU, Gerold: *Jahrbücher des Deutschen Reiches unter Heinrich IV. und Heinrich V. Sieben Bande*, Leipzig 1890–1909.

MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk: *Morava po připojení k přemyslovskému státu (1018/19–1197)*, in: *Morava ve středověku. Sborník příspěvků proslovených ve dnech 7. ledna až 25. března 1998 v rámci přednáškového cyklu Moravského zemského muzea v Brně*. Ed. Z. Měřinský, Brno 1999, s. 7–26.

MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk: *Církevní instituce na Moravě a historické pozadí vzniku třebíčského kláštera*, in: *Ve stopách sv. Benedikta. Sborník příspěvků z konference Středověké kláštery v zemích Koruny české konané v dnech 24.–25. května 2001 v Třebíči (= Disputationes Moraviae 3)*. Edd. L. Jan, P. Obšusta, Brno 2002, s. 57–83.

MITÁČEK, Jiří: *„Campus Lucsko“ – proměny jedné otázky*, in: *Východní Morava v 10. až 14. století*. Edd. L. Galuška, P. Kouřil, J. Mitáček, Brno 2008, s. 155–167.

NOHEJLOVÁ, Emanuela: *Denár kněžny Eufemie. (Z přednášky proslovené dne 20. dubna 1928 v Numismatické společnosti čsl.)*, NČČ 4, 1928, s. 1–6.

NOVOTNÝ, Aleš: *Nástupnictví Přemyslovců jako „závody v plození“*, VVM 61, 2007, s. 252–272.

NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny I. 2. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha 1913.

NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny I. 3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197–1253)*, Praha 1928.

NOVOTNÝ, Václav: *Začátky kláštera Kladrubského a jeho nejstarší listiny*, Praha 1932 (=).

NOVOTNÝ, Václav: *Adolfa Bachmanna Geschichte Böhmens*, ČČH 9, 1903, s. 26–46, 164–178, 262–300, 373–397.

- NOVOTNÝ, Václav: *Studien zur Quellenkunde Böhmens*, MIOG 24, 1903, s. 529–615.
- NOVOTNÝ, Václav: *Polský vpád do Čech a bitva na Trutíně r. 1110*, ČSPS 20, 1912, s. 126–134, 170–175.
- NOVÝ, Rostislav: *Přemyslovský stát 11. a 12. století*, Praha 1972.
- NOVÝ, Rostislav: *Královská korunovace Vratislava II.*, NL 43, 1988, s. 129–144.
- NOVÝ, Rostislav: *Český král Vratislav II.* in: *Královský Vyšehrad. Sborník příspěvků k 900. výročí úmrtí prvního českého krále Vratislava II. (1061–1092)*, Praha 1992, s. 11–24.
- PALACKÝ, František: *Dějiny národu českého I.*, Praha 1968.
- PIENDL, Max: *Böhmen und die Grafen von Bogen*, Bohemia (= JdCC) 3, 1962, s. 137–149.
- PLESZCZYŃSKI, Andrzej: *Vyšehrad. Rezidence českých panovníků. Studie o rezidenci panovníka raného středověku na příkladu českého Vyšehradu*, Praha 2002.
- POSSE, Otto: *Die ersten Markgrafen von Meissen*, in: CDSR I. Urkunden der Markgrafen von Meissen, Leipzig 1882, s. 7–234.
- REITINGER, Lukáš: *Přemyslovci mezi královskou korunou a knížecím stolcem. Tři studie k prvnímu českému království*. Magisterská diplomová práce na FF MU dostupné online na http://is.muni.cz/th/64694/ff_m/Diplomova_prace.pdf?zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dluk%C3%A1%C5%A1%20reitinger%20agenda:th%26start%3D1 [cit. 3. 3. 2015], Brno 2008.
- REITINGER, Lukáš: „*Census de terra Polonie*“ a přemyslovská svrchovanost nad Polskem, ČMM 128, 2009, s. 473–492.
- REITINGER, Lukáš: „*Král český a polský*“. *Úvahy nad panovnickým titulem Vratislava II.*, SHB 57, 2010, s. 3–28.
- REITINGER, Lukáš: *Vratislav II.*, in: *Osudy českých králů a královen. Od Přemyslovce Vratislava II. k Habsburkovi Karlu I.* Ed. P. Čornej, Praha 2013, s. 14–22.
- REITINGER, Lukáš: *Král Vratislav v paměti kláštera v Pegau*, in: *Memoria et damnatio memoriae ve středověku* (= CMP 15). Edd. M. Nodl, P. Wecowski, Praha 2014, s. 29–69.
- RICHTER, Karl: *Die böhmischen Länder im Früh- und Hochmittelalter*, in: *Handbuch der Geschichte der böhmischen Länder*. Ed. K. Bosl, Stuttgart 1967, s. 163–347.
- ROUBIC, Antonín: *Obnovení biskupství v Olomouci*, SOaJHP 8, 1990, s. 19–31.
- RUNCIMAN, Steven: *A History of the Crusades. Volume I. The First Crusade and the Foundation of the Kingdom of Jerusalem*, London 1951.
- SCHMIDT, Roderich: *Die Einsetzung der böhmischen Herzöge auf den Thron zu Prag*, in: *Aspekte der Nationenbildung im Mittelalter*. Edd. H. Beumann, W. Schröder (=), Sigmaringen 1978, s. 439–463.
- SKALSKÝ, Gustav: *Rec.: E. Nohejlová: Denár kněžny Eufemie*, ČMM 54, 1930, s. 255–256.

- SMETÁNKA, Zdeněk: *Legenda o Ostojoji. Archeologie obyčejného života*, Praha 2004.
- SMOLÍK, Josef: *Denary údělných knížat na Moravě (XI. a XII. stol.)*, Praha 1896.
- SOMMER, Petr: *Řezno a raně středověký Břevnov*, ČČH 93, 1995, s. 25–36.
- SOUKUP, Pavel: *Křížové výpravy v českých dějinách*, in: *Svaté války. Dějiny křížových výprav* (doslov), Praha 2012, s. 913–925.
- STARÝ, Marek: *K právním aspektům nástupnictví na knížecí stolec a královský trůn v Čechách za vlády prvních Přemyslovců*, PHS 37, 2005, s. 29–69.
- STEINDORFF, Ernst: *Jahrbücher des deutschen Reichs unter Heinrich III. Zwei Bande*, Leipzig 1884–1881.
- STEINHÜBEL, Ján: *Nitrianske kniežactvo. Počiatky stredovekého Slovenska*, Bratislava 2004.
- STLOUKAL, Karel: *Svatava, první česká královna*, in: *Královny, kněžny a velké ženy české*. Ed. K. Stloukal, Praha 1941, s. 66–70.
- ŠIMÁK, Josef V.: *Polská vpád do Čech r. 1100*, ČČH 36, 1930, s. 118–123.
- ŠIMORDOVÁ, Silvie: *Biskup Šebíř*. Magisterská diplomová práce FF MU, dostupná online na http://is.muni.cz/th/110131/ff_m/SEBIR.pdf?zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3D%C5%A1eb%C3%AD%C5%99%20agenda:th%26start%3D1 [cit. 1. 3. 2015], Brno 2009.
- ŠŮLA, Jaroslav: *Byl Bořivoj II. údělným knížetem moravským?*, NL 19, 1964, s. 132–137.
- TOMEK, Václav V.: *Újezd Svatavin na řece Sázavě. Drobnůstka ze starého místopisu českého*, PAM 1, 1855, s. 320–321.
- TŘEŠTÍK, Dušan: *Kosmova kronika. Studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení*, Praha 1968.
- TŘEŠTÍK, Dušan: *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530–935)*, Praha 1997.
- TŘEŠTÍK, Dušan: *Kosmas a Regino. Ke kritice Kosmovy kroniky*, ČsČH 8, 1960, s. 564–587.
- TŘEŠTÍK, Dušan: *Kosmovo pojetí přemyslovské pověsti*, ČL 52, 1965, s. 205–314.
- TŘEŠTÍK, Dušan: *Sv. Vojtěch a formování střední Evropy*, in: *Svatý Vojtěch, Čechové a střední Evropa. Mezinárodní sympozium uspořádané Českou křesťanskou akademií a HÚ AV ČR 19.–20. 11. 1997 v Praze*. Edd. D. Třeštík, J. Žemlička, Praha 1998, s. 81–108.
- TŘEŠTÍK, Dušan: *„Gloria regni“ Vratislava II. Hymnus „Versus post missam“ a kronikář Kosmas*, in: *Verba in imaginibus. Františku Šmahelovi k 70. narozeninám*. Edd. M. Nodl, P. Sommer, Praha 2004, s. 258–298.
- TUREK, Rudolf: *Listina Jindřicha IV. z 29. dubna 1086 (DH IV. 390) a její teritoria*, Slavia Antiqua 22, 1975, s. 69–122.

TUREK, Rudolf: *Das Verhältnis der Kirche zur weltlichen Macht zur Zeit der Přemysliden*, in: Tausend Jahre Benediktiner in den Klöstern Břevnov, Braunan und Roht. Ed. J. Hofmann, St. Ottilien 1993, s. 87–99.

TYROLLER, Franz: *Genealogie des altbayerischen Adels im Hochmittelalter*, in: Genealogische Tafeln zur mitteleuropäischen Geschichte. Ed. W. Wegener, Göttingen 1969, s. 45–524.

VANÍČEK, Vratislav: *Vratislav II. (I.) První český král. Čechy v době evropského kulturního obratu v 11. století*, Praha 2004.

VANÍČEK, Vratislav: *Soběslav I. Přemyslovci v kontextu evropských dějin v letech 1092–1140*, Praha – Litomyšl 2007.

VANÍČEK, Vratislav: *Boemi, infestissimi Polonorum inimici? Literární emoce a politické reality od Galla Anonyma po Jindřicha z Isernie*, in: <http://people.fsv.cvut.cz/~vanicvr1/studie/2studie.pdf> [cit. 28. 2. 2015], Praha 2010.

VANÍČEK, Vratislav: *Polský královský titul Vratislava II. (tradice, kontinuita a inovace v 11. století)*, in: <http://people.fsv.cvut.cz/~vanicvr1/studie/8studie.pdf> [cit. 1. 3. 2015], Praha 2012.

VELÍMSKÝ, Tomáš: *Hrabišici, páni z Rýzmburka*, Praha 2002.

VIDEMAN, Jan – PAUKERT, Josef: *Moravské denáry 11.–12. století*, Kroměříž 2009.

WOJCIECHOWSKI, Tadeusz: *Szkice historyczne XI wieku*, Warszawa 1970⁴.

VORÁLKOVÁ, Monika: *Klášter v Dolních Kounicích do poloviny 14. století. Založení kláštera a jeho hospodářský vývoj*. Bakalářská diplomová práce na FF MU dostupné online na http://is.muni.cz/th/322424/ff_b/Plny_text_prace.pdf?zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Ddoln%C3%AD%20kounice%20agenda:th%26start%3D1 [cit. 10. 4. 2015], Brno 2011.

WEGENER, Wilhelm: *Die Přemysliden. Stammtafel des nationalen böhmischen Herzoghauses ca 850–1306 mit einer Einführung*, in: Genealogische Tafeln zur mitteleuropäischen Geschichte. Ed. W. Wegener, Göttingen 1962–1969, s. 1–12.

WIHODA, Martin: *Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*, Brno 2005.

WIHODA, Martin: *Vladislav Jindřich*, Brno 2007.

WIHODA, Martin: *Morava v době knížecí 907–1197*, Praha 2010.

WIHODA, Martin: *Mocenský zápas českého a polského státu v 11. a 12. století*, SPFFBU C 44, 1997, s. 5–14.

WIHODA, Martin: *Znojemští údělníci v politickém a mocenském systému přemyslovské monarchie*, in: Znojemská rotunda ve světle vědeckého poznání. Ed. P. Ciprian, Znojmo 1997 (dále jen „Znojemští údělníci“), s. 18–45.

WIHODA, Martin: *Anály hradištsko-opatovické nebo První moravská kronika? Po stopách nekosmovského pojetí českých dějin*, in: Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek. Sborník příspěvků z konference „Češi nebo Moravané? K vývoji národního vědomí na

Moravě“, konané dne 28. 2. 2001 v Brně (=Disputationes Moravicae 2). Edd. J. Malíř, R. Vlček, Brno 2001, s. 25–31.

WIHODA, Martin: *Between the emperor and the pope: a traumatic century of Czech history*, in: *The Neighbours of Poland in the 11th Century*. Ed. P. Urbańczyk, Warsaw 2002, s. 111–136.

WIHODA, Martin: *Polská koruna českých králů*, ČČH 102, 2004, s. 721–744.

WIHODA, Martin: *Rec.: V. Vaníček: Vratislav II. (I.), První český král. Čechy v době evropského kulturního obratu v 11. století*, ČMM 123, 2004, s. 527–529.

WIHODA, Martin: *První české království a jeho pád. Česká státnost za vlády knížete a krále Vratislava*, DaS 27, 8/2005, s. 18–22.

WIHODA, Martin: *Kosmas a Vratislav*, in: *Querite primum regnum Dei*. Sborník příspěvků k poctě Jany Nechutové. Edd. H. Krmíčková, A. Pumprová, D. Růžičková, L. Švanda, Brno 2006, s. 367–381.

WIHODA, Martin: *První česká království*, in: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky*. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně (= Země a kultura ve střední Evropě 4). Edd. D. Malaťák, M. Wihoda, Brno 2006, s. 67–99.

WIHODA, Martin: *Sázavský klášter v ideových souřadnicích 11. věku*, in: *Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa*. Ed. P. Sommer, Praha 2006, s. 237–250.

WIHODA, Martin: *Testament knížete Břetislava*, in: *Sága moravských Přemyslovců*. Sborník a katalog výstavy pořádané Vlastivědným muzeem v Olomouci a Muzeem města Brna k 700. výročí tragické smrti Václava III., posledního českého krále z dynastie Přemyslovců. Ed. R. Fífková, Brno – Olomouc 2006, s. 33–50.

WIHODA, Martin: *Kníže a jeho věrní. Kosmas o světě předáků a urozených*, in: *Šlechta, moc a reprezentace ve středověku* (= CMP 9). Edd. M. Nodl, M. Wihoda, Praha 2007, s. 11–29.

WIHODA, Martin: *Morava knížete Břetislava I.*, in: *Mezi raným a vrcholným středověkem*. Pavlu Kouřilovi k 60. narozeninám přátelé, kolegové a žáci. Edd. J. Doležel, M. Wihoda, Brno 2012, s. 421–431.

WOLF, Vladimír: *O bitvě na Trotině roku 1110 po letech*, Východočeské listy historické 21–22, 2003–2004, s. 33–37.

WOLVERTON, Lisa: *Hastening Toward Prague: Power and society in the Medieval Czech Lands*, Philadelphia 2001.

ZELENKA, Jan: *Kosmas, Mnich sázavský, Jarloch a sedmdesátá léta 12. století*, in: *Vladislav II., druhý král z Přemyslova rodu. K 850. výročí jeho korunovace*. Edd. M. Mašek, P. Sommer, J. Žemlička, Praha 2009, s. 50–68.

ZHÁNĚL, Stanislav: *Jak vznikla staročeská šlechta. Příspěvek k nejstarším politickým a sociálním dějinám českým*, Brno 1930.

ŽEMLIČKA, Josef: *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a společnost na prahu vrcholného feudalismu*, Praha 1990.

ŽEMLIČKA, Josef: *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali*, Praha 2005.

ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 2007².

ŽEMLIČKA, Josef: *Raně feudální monarchie a královský titul u západních Slovanů*, in: *Typologie raně feudálních slovanských států*. Ed. J. Žemlička, Praha 1987, s. 77–92.

ŽEMLIČKA, Josef: *K počátkům a rozrodu Hrabišiců*, FHB 13, 1990, s. 7–41.

ŽEMLIČKA, Josef: „*Politický kalendář*“ přemyslovských Čech, ČČH 89, 1991, s. 31–47.

ŽEMLIČKA, Josef: *Mitra českých knížat*, SSPS 3, 1992, s. 17–21.

ŽEMLIČKA, Josef: „*Moravané*“ v časném středověku, ČČH 90, 1992, s. 17–32.

ŽEMLIČKA, Josef: *Vyšehrad 1130: soud, nebo inscenace? (K „nekosmovskému“ pojetí českých dějin)*, in: *Husitství – reformace – renesance. Sborník k 60. narozeninám Fr. Šmahela. Díl I.* Edd. J. Pánek, M. Polívka, N. Rejchrtová, Praha 1994, s. 47–68.

ŽEMLIČKA, Josef: *Kastelán Blah a jeho rod. (Příběh velmožské rodiny z Litoměřicka)*, ČSPS 105, 1997, s. 193–206.

ŽEMLIČKA, Josef: *Poslední lov knížete Břetislava (K událostem ve Zbečně před Vánocemi roku 1100)*, in: *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátiletým narozeninám*. Edd. T. Borovský, L. Jan, M. Wihoda, Brno 2003, s. 231–246.

ŽEMLIČKA, Josef: *Přemyslovští „emigranti“ a říšská politika (K diplomacii Sálců a Štaufů ve střední Evropě)*, in: *Staletí objevů, diplomacie a válek. Sborník k 60. narozeninám profesora Aleše Skřivana*. Ed. F. Stellner, Praha 2005, s. 513–524.

ŽEMLIČKA, Josef: *Polská koruna Vratislava II. aneb čím ho (ne) mohl obdařit Jindřich IV. Glosy ke středověké korunovační symbolice*, ČČH 104, 2006, s. 1–46.

ŽEMLIČKA, Josef: *Volba a nastolování českých knížat*, in: *Přemyslovci. Budování českého státu*. Edd. P. Sommer, D. Třeštík, J. Žemlička, P. Mašková, R. Novotný, Praha 2009, s. 290–291.

Zkratky

AHMUSO	Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis
AÖG	Archiv für österreichische Geschichte
C	Cach (F. CACH, Nejstarší české mince II, Praha 1972)
CDSR	Codex Diplomaticus Saxoniae Regiae
CMP	Colloquia mediaevalia Pragensia
ČČH	Český časopis historický
ČD	České dějiny (V. NOVOTNÝ, České dějiny I. 2, I. 3, Praha 1913, 1928)
ČL	Český lid
ČsČH	Československý časopis historický
ČSPS	Časopis Společnosti přátel starožitností
DaS	Dějiny a současnost
DM	Dějiny Moravy (B. DUDÍK, Dějiny Moravy, Praha 1875)
FHB	Folia historica Bohemica
FRB	Fontes rerum Bohemicarum
JdCC	Jahrbuch des Collegium Carolinum
MGH EE	Monumenta Germaniae Historica – Epistolae
MGH Necr.	Monumenta Germaniae Historica – Necrologia Germaniae
MGH SRG	Monumenta Germaniae Historica – Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi
MGH SRG NS	Monumenta Germaniae Historica – Scriptores rerum Germanicarum Nova series
MGH SS	Monumenta Germaniae Historica – Scriptores
MHB	Mediaevalia Historica Bomenica
MIÖG	Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung
MPH	Monumenta Poloniae Historica
NČČ	Numismatický časopis československý
NL	Numismatické listy
NZ	Numismatické zprávy
PH	Przegląd Historyczny

PHS	Právně-historické studie
SAP	Sborník archivních prací
SH	Sborník historický
SHB	Studia historica Brunensia
SKBGW	Sitzungsberichte der königlichen böhmischen Gesselschaft der Wissenschaften
SKHS	Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka
SOaJHP	Současná Olomouc a její historické problémy
SPFFBU C	Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, řada historická
SRGS	Scriptores rerum Germanicarum praecipue Saxonicarum
SRH	Scriptores rerum Hungaricarum
SSPS	Sborník Společnosti přátel starožitností
VDZKČ	Velké dějiny zemí Koruny české (M. BLÁHOVÁ – J. FROLÍK – N. PROFANTOVÁ, Velké dějiny zemí Koruny české, Svazek I, Praha – Litomyšl 1999)
VVM	Vlastivědný věstník moravský
ZVGMS	Zeitschrift des Vereins für Geschichte Mährens und Schlesiens